

ZAGADNIENIA EKONOMIKI ROLNEJ

*Organ Komitetu Ekonomiki Rolnictwa Polskiej Akademii Nauk
Instytutu Ekonomiki Rolnej i Sekcji Ekonomiki Rolnictwa PTE*

KOSZTY I OPŁACALNOŚĆ PRODUKCJI ROLNEJ W POLSCE

Dodatek do numeru 5/1968

PAŃSTWOWE WYDAWNICTWO ROLNICZE I LESNE

*Komitet Redakcyjny: A. Brzoza, S. Królikowski, S. Mandecki, Wł. Nowicki
Skr. red. Z. Grochowski*

Adres Redakcji: Warszawa 10, ul. Koszykowa 6, bl. C. tel. 216-271
Warunki prenumeraty: rocznie 90,— zł, półrocznie 45,— zł. Cena egzemplarza 18,— zł
Prenumeratę przyjmują urzędy pocztowe oraz Centrala Kolportażu Prasy
i Wydawnictw, Warszawa, ul. Wronia 23. Konto PKO nr 1-6-100020.

PWRiL. Nakład 1900 egz. Ark. wyd. 16,5 ark. druk. 9,5. Papier kl. III, 80 g. 70×100. Cena zł. 18.—

Pabianickie Zakł. Graficzne w Pabianicach, ul. P. Skargi 40. Zam. nr 565-68 N-25

ZDZISŁAW GROCHOWSKI

METODA OBLICZANIA I ANALIZA KOSZTÓW, OPLACALNOŚCI I DOCHODOWOŚCI PRODUKCJI W GOSPODARCE CHŁOPSKIEJ w 1966 i 1967 roku

Niniejsze opracowanie jest czwartym z kolei¹, w którym przedstawione są dane o nakładach, kosztach jednostkowych, opłacalności i dochodowości produkcji w gospodarce indywidualnej, obliczone według metody opartej na wykorzystaniu materiałów statystycznych GUS. W obecnym opracowaniu zawarte są dane dla Polski ogółem za rok 1967, skorygowane wyniki za rok 1966 (w poprzednim opracowaniu były to wyniki nieostateczne) oraz — w celu przedstawienia dynamiki zmian — wyniki z roku 1965 i 1960.

Wyniki rachunku kosztów z poszczególnych województw publikowane były dotychczas tylko dla roku 1960, 1963 i 1965, tj. dla tych lat, dla których GUS opracował szczegółowe materiały dotyczące produkcji globalnej (i jej rozdysponowania) oraz nakładów pieniężnych na produkcję rolną. Brak ciągłości danych dla poszczególnych województw z kolejnych lat stanowi poważny mankament w badaniach ekonomiczno-rolniczych, nie tyle może z punktu widzenia samego rachunku kosztów jednostkowych poszczególnych produktów, ile z punktu widzenia przeciętnych kosztów całej produkcji rolnej, wyników produkcyjnych i ekonomicznych gospodarstw chłopskich, dochodowości, efektywności nakładów itp. W konkretnych bowiem badanych latach mogą występować znaczne, przypadkowe wahania w wynikach gospodarczych różnych województw, w zależności od zróżnicowanych warunków wegetacji, co utrudnia lub wręcz uniemożliwia określenie ogólnych kierunków zmian w sytuacji produkcyjnej i ekonomicznej gospodarstw chłopskich poszczególnych województw.

I. METODA OBLICZANIA KOSZTÓW JEDNOSTKOWYCH, OPLACALNOŚCI I DOCHODOWOŚCI PRODUKCJI

Zastosowana metoda liczenia kosztów przyjmuje za podstawę dane statystyczne GUS. Dane rachunkowości rolnej wykorzystywane są jako dane pomocnicze, głównie w postaci kluczy podziałowych. Z gospodarstw

¹ Poprzednie opracowania publikowane są w dodatkach do numeru 5 „Zagadnień Ekonomiki Rolnej” z roku 1965, 1966 i 1967.

prowadzących rachunkowość rolną wykorzystane są w rachunku kosztów następujące parametry:

- 1) nakłady pracy żywej i siły pociągowej (odpowiednio skorygowane i dostosowane do innej wielkości gospodarstwa, innej struktury i wielkości produkcji);
- 2) normy zużycia pasz (korygowane przez bilans pasz sporządzany na podstawie danych statystycznych);
- 3) proporcje w nawożeniu mineralnym poszczególnych roślin;
- 4) wskaźniki kosztów remontów maszyn i budynków;
- 5) klucze podziałowe niektórych nakładów pieniężnych na poszczególne grupy zwierząt (ubezpieczenie, opłaty, wydatki weterynaryjne).

Wszystkie inne parametry niezbędne do przeprowadzenia rachunków kosztów i opłacalności produkcji w gospodarstwach indywidualnych przyjmowane są na podstawie danych GUS, a mianowicie:

- 1) wielkość obszaru użytków rolnych gospodarstwa;
- 2) struktura zasiewów i struktura użytkowania gruntów;
- 3) obsada inwentarzem żywym;
- 4) plony i wydajności jednostkowe zwierząt;
- 5) bilans produkcji roślinnej i zwierzęcej;
- 6) wysokość nakładów pieniężnych;
- 7) wartość środków produkcji.

Na podstawie wymienionych wyżej danych skonstruowano dla poszczególnych województw i dla Polski ogółem przeciętny model gospodarstwa statystycznego, w którym koszty produkcji liczone są podobnie, jak w konkretnym gospodarstwie.

Wielkość obszaru gospodarstwa statystycznego. W statystyce GUS do gospodarstw rolnych zaliczane są gospodarstwa powyżej 0,1 ha powierzchni ogólnej. Przeciętny dla Polski obszar gospodarstw indywidualnych powyżej 0,1 ha wynosi około 4,9 ha użytków rolnych. Wychodząc z założenia, że gospodarstwa do 2 ha powierzchni ogólnej, tj. do około 1,7 ha powierzchni użytków rolnych, nie są w pełnym tego słowa znaczeniu gospodarstwami rolnymi, lecz raczej działkami pracowniczymi, przyjęto do obliczania kosztów przeciętny obszar gospodarstw powyżej 2 ha powierzchni ogólnej, który dla Polski ogółem wynosi 6,77 ha użytków rolnych. Pominięcie gospodarstw do 2 ha przy określaniu wielkości obszaru przeciętnego gospodarstwa statystycznego uzasadnione jest również następującym faktem: wiadomo, że w miarę wzrostu obszaru gospodarstwa maleje poziom produkcji z 1 ha użytków rolnych; jeśli wykreślimy krzywą poziomu produkcji, to średni ważony poziom produkcji z 1 ha jest zbliżony do poziomu gospodarstw o powierzchni 6,77 ha, a nie gospodarstw o powierzchni 4,9 ha użytków rolnych¹.

1. Uwagi na temat techniki liczenia kosztów jednostkowych

Nakłady pracy na jednostkę powierzchni w gospodarstwach statystycznych określono w oparciu o odpowiednie dane z gospodarstw pro-

¹ Sprawa ta wyjaśniona jest dokładnie przy użyciu wykresów w publikacji z 1966 roku.

wadzących rachunkowość. Ponieważ gospodarstwa prowadzące rachunkowość różnią się od gospodarstw statystycznych wielkością obszaru, ustalono najpierw wielkość nakładów pracy na 1 ha przy tej samej wielkości obszaru. W tym celu wykreślono krzywą obrazującą kształtowanie się nakładów pracy w zależności od wielkości obszaru w gospodarstwach prowadzących rachunkowość. Na podstawie tej krzywej wyznaczono liczbę dni pracy na 1 ha odpowiadającą danej wielkości gospodarstwa statystycznego. Następnie biorąc za podstawę dwie sąsiednie pod względem obszaru grupy gospodarstw, obliczono dla gospodarstwa prowadzącego rachunkowość, odpowiadającego ściśle wielkością obszaru gospodarstwu statystycznemu, te wszystkie dane, które są potrzebne do obliczania nakładów pracy. Wychodząc z ogólnej, znanej liczby dni pracy w gospodarstwie prowadzącym rachunkowość, rozdzielono je na poszczególne rośliny i grupy zwierząt według dotychczas przyjmowanych norm. Następnie normy te skorygowano tak, aby zbilansować nakłady pracy w całym gospodarstwie. Nie wydzielono przy tym ogólnogospodarczych nakładów pracy, lecz całą ilość dni pracy rozdzielano na poszczególne produkty. W ten sposób skorygowane i powiększone o nakłady ogólnogospodarcze normy pracy przeniesiono na gospodarstwa statystyczne.

W produkcji roślinnej zastosowano bez zmian normy obliczone dla gospodarstw prowadzących rachunkowość. Gospodarstwa te są wprawdzie lepiej wyposażone w siłę pociągową i w maszyny, co mogłoby przemawiać za niższymi nakładami pracy na 1 ha poszczególnych roślin, z drugiej jednak strony mają wyższe plony, co pociąga za sobą zwiększone nakłady pracy przy sprzęcie, zwózce i przechowywaniu produktów. W sumie te dwa czynniki nawzajem się eliminują i w związku z tym nie byłoby uzasadnione różnicowanie nakładów pracy w produkcji roślinnej pomiędzy gospodarstwami prowadzącymi rachunkowość i gospodarstwami statystycznymi.

Inaczej przedstawia się sprawa z nakładami na produkcję zwierzęcą. Jak wiadomo, nakłady na 1 sztukę maleją w miarę zwiększania się ilości sztuk w gospodarstwie. Ponieważ gospodarstwa statystyczne mają z reguły mniej inwentarza, dlatego też nakłady pracy na 1 sztukę są wyższe niż w gospodarstwach rachunkowiczów. W zależności od wielkości różnicy w liczbie sztuk inwentarza nakłady na 1 sztukę w gospodarstwach statystycznych przyjęto od 10 do 20% wyższe niż w gospodarstwach prowadzących rachunkowość.

Koszty pracy. Początkowo przy obliczaniu kosztów produkcji w gospodarce indywidualnej stosowano umowną opłatę pracy, którą dla lat 1960—1965 przyjęto na podstawie kosztu 1 godziny pracy robotników PGR z roku 1959/60. Ze względu na porównywalność kosztów w poszczególnych latach przyjęto założenie jednakowej opłaty pracy w okresie jednej pięciolatki. Początkowo przyjęto tę samą nominalną wartość opłaty pracy dla kolejnych lat, następnie zaś podwyższono ją o wskaźnik wyrażający stosunek dochodów nominalnych do realnych. Ponieważ od tego czasu nastąpił wzrost nie tylko nominalnych, lecz i realnych zarobków robotników PGR i dochodów gospodarstw indywidualnych, to przyjmowanie niezmienniej umownej opłaty pracy powodowało, że uzyskane na tej podstawie wyniki coraz bardziej odbiegały od wyników rzeczywistych.

Dlatego też zamiast umownej opłaty pracy przyjęto koncepcję rocznego ustalania wielkości kosztu pracy w zależności od rzeczywistych zmian opłaty pracy w rolnictwie. Jako koszt pracy w gospodarce chłopskiej przyjęto wartość funduszu spożycia w przeliczeniu na 1 dzień pracy.

Wysokość rzeczywistej, nominalnej opłaty pracy w gospodarce indywidualnej dla Polski ogółem przedstawiała się w latach 1960—1967 następująco:

Rok	Zł/dzień
1960	55,6
1965	70,6
1966	74,0
1967	75,4

Stosowana przez nas metoda liczenia nakładów jednostkowych w dwóch miernikach, tj. oddzielnie nakładów pieniężnych i nakładów pracy, pozwala na łatwe obliczenie kosztów produkcji przy zmieniającej się opłacie pracy bez potrzeby korekty wyceny obrotu wewnętrznego. Nakłady pracy na jednostkę produkcji odnoszą się bowiem do całego cyklu produkcyjnego i obejmują zarówno nakłady pracy bezpośredniej, pośredniej, jak i nakłady poniesione na wytworzenie produktów obrotu wewnętrznego.

W celu umożliwienia porównywania i analizy zmian w nakładach i kosztach jednostkowych w dynamice publikujemy w tabelach wynikowych zbiorcze zestawienia nakładów na 1 ha i 1 sztukę inwentarza oraz nakładów i kosztów jednostkowych za rok 1960 i 1965, obliczone według skorygowanej opłaty pracy.

Produkty obrotu wewnętrznego liczone są według kosztów własnych badanego roku. Produkty te liczone są zarówno w jednym mierniku pieniężnym — co ma zastosowanie przy obliczaniu struktury nakładów na 1 ha, 1 sztukę inwentarza lub jednostkę produkcji — jak i w dwóch miernikach — co ma zastosowanie przy obliczaniu produkcji czystej z jednostki produkcji finalnej. Oprócz liczenia obrotu wewnętrznego według kosztów własnych przeprowadzono dla produktów zwierzęcych dodatkowy rachunek kosztów alternatywnych, w których zboże (własnej produkcji) policzono według cen wolnorynkowych.

Wycena produktów ubocznych. Produkty uboczne (słoma, obornik, liście buraczane) liczone są według cen zaliczeniowych, które są wyrazem normatywnych kosztów własnych tych produktów. Ceny zaliczeniowe tych produktów ustalono w 1960 r. w następującej wysokości: słoma 25, obornik 20 i liście buraczane 10 zł za 1 q. Podobnie jak w przypadku stałej opłaty pracy, również utrzymanie zasady stałych cen zaliczeniowych produktów ubocznych w dłuższym okresie czasu okazało się nierealne ze względu na systematyczny wzrost cen rolniczych środków produkcji i usług oraz pracy żywej. Jeśli ceny te w 1960 r. przyjmujemy za 100, to w 1965 r. przeciętna cena rolniczych środków produkcji i usług wynosiła 110,9, zaś cena pracy 127,0, średnio zaś — uwzględniając strukturę obu form nakładów — 122,2. Oznacza to, że przeciętna cena jednostki nakładu pracy żywej i uprzedmiotowionej wzrosła w tym okresie o 22,2%. W związku z tym podwyższono również ceny zaliczeniowe

produktów ubocznych, a mianowicie obornika do 24,5 zł, słomy do 30,5 zł, liści buraczanych do 12 zł za 1 q.

Nawożenie organiczne. Koszt nawożenia obornikiem rozdzielany jest równomiernie na całą powierzchnię z tym, że 1 ha użytków zielonych obciążany jest w wysokości $\frac{1}{4}$ kosztu przypadającego na 1 ha gruntów ornych.

Koszt stanowiska. Koszty uprawy 1 ha roślin motylkowych i strączkowych pomniejszone są o wartość stanowiska w wysokości 500 zł. Koszt stanowiska po koniczynie obciąża w całości koszty uprawy pszenicy, po seradeli — w całości koszty uprawy żyta, po strączkowych — koszty uprawy pszenicy i żyta proporcjonalnie do ich powierzchni z tym, że koszt stanowiska przy uprawie pszenicy nie może przekroczyć 500 zł na 1 ha.

Nakłady ogólnogospodarcze. Całość nakładów pracy w gospodarstwie rozdzielana jest bezpośrednio na poszczególne produkty, nie wydzielano więc ogólnogospodarczych nakładów pracy. Ogólnogospodarcze nakłady pieniężne rozdzielano na produkcję roślinną i zwierzęcą proporcjonalnie do nakładów bezpośrednich, przy czym — aby uniknąć podwójnego obciążenia produkcji zwierzęcej nakładami ogólnogospodarczymi, na skutek liczenia obrotu wewnętrznego według kosztów własnych — w nakładach bezpośrednich na produkcję zwierzęcą **nie brano** pod uwagę pasz własnych. Ogólnogospodarcze nakłady pieniężne wewnątrz poszczególnych działów produkcji rozdzielane są proporcjonalnie do nakładów pracy.

Amortyzacja trwałych środków produkcji liczona jest od bieżącej wartości odtworzenia według następującej stopy procentowej: budynki i urządzenia gospodarcze 2,5%, budynki mieszkalne 2,0% (produkcja rolna obciążona jest tylko 25% kosztów utrzymania budynku mieszkalnego), traktory, silniki i środki transportowe 10%, inne maszyny i narzędzia rolnicze 8%.

Koszty remontów trwałych środków produkcji liczone są według wskaźników ustalonych corocznie na podstawie danych rachunkowości rolnej. Wskaźniki te, określające koszt remontu w stosunku do wartości odtworzeniowej, wynoszą: w roku 1966 dla budynków 0,80, dla maszyn i narzędzi 3,23%, w roku 1967 odpowiednio 0,88 i 3,56%.

Koszty produkcji sprzężonej. Przy podziale kosztów mleka i żywca wołowego zastosowano klucz podziałowy oparty na przeciętnej relacji cen mleka i żywca wołowego w dłuższym okresie czasu, a mianowicie jak 1 do 5, a jaj i żywca drobiowego jak 1 do 16,3.

2. Kategorie nakładów i kosztów jednostkowych

W rachunku kosztów i dochodów z produkcji w gospodarce chłopskiej istotnym elementem tego rachunku jest wyliczenie produkcji czyściej (dochodu globalnego) z 1 ha i na 1 dzień pracy. Dlatego też technika liczenia jest dostosowana do określania nakładów na jednostkę produktu w dwóch miernikach: dniach pracy i nakładach pieniężnych. Ażeby suma jednostkowych nakładów pracy i nakładów pieniężnych na produkcję finalną dała sumę nakładów całego gospodarstwa, produkty

obrotu wewnętrznego są także liczone w dwóch miernikach. Liczenie ich w jednym mierniku pieniężnym (według kosztów własnych) uniemożliwiałoby bowiem obliczenie w końcowym rachunku pełnego dochodu globalnego z produkcji finalnej. Na dochód globalny, np. z produkcji zwierzęcej, składa się bowiem nie tylko dochód wytworzony bezpośrednio z samej produkcji zwierzęcej, lecz także dochód wytworzony przy produkcji pasz.

Przy obliczaniu natomiast struktury nakładów na 1 ha w produkcji roślinnej lub na 1 sztukę inwentarza nie byłoby celowe podawanie np. nakładu na nasiona lub pasze w dwóch miernikach. Dlatego też w tabelach nakładów na poszczególne produkty, nasiona i pasze liczone są w jednym mierniku — pieniężnym. Niezależnie jednak od kosztu jednostkowego poszczególnych produktów, podajemy w tabelach nakłady jednostkowe w dwóch miernikach, przy czym jednostkowe nakłady pracy na 1 q w produkcji roślinnej obejmują nakłady bezpośrednie i pośrednie, jak również nakłady pracy na nasiona i pasze dla koni.

W tabeli 1 przedstawione są koszty i nakłady jednostkowe w dwóch miernikach na 1 q żywca wieprzowego. Przy czym nakłady jednostkowe podane tu są w dwóch wersjach, a mianowicie: w wersji pierwszej (nakład globalny) nakłady te wynoszą 10,7 dni oraz 1555 zł, w wersji drugiej (nakład finalny) — 18,4 dni i 975 zł. W wersji pierwszej nakłady pracy obejmują nakłady bezpośrednie i ogólnogospodarcze (9,1 + 1,6), a wszystkie inne nakłady, włącznie z paszami, mieszczą się w nakładach pieniężnych, przy czym pasze wyprodukowane w gospodarstwie liczone są według kosztów własnych. W drugiej wersji zarówno nakłady pracy, jak i nakłady pieniężne odnoszą się do całego cyklu produkcyjnego, tzn. do produkcji pasz i do produkcji żywca.

Tabela 1

Opłacalność i dochodowość produkcji żywca wieprzowego w 1967 r. obliczona na podstawie różnych kategorii kosztów i nakładów jednostkowych

Wyszczególnienie	Koszt własny produkcji		Koszt alternatywny - nakład globalny
	nakład globalny	nakład finalny	
Nakład na 1 q żywca:			
dni	10,7	18,4	10,7
zł	1555	975	1688
Koszt 1 kg żywca zł	2362	2362	2495
Wskaźnik opłacalności w % ^a	88,9	88,9	84,2
Dochód globalny z produkcji żywca:			
zł/q	545	1125	412
zł/dzień	50,9	61,1	38,5
Dochód globalny z produkcji pasz:			
zł/q żywca	580	—	713
zł/dzień ^b	75,4	—	92,6

^a Przeciętna cena żywca wynosi 2100 zł za 1 q.

^b Nakłady pracy przy produkcji pasz na 1 q żywca wynoszą 7,7 dni (18,4—10,7).

Ponieważ nakłady jednostkowe w wersji pierwszej odnoszą się do rachunku, w którym wynik produkcyjny gospodarstwa ujmowany jest za pomocą produkcji globalnej, zaś w wersji drugiej — za pomocą produkcji finalnej, to przez analogię do odpowiedniej kategorii produkcji, nakład w wersji pierwszej określamy terminem **nakład globalny**, w drugiej zaś — **nakład finalny**.

Kategorie kosztów jednostkowych. Rozróżniamy dwie kategorie kosztów jednostkowych. Pierwsza kategoria kosztów obejmuje sumę nakładów jednostkowych wyrażoną w jednym mierniku pieniężnym. Przy czym jest sprawą obojętną, czy będzie to suma nakładów globalnych czy finalnych, w obu przypadkach suma ta jest jednakowa. Sumę tych nakładów w wyrażeniu pieniężnym określamy terminem **koszt własny produkcji**.

Druga kategoria kosztu jednostkowego różni się od pierwszej tym, że skarmiane przez inwentarz produkcyjny zboże liczy się nie według kosztów własnych, lecz według cen wolnorynkowych¹. W rachunku tym zakłada się pełną alternatywność wyboru przez rolnika pomiędzy sprzedażą zboża a jego przerobem na produkty zwierzęce. Dlatego też tę kategorię kosztu określamy terminem **koszt alternatywny**.

Sposób obliczania oraz wielkość kosztu alternatywnego, omawianego tu w formie przykładu żywca wieprzowego (tabela 1), przedstawia się następująco: średnioważona cena wolnorynkowa zbóż przeznaczonych w gospodarstwie na pasze wynosiła (w 1967 r.) 339 zł, koszt własny tych zbóż 255 zł; różnica między ceną a kosztem wynosi więc 84 zł za 1 q. Na 100 kg żywca zużyto 1,58 q zboża (nie licząc kupnych pasz treściwych i otrąb własnych z przemiału). Ilość ta pomnożona przez różnicę pomiędzy ceną wolnorynkową a kosztem własnym daje wzrost kosztu o 133 zł na 1 q żywca. W sumie koszt alternatywny 1 q żywca wynosi 2495 zł (2362 + 133).

Dla pierwszej kategorii kosztu, tj. kosztu własnego produkcji, przedstawiono w tabeli 1 dochodowość w dwóch wersjach, a mianowicie obliczoną na podstawie jednostkowego nakładu globalnego i finalnego. Przy zastosowaniu nakładu globalnego pasze liczone są w jednym mierniku — pieniężnym, można więc obliczyć oddzielnie dochód globalny z produkcji żywca i produkcji paszy. Dochód globalny na 1 dzień pracy z produkcji pasz będzie oczywiście równy umownej opłacie pracy. Przy zastosowaniu nakładu finalnego dochód globalny z produkcji żywca odnosi się do całego cyklu produkcyjnego, łącznie z produkcją pasz. Jak widać z tabeli 1, różny sposób liczenia nakładów jednostkowych (globalnych lub finalnych) nie ma wpływu na wysokość kosztu własnego i opłacalność produkcji. Różny jest tylko dochód globalny na 1 q żywca i na 1 dzień pracy, gdyż w pierwszym przypadku dochód ten obliczony jest oddzielnie dla produkcji pasz (równy opłacie pracy) i oddzielnie dla samej produkcji żywca, w drugim zaś dochód ten odnosi się do całego cyklu produkcyjnego i do łącznych nakładów pracy na produkcję pasz i na produkcję zwierzęcą.

W drugiej kategorii kosztu (koszt alternatywny) zastosowano jedno-

¹ Ceny wolnorynkowe zbóż (według Rocznika Statystycznego) obniżamy o 10% ze względu na koszty transportu i zużywanie na pasze pewnej ilości zboża o niższym standardzie (poślady).

stkowy nakład globalny, gdyż część pasz liczona jest według cen wolnorynkowych. Jak wynika z tabeli, tego rodzaju rachunek wykazuje spadek opłacalności produkcji żywca wieprzowego (z 88,9 do 84,2%), Dochód zaś globalny na 1 dzień pracy z produkcji żywca jest przeszło 2-krotnie niższy niż z produkcji pasz zużytych na wytworzenie tego żywca (38,5 i 92,6 zł) i stanowi zaledwie 51% wysokości opłaty pracy, podczas gdy dochód globalny z produkcji pasz 123% wysokości opłaty pracy.

Z przedstawionych wyżej trzech różnych ujęć nakładów i kosztów jednostkowych najbardziej istotne różnice wykazuje dochód globalny uzyskiwany z produkcji 1 q żywca. Dochód ten przy liczeniu zboża według cen wolnorynkowych i pozostałych pasz według kosztów własnych wynosi 412 zł, przy liczeniu wszystkich pasz według kosztów własnych 545 zł, a przy liczeniu pasz według nakładów pieniężnych na ich wytworzenie 1125 zł. Każda z tych wartości dochodu globalnego jest wyrazem innego aspektu ekonomiki produkcji zwierzęcej. Suma w wysokości 1125 zł wyraża wielkość dochodu globalnego wytworzonego w całym cyklu produkcyjnym, tzn. zarówno w produkcji pasz, jak i w produkcji żywca. Suma 545 zł wyraża wielkość dochodu globalnego wytworzonego w samej tylko produkcji zwierzęcej. Różnica między tymi dwiema sumami (580 zł) stanowi wielkość dochodu wytworzonego w produkcji pasz. Natomiast suma 412 zł oznacza dodatkowy dochód z produkcji żywca w stosunku do dochodu, jaki gospodarstwo mogłoby uzyskać ze sprzedaży pasz.

3. Kryteria oceny opłacalności i dochodowości produkcji

Opłacalność produkcji określamy za pomocą wskaźnika wyrażającego procentowy stosunek ceny do kosztu, **dochodowość** zaś — za pomocą wielkości dochodu odniesionego do innej wielkości, jak np. 1 ha lub 1 dnia pracy.

Wskaźnik opłacalności w odniesieniu do gospodarki chłopskiej jest stosunkowo najmniej miarodajnym kryterium opłacalności produkcji ze względu na cel działalności gospodarstwa chłopskiego, którym jest nie maksymalizacja zysku, lecz maksymalizacja dochodu. Wskaźnik opłacalności nie zawiera w sobie tak istotnego dla gospodarstwa chłopskiego kryterium, jakim jest efektywność wykorzystania podstawowego środka produkcji, a mianowicie ziemi. Niemniej, wskaźnik opłacalności jest miarą pozwalającą w sposób bezpośredni porównywać cenę z łączną sumą nakładów pracy żywej i uprzedmiotowionej poniesionych na wytworzenie jednostki produktu. Wskaźnik ten znajduje zastosowanie zarówno w analizie porównawczej opłacalności produkcji w układzie przestrzennym i czasowym, jak również w analizie relacji opłacalności różnych produktów.

Dochodowość produkcji możemy wyrazić za pomocą dochodu globalnego i czystego w przeliczeniu na różne jednostki odniesienia. Jednostką odniesienia może być jednostka produkcji (1 q, kg, sztuka inwentarza), jednostka powierzchni (1 ha) lub jednostka pracy (1 dzień, 1 godzina).

Mierniki dochodowości w przeliczeniu na jednostkę produkcji mogą mieć zastosowanie przy analizie dochodowości tych samych produktów w różnych gospodarstwach (rejonach) bądź w różnych latach, nie nadają się natomiast do porównywania dochodowości różnych produktów (z wyjątkiem porównywania dochodowości czterech zbóż pomiędzy sobą).

Mierniki dochodowości w przeliczeniu na 1 ha posiadają znacznie większy walor porównawczy, gdyż wskazują na dochodowość powierzchni przeznaczanej pod uprawę różnych produktów. Przy czym inną rolę odgrywa tu miernik dochodu globalnego i inną miernik dochodu czystego. Dochód globalny z 1 ha spełnia rolę kryterium dochodowości przede wszystkim w gospodarstwach mniejszych, w których czynnikiem produkcji znajdującym się w minimum jest obszar gospodarstwa, zaś dochód czysty z 1 ha spełnia tę rolę głównie w gospodarstwach większych, w których czynnikiem produkcji znajdującym się w minimum są zasoby siły roboczej. Dochód globalny z 1 ha daje możliwość oceny dochodowości produkcji z punktu widzenia maksymalizacji dochodu z całej powierzchni będącej w posiadaniu gospodarstwa, niezależnie od ilości zużytej pracy, zaś dochód czysty z 1 ha — z punktu widzenia maksymalizacji tej części dochodu, która pozostaje jako nadwyżka po opłaceniu zużytych w produkcji nakładów pracy.

Miernik dochodowości w przeliczeniu na 1 dzień pracy stosujemy tylko w odniesieniu od dochodu globalnego, bowiem dochód czysty na dzień pracy równa się po prostu różnicy pomiędzy dochodem globalnym a opłatą pracy. Dochód globalny na 1 dzień pracy — w przeciwieństwie do dochodu z 1 ha — oprócz oceny dochodowości produkcji daje również pewną orientację co do jej opłacalności. Dochód ten bowiem porównywany z opłatą pracy pozwala stwierdzić, czy i w jakim stopniu produkcja danego artykułu jest opłacalna. Miernik dochodu na 1 dzień pracy odpowiada ocenie dochodowości produkcji z punktu widzenia maksymalizacji dochodu w stosunku do zastosowanych w produkcji nakładów pracy rolnika i jego rodziny, nie odpowiada natomiast ocenie maksymalizacji sumy dochodu z całego gospodarstwa. To ostatnie zadanie spełnia miernik dochodu globalnego z 1 ha. Dlatego też tylko równoczesne rozpatrywanie obu mierników może dać właściwą ocenę nie tylko względnej, lecz i absolutnej dochodowości, jak również opłacalności poszczególnych produktów.

4. Uwagi do tabel wynikowych

Poniżej podajemy w skrócie najważniejsze informacje, niezbędne dla właściwego odczytania i interpretacji danych zawartych w tabelach wynikowych. Informacje te są uzupełnieniem uwag na temat techniki liczenia kosztów jednostkowych.

W tabelach nakładów na 1 ha i na 1 sztukę inwentarza w jednostkach naturalnych podane są tylko nakłady pracy. Ze względu na brak miejsca w tabelach nakładów, ilości pasz skarmianych przez poszczególne gatunki inwentarza żywego zestawione są w oddzielnej tabeli. Nakłady pracy na poszczególne produkty zawierają w sobie nie tylko nakłady bezpośrednie, lecz również pośrednie, włącznie z nakładami pracy przy

obsłudze koni. Wszystkie inne nakłady podane są tylko wartościowo. Wartość produktów ubocznych liczona jest tu według cen zaliczeniowych, koszty utrzymania budynków i maszyn według wskaźników normatywnych, nasiona i pasze własne według kosztów własnych badanego roku, wszystkie inne nakłady według faktycznie poniesionych wydatków.

W wyniku liczenia nasion i pasz według kosztów własnych występują pewne wahania wartości tych nakładów w różnych latach. Koszt nasion własnych na 1 ha tych samych roślin w różnych latach zmienia się nie tyle na skutek zmian w ilości wysiewanych nasion — różnice są tu bowiem niewielkie — ile na skutek zmian ich kosztów własnych. Po doliczeniu nasion kupnych, zmiany w kosztach nasion własnych na 1 ha są proporcjonalne do zmian kosztu jednostkowego danego produktu.

Wartość pasz w przeliczeniu na sztukę inwentarza zmienia się w zależności od ilości, struktury i kosztów własnych skarmianych pasz. Zmiany w pozostałych nakładach pieniężnych na 1 ha lub sztukę, jakie obserwujemy pomiędzy rokiem 1960, 1965, 1966 i 1967 wynikają bezpośrednio ze zmian w ilości lub wartości tych nakładów. Poważne zmiany ilościowe występują w przypadku nawozów mineralnych i usług maszynowych (głównie opłata pracy kółek rolniczych).

Zmiany wartościowe przy niewielkich stosunkowo zmianach ilościowych, mają miejsce głównie w kosztach utrzymania budynków. Mimo ogólnego wzrostu kosztów utrzymania budynków, w wielu wypadkach obserwujemy spadek tych kosztów na 1 ha lub na 1 sztukę inwentarza. Jest to wynikiem nierównomiernych zmian w plonach poszczególnych roślin lub w ilości różnych gatunków inwentarza. W produkcji roślinnej koszty utrzymania budynków (stodoły) obciążają tylko zboża i siano. Koszty te dzielone są proporcjonalnie do zbiorów słomy i siana. W produkcji zwierzęcej koszt utrzymania wszystkich budynków inwentarskich dzielony jest w każdym roku w stosunku do aktualnego stanu inwentarza według klucza opartego na normatywnych kosztach jednego stanowiska.

Oddzielnego wyjaśnienia wymagają zmiany w nakładach pracy na 1 ha lub sztukę. Szczegółowe bilanse nakładów pracy w gospodarstwach statystycznych (w oparciu o wyniki rachunkowości rolnej) oraz normy nakładów na poszczególne produkty opracowane były dla roku 1963. Normy te, z pewnymi korektami, zastosowano również dla pozostałych lat. W badanym okresie nastąpił wzrost wydatków na usługi maszynowe. Wydatki te wpływały oczywiście na obniżkę nakładów pracy na 1 ha. Dlatego też w kolejnych latach nakłady te zmniejszano. W produkcji zwierzęcej natomiast normy pracy na 1 sztukę zmieniały się wraz ze zmianą ilości sztuk w gospodarstwie. Ponieważ w badanym okresie następował wzrost pogłowia, normy nakładów na 1 sztukę uległy również obniżce. Zmiany w nakładach pracy na 1 ha w całym gospodarstwie były w rozpatrywanym okresie minimalne, mimo bowiem obniżki nakładów na 1 ha poszczególnych upraw, następował równoczesny wzrost nakładów w innych gałęziach produkcji, spowodowany zmianami w strukturze zasiewów i wzrostem pogłowia zwierząt. W latach 1960—1965 nakłady pracy na 1 ha użytków rolnych nie uległy zmianie i wynosiły 69 dni, natomiast w roku 1966 i 1967 w wyniku dalszego wzrostu usług mechanizacyjnych i niewielkich zmian w rozmiarach

bardziej pracochłonnych gałęzi produkcji, ogólna suma nakładów na 1 ha uległa zmniejszeniu. W 1966 roku nakłady te ustalono w wysokości 68,4, a w 1967 r. w wysokości 67,8 dni na 1 ha użytków rolnych.

W omawianych tabelach operujemy dwoma kategoriami nakładów jednostkowych i dwoma kategoriami (dla produktów zwierzęcych) kosztów jednostkowych.

Nakłady jednostkowe na poszczególne produkty wyrażone są w dwóch miernikach: dniach pracy i nakładach pieniężnych netto. Rozróżniamy dwa rodzaje nakładów jednostkowych: nakład globalny i finalny. Nakład globalny obejmuje bezpośrednio i pośrednio nakłady pracy oraz nakłady materiałowo-pieniężne (netto). W nakładach tych produkty obrotu wewnętrznego (pasze, nasiona) wyceniane są w jednym pieniężnym mierniku (według kosztów własnych). Natomiast w nakładzie finalnym produkty obrotu wewnętrznego liczone są w dwóch miernikach. Nakłady pracy i nakłady pieniężne poniesione na wytworzenie produktów obrotu wewnętrznego dodane tu są do bezpośrednich i pośrednich nakładów pracy i nakładów pieniężnych ponoszonych na wytworzenie produktu finalnego. Nakład finalny jest więc sumą nakładów pracy i nakładów pieniężnych na jednostkę produktu, poniesionych w całym cyklu produkcyjnym.

Jednostkowy nakład globalny, podany w tabelach wynikowych, jest rezultatem podzielenia nakładów pracy i nakładów materiałowo-pieniężnych netto na 1 ha lub 1 sztukę przez plon lub ilość produkcji od sztuki. Jednostkowy nakład finalny nie wynika tu z liczb zawartych w tabelach, lecz z rachunku wyjściowego, w którym nasiona i pasze liczone były w dwóch miernikach. Jednostkowy nakład finalny różni się od globalnego większymi nakładami pracy i mniejszymi nakładami pieniężnymi. Suma tych nakładów wyrażona w jednym mierniku pieniężnym jest oczywiście w obu wypadkach identyczna, równa jednostkowemu kosztowi własnemu.

Koszt własny produkcji jest sumą wartości nakładów pracy i nakładów pieniężnych poniesionych na jednostkę produktu, natomiast koszt alternatywny (obliczany tylko dla produktów zwierzęcych) jest pochodną kosztu własnego produkcji, w którym zboże skarmione przez inwentarz produkcyjny liczone jest nie według kosztów własnych, lecz według cen wolnorynkowych.

W tabelach opłacalności i dochodowości produkcji finalnej zastosowano kryteria dochodowości w postaci dochodu globalnego i czystego z 1 ha oraz dochodu globalnego na 1 dzień pracy. Kryterium opłacalności jest wskaźnik wyrażający procentowy stosunek wartości produkcji do wartości nakładów. Zarówno wartość produkcji, jak i nakłady wyrażone tu są w cenach bieżących badanego roku.

W tabelach opłacalności i dochodowości produkcji odrębnego wyjaśnienia wymaga sprawa wielkości obszaru przypadającego na poszczególne produkty finalne. Zarówno w produkcji roślinnej, jak i zwierzęcej, obszar uwidoczniiony w tabelach, obejmuje nie tylko obszar efektywny, wynikający z podzielenia ilości produktu finalnego przez plon (w produkcji zwierzęcej ilości zużytych pasz własnych przez ich plony), lecz również obszar reprodukcji wewnętrznej gospodarstwa, tzn. obszar przeznaczony pod produkcję nasion, pasz dla koni i nawozy zielone.

Obszar ten obciąża również produkty finalne i został rozdzielony proporcjonalnie do obszaru efektywnego. Omówione poprzednio jednostkowe nakłady finalne w dwóch miernikach umożliwiły bezpośrednio dodanie nakładów pracy i nakładów pieniężnych, poniesionych na obszar reprodukcji wewnętrznej, do nakładów pracy i nakładów pieniężnych poniesionych na obszar efektywny. W rezultacie tak przeprowadzonego rachunku uzyskano całkowitą zgodność bilansu nakładów gospodarstwa. Nakłady pracy i nakłady pieniężne na 1 ha poszczególnych produktów, pomnożone przez liczbę hektarów odpowiadających ilości produktu finalnego, dają sumę nakładów całego gospodarstwa. Suma nakładów całego gospodarstwa obejmuje tylko nakłady pracy i nakłady pieniężne, nie obejmuje natomiast nakładów materiałowych w postaci produktów obrotu wewnętrznego, które mimo że wchodzą do nakładów pieniężnych na poszczególne produkty, w całości nakładów gospodarstwa nawzajem się eliminują. Nakłady pracy i nakłady pieniężne na wytworzenie produktów obrotu wewnętrznego zaliczone są w końcowym rachunku do nakładów obciążających produkty finalne.

II. ANALIZA KOSZTÓW, OPLACALNOŚCI I DOCHODOWOŚCI PRODUKCJI W GOSPODARCE CHŁOPSKIEJ

1. Nakłady, produkcja finalna i czysta

Proces intensyfikacji produkcji rolnej w gospodarce chłopskiej, rozpoczętowany pod koniec lat 50-tych, zaczyna postępować w coraz szybszym tempie. Ubiegłą 5-latkę, tj. okres 1961—1965, można traktować jako wstępną fazę intensyfikacji produkcji w gospodarce chłopskiej. W okresie tym wydatki pieniężne na zakup obrotowych środków produkcji i usługi wzrosły z 1190 zł na 1 ha użytków w roku 1960 (w cenach 1965 roku) do 1755 zł w roku 1965, tj. o 565 zł, natomiast w bieżącej 5-latce tzn. do roku 1970, wydatki te mają wzrosnąć do przeszło 2800 zł na 1 ha, tj. o około 1050 zł w stosunku do roku 1965. Tak więc wzrost wydatków pieniężnych na 1 ha w obecnej 5-latce będzie prawie dwukrotnie wyższy niż w ubiegłej. W sumie wydatki gospodarstw chłopskich na zakup obrotowych środków produkcji i usługi wzrosną w bieżącym dziesięcioleciu prawie 2,5-krotnie. Tak duży wzrost zastosowania obrotowych środków produkcji i usług nie sprowadza się tylko do prostego wzrostu ilościowego, lecz oznacza poważne zmiany jakościowe w ekonomice produkcji gospodarstw chłopskich, głównie zaś zmniejszanie udziału samozaopatrzenia w globalnej i gotowej produkcji gospodarstw na rzecz wzrastania udziału produkcji towarowej, tzn. coraz silniejszego powiązania tej gospodarki z rynkiem. Zwiększony zakup rolniczych środków produkcji możliwy jest bowiem tylko w wyniku zwiększania sprzedaży produktów rolnych.

W ciągu 7 lat bieżącego dziesięciolecia wydatki pieniężne na zakup obrotowych środków produkcji i usługi wzrosły z 1190 zł do 2087 zł na 1 ha użytków rolnych, tj. o 75% (tabela 2).

Spśród wymienionych w tabeli 2 pozycji nakładów pieniężnych, najbardziej wzrosły te nakłady, które mają bezpośredni wpływ na pro-

Tabela 2

**Nakłady pieniężne na produkcję rolniczą w indywidualnych gospodarstwach
chłopskich w roku 1960, 1965 i 1967**
(w zł na 1 ha w cenach 1965)

Wyszczególnienie	1960	1965	1967	Wskaźniki wzrostu		
				1965 1960	1967 1965	1967 1960
Pasze przemysłowe	192	280	320	146	114	167
Nasiona	80	139	210	174	151	263
Zwierzęta hodowlane	30	52	68	173	131	227
Razem produkty pochodzenia rolni- czego	302	471	598	156	127	198
Nawozy mineralne	173	283	342	164	121	198
Środki ochrony roślin	22	36	38	164	106	173
Usługi maszynowe	27	137	179	507	131	663
Opał, paliwo, smary	92	104	129	113	124	140
Energia elektryczna	20	25	29	125	116	145
Remonty	178	211	228	119	108	128
Drobny sprzęt	20	45	49	225	109	245
Pozostałe wydatki	337	443	495	131	112	147
Razem wydatki pieniężne	1190	1755	2087	147	119	175
Amortyzacja	610	710	745	116	105	122
Razem nakłady pieniężne	1800	2465	2832	137	115	157

dukcję rolną, a mianowicie nawozy mineralne i środki ochrony roślin, produkty pochodzenia rolniczego (pasze, nasiona, zwierzęta hodowlane) oraz usługi maszynowe.

Bezpośredni wpływ na produkcję nakładów na nawozy mineralne i środki ochrony roślin jest oczywisty i nie wymaga komentarzy.

Nakłady na zakup produktów pochodzenia rolniczego mają wprawdzie charakter bezpośrednio produkcyjny, jednak w większości gospodarstw, szczególnie większych, są to nakłady substytucyjne w stosunku do dotychczas ponoszonych własnych nakładów obrotu wewnętrznego. W przeciwieństwie do nakładów własnych, które są jakgdyby neutralne w rachunku ekonomicznym, nakłady na zakup tych środków produkcji spoza gospodarstwa powodują z jednej strony wzrost nakładów pieniężnych, z drugiej zaś odpowiedni wzrost produkcji towarowej i finalnej. Wpływ tych nakładów na rzeczywisty (a nie tylko ewidencyjny) wzrost produkcji finalnej gospodarstwa polega na większej efektywności artykułów zakupionych niż wytworzonych we własnym gospodarstwie (nasiona i sadzeniaki kwalifikowane, zwierzęta zarodowe, pasze treściwe o większej zawartości białka).

Nakłady na usługi mechanizacyjne (głównie opłata pracy kółek rolniczych) mają w znacznej mierze charakter substytucyjny w stosunku do nakładów pracy żywej i siły pociągowej. Nakłady te przy niezmiennych zasobach siły roboczej są pośrednio czynnikiem wzrostu produkcji, jeśli zwolnione przez mechanizację nakłady pracy żywej znaj-

dużą zastosowanie w tych gałęziach produkcji, których wzrost wymaga dodatkowych nakładów pracy, jak np. poważniejszy wzrost produkcji zwierzęcej lub wzrost powierzchni upraw roślin pracochłonnych. W rozpatrywanym okresie 8 lat zwalniane w wyniku coraz większego korzystania z traktorów kółek rolniczych nakłady pracy żywej znajdowały zastosowanie przede wszystkim w zwiększonej produkcji zwierzęcej. W okresie tym bowiem poważnie wzrosła obsada zwierząt na 100 ha użytków rolnych, a mianowicie, bydła o 11,4 sztuk, tj. o 24,9%, w tym krów o 2,7 sztuk (8,5%), oraz trzody o 11,5 sztuk, tj. o 17,1%. Wzrosła

Tabela 3

Nakłady pieniężne, produkcja finalna i czysta w gospodarstwach indywidualnych w latach 1960—1967
(w zł na 1 ha użytków rolnych)

Lata	Nakłady pieniężne			Produkcja finalna		Produkcja czysta	
	ogółem	amortyzacja	produkty pochodzenia rolniczego	brutto	netto	brutto	netto
W cenach bieżących							
1960	1655	581	272	6021	5749	4947	4366
1961	1759	602	280	6849	6569	5692	5090
1962	1859	623	263	6396	6133	5160	4537
1963	1990	644	300	7000	6700	5654	5010
1964	2247	694	396	7449	7053	5896	5202
1965	2499	705	497	8154	7657	6360	5655
1966	2663	739	556	8591	8035	6667	5928
1967	2878	750	629	8761	8132	6633	5883
Średni roczny przyrost	178	24	51	391	340	241	217
Tempo przyrostu	8,3	3,7	13,3	5,7	5,3	4,6	4,7
W cenach 1960 r.							
1960	1655	581	272	6021	5749	4947	4366
1961	1724	590	274	6829	6555	5695	5105
1962	1770	598	250	6127	5877	4952	4354
1963	1893	612	285	6642	6357	5361	4749
1964	2080	633	367	6887	6520	5440	4807
1965	2294	647	456	7385	6929	5738	5091
1966	2377	658	496	7644	7148	5925	5267
1967	2527	665	565	7682	7117	5820	5155
Średni roczny przyrost	125	12	42	237	195	124	112
Tempo przyrostu	6,3	1,9	11,7	3,7	3,3	2,6	2,7

również powierzchnia uprawy roślin pracochłonnych, głównie zaś roślin przemysłowych, których udział w strukturze użytków rolnych wzrósł z 3,4 do 5,1%. W wyniku tego wielkość nakładów pracy żywej na 1 ha użytków rolnych utrzymywała się w latach 1960—1965 na tym samym poziomie i wynosiła 69 dni, dopiero w roku 1966 i 1967 zaznaczył się pewien spadek nakładów pracy (68,4 i 67,8 dni).

Substytucyjny charakter usług mechanizacyjnych w stosunku do żywej siły pociągowej może być również czynnikiem wzrostu produkcji rolnej w wyniku zmniejszenia liczby koni, a tym samym zwiększenia zasobów paszowych dla inwentarza produkcyjnego. Niestety ten aspekt mechanizacji w gospodarstwach indywidualnych nie przyniósł spodziewanych efektów, bowiem po okresie pewnej przejściowej obniżki, pogłowia koni w 1967 roku (15,8 sztuk na 100 ha użytków rolnych) wzrosło powyżej stanu z 1960 roku (15,5 sztuk).

Ze względu na zmiany w cenach rolniczych środków produkcji oraz produktów rolnych, wartości nakładów, produkcji i dochodów wyrażone w cenach bieżących nie są porównywalne w czasie. Dlatego też wartości te wyrażano w tabeli 3 również w cenach stałych z roku wyjściowego, tj. 1960. Oprócz wartości na 1 ha rozpatrywanych kategorii przedstawiono również w tabeli średnie roczne ich przyrosty w zł na 1 ha oraz średnie roczne tempo przyrostu w procentach.

W nakładach pieniężnych na produkcję rolniczą wydzielono amortyzację oraz zakup produktów pochodzenia rolniczego. Te dwie pozycje nakładów służą do obliczenia produkcji finalnej i czystej netto, a mianowicie: produkcja finalna (końcowa) netto wynika z pomniejszenia produkcji finalnej brutto o zakup produktów pochodzenia rolniczego; produkcja czysta netto wynika z pomniejszenia produkcji czystej brutto o amortyzację. Produkcja finalna netto daje obraz poziomu produkcji rolniczej wytworzonej bezpośrednio z jednostki powierzchni ziemi gospodarstw rolnych i nie zawiera w sobie produkcji wytworzonej w innych warsztatach rolnych. W przeciwieństwie do gospodarstw państwowych lub spółdzielni produkcyjnych, które odprowadzają odpisy amortyzacyjne na odpowiednie konto w banku, odpisy te w gospodarce indywidualnej stanowią tylko kategorię rachunkową, niezbędną przy obliczaniu kosztów produkcji rolniczej. W rzeczywistości amortyzacja w gospodarce indywidualnej jest integralną częścią dochodu rolniczego, który dzielony jest na dwie tylko części, tj. spożycie i akumulację.

W rozpatrywanym okresie nakłady pieniężne na produkcję rolną wzrastały przeciętnie o 6,3% rocznie (w cenach stałych), natomiast produkcja finalna brutto o 3,7%, co wskazuje na wzrost kapitałochłonności produkcji. W wyniku tego tempo przyrostu produkcji czystej (dochodu globalnego) było niższe niż tempo przyrostu produkcji i wynosiło 2,7% rocznie. Ze względu na znacznie szybszy wzrost nakładów na zakup środków produkcji pochodzenia rolniczego (o 11,7% rocznie) niż ogółu nakładów, produkcja finalna netto wzrastała w nieco wolniejszym tempie (o 3,3%) niż produkcja finalna brutto.

Przyrost nakładów, produkcji i dochodu na 1 ha użytków rolnych w rozpatrywanym okresie oraz procent przyrostu w 1967 roku w stosunku do roku 1960 przedstawia się następująco:

	zł/ha	%
Wydatki pieniężne	788	73,3
Amortyzacja	84	14,4
Razem nakłady pieniężne	872	52,7
Produkcja finalna brutto	1661	27,6
„ „ netto	1368	23,8
Produkcja czysta brutto	873	17,6
„ „ netto	789	18,1

Na wzrost produkcji finalnej brutto o 27,6⁰% złożyły się następujące czynniki: wzrost plonów, zmiany w strukturze zasiewów oraz wzrost produkcji zwierzęcej.

W wyniku wzrostu plonów oraz pewnych zmian w strukturze zasiewów na korzyść roślin dających większą wartość produkcji z 1 ha (rośliny przemysłowe, pszenica), ogólna wartość globalnej produkcji roślinnej (w cenach porównywalnych) w przeliczeniu na 1 ha użytków rolnych wzrosła w analizowanych latach o 30,5⁰%. Głównym czynnikiem wzrostu plonów było prawie dwukrotne zwiększenie nawożenia mineralnego, zwiększenie zastosowania środków chemicznych ochrony roślin, zwiększenie o kilkanaście procent nawożenia organicznego (w wyniku wzrostu pogłowia zwierząt), zwiększenie udziału gruntów zmeliorowanych oraz wzrost dostaw nasion i sadzeniaków kwalifikowanych.

Zwiększona o 30,5⁰% globalna produkcja roślinna została w części przeznaczona na zwiększenie produkcji towarowej, w części zaś na pasze dla inwentarza produkcyjnego, co — łącznie ze wzrostem zakupu pasz przemysłowych o 67⁰% — pozwoliło zwiększyć globalną produkcję zwierzęcą o 21,7⁰%. Wzrost produkcji zwierzęcej był wynikiem zarówno zwiększenia pogłowia zwierząt produkcyjnych (o czym już wyżej była mowa), jak i ich wydajności, np. wydajność mleka od 1 krowy wzrosła z 2060 litrów w roku 1960 do 2287 litrów w roku 1967, tzn. o 11⁰%.

Z danych tabeli 3 wynika, że produkcja czysta brutto (w cenach 1960 r.) wzrastała rocznie o 124 zł na 1 ha, a średnie roczne tempo przyrostu wynosiło 2,6⁰%. Jak wiadomo, produkcja czysta w gospodarstwach chłopskich ulega podziałowi na dwie części, tj. na konsumpcję i akumulację. Przez akumulację rozumiemy zarówno akumulację społeczną, tj. część dochodu przekazywaną na cele społeczne (podatki, obowiązkowe dostawy), jak i wewnątrzgospodarczą. Podział dochodu (produkcji czystej brutto) na spożycie i akumulację w poszczególnych latach analizowanego okresu przedstawia tabela 4.

Ze względu na dość duże wahania w podziale dochodu na spożycie i akumulację w poszczególnych latach rozpatrywanego okresu, podajemy średnie dane dla dwóch podokresów, co pozwoli na określenie ogólnych tendencji zmian w podziale dochodu i akumulacji.

Z danych dla obu podokresów wynika, że na ogół w proporcjach podziału wytworzonego dochodu na akumulację i konsumpcję nie występują większe zmiany. Proporcje te kształtują się na tym samym poziomie. W okresie tym nastąpiło pewne zmniejszenie akumulacji społecznej (o 1 punkt) na rzecz wzrostu akumulacji wewnętrznej, która zwiększyła się z 9,8 do 12,6⁰%, tzn. o 2,8 punkta, w tym z własnych źródeł o 0,9 punkta i z obcych o 1,9 punkta.

Jeśli weźmiemy za podstawę nie cały wytworzony dochód, lecz tę

Tabela 4

Akumulacja i fundusz spożycia w gospodarstwach chłopskich

Lata	Produk- cja czysta brutto	Akumu- lacja spo- łeczna	Akumulacja wewnątrzgospodarcza				Ogółem akumu- lacja	Fundusz spoży- cia
			inwe- stycje	przyrost stada i zapasów	przyrost zadłu- żenia	razem		
W zł na 1 ha użytków rolnych								
1960	4947	653	448	60	—48	460	1113	3834
1961	5692	707	467	383	—4	846	1553	4139
1962	5160	767	443	—362	1	80	847	4313
1963	5654	802	470	197	—61	606	1408	4243
1964	5896	799	503	79	—162	420	1219	4678
1965	6360	806	607	239	—168	679	1485	4875
1966	6667	819	717	192	—123	786	1605	5062
1967	6633	818	765	105	—168	702	1520	5113
1960—1963	5363	732	457	69	—28	498	1230	4133
1964—1967	6389	808	648	154	—153	649	1457	4932
W procentach produkcji czystej brutto								
1960	100,0	13,2	9,1	1,2	—1,0	9,3	22,5	77,5
1961	100,0	12,4	8,2	6,7	—0,7	14,8	27,2	72,8
1962	100,0	14,9	8,6	—7,0	0,2	1,6	16,4	83,6
1963	100,0	14,2	8,3	3,5	—1,1	10,7	25,0	75,0
1964	100,0	13,6	8,5	1,3	—2,7	7,1	20,7	79,3
1965	100,0	12,7	9,6	3,8	—2,6	10,7	23,4	76,6
1966	100,0	12,3	10,7	2,9	—1,8	11,8	24,1	75,9
1967	100,0	12,3	11,5	1,6	—2,5	10,6	22,9	77,1
1960—1963	100,0	13,6	8,5	1,3	—0,5	9,3	22,9	77,1
1964—1967	100,0	12,6	10,2	2,4	—2,4	10,2	22,8	77,2

jego część, która pozostaje do dyspozycji gospodarstw. tzn. po odjęciu akumulacji społecznej, to w pierwszym podokresie gospodarstwa przeznaczały na akumulację 10,8⁰%, w drugim zaś 11,7⁰% dochodu.

Z powyższego wynika, że wzrost zadłużenia gospodarstw chłopskich, jaki obserwujemy w ostatnich latach, nie spowodował wzrostu udziału funduszu konsumpcji w wytworzonym dochodzie, lecz przeciwnie — zaznaczyła się nawet pewna tendencja zmniejszenia jego udziału w dochodzie. Fakt ten świadczy o tym, że wzrost zadłużenia gospodarstw chłopskich jest wyłącznie czynnikiem zwiększającym nakłady inwestycyjne ponad rozmiary uwarunkowane bieżącą sytuacją dochodową gospodarstw.

Z powyższego wynika, że obliczony przez nas fundusz spożycia, a więc i opłata pracy w gospodarstwach chłopskich nie jest podwyższona kosztem wzrostu zadłużenia gospodarstw, lecz — pomijając pewne

nieuniknione wahania i przesunięcia w czasie — uwarunkowana jest rozmiarami wytwarzanego dochodu.

Wielkość funduszu spożycia w przeliczeniu na 1 ha, na 1 rodzinę i na 1 dzień pracy przedstawia tabela 5. Dochód na 1 rodzinę odnosi się do przeciętnego gospodarstwa statystycznego w Polsce o powierzchni 6,77 ha użytków rolnych. Wprawdzie dochód ten jest bardzo zróżnicowany w zależności od wielkości obszaru gospodarstwa rolnego, niemniej jednak podane tu liczby charakteryzują rząd wielkości dochodu przeciętnej rodziny oraz wielkość i tempo wzrostu w analizowanym okresie.

Jak wiadomo, w rozpatrywanym okresie miały miejsce podwyżki cen środków utrzymania, dlatego też w celu pełnej porównywalności w czasie, przedstawiamy w tabeli 5, obok nominalnej (wyrażonej w cenach bieżących), również realną wartość funduszu spożycia, wyrażoną w cenach roku wyjściowego¹, tj. 1960.

Tabela 5

Fundusz spożycia w gospodarstwach indywidualnych w przeliczeniu na 1 ha, na 1 rodzinę i na 1 dzień pracy

Lata	W cenach bieżących			W cenach 1960		
	na 1 ha zł	na rodzinę tys. zł	na 1 dzień zł	na 1 ha zł	na rodzinę tys. zł	na 1 dzień zł
1960	3834	25,9	55,6	3834	25,9	55,6
1961	4139	28,0	60,3	4099	27,7	59,7
1962	4313	29,0	62,5	4144	28,0	60,1
1963	4243	28,7	61,5	4027	27,3	58,4
1964	4678	31,7	67,8	4322	29,3	62,6
1965	4871	33,0	70,6	4460	30,2	64,6
1966	5062	34,3	74,0	4505	30,5	65,8
1967	5113	34,6	75,4	4529	30,7	66,7
Sredni roczny przyrost	+183	+1,2	+2,8	99	0,7	1,6
Tempo przyrostu	4,3	4,3	4,5	2,5	2,5	2,7

Jak wynika z tabeli 5, realna wartość funduszu spożycia w gospodarstwach chłopskich, zarówno w przeliczeniu na 1 ha, jak i na 1 rodzinę, wzrastała rocznie o 2,5⁰/. W sumie w okresie badanych ośmiu lat fundusz spożycia na rodzinę zwiększył się o 4,8 tys. zł, tj. o 18,5⁰/. W przeliczeniu na 1 dzień pracy fundusz ten wzrósł o 11,1 zł, tj. o 20⁰/. Większy procent wzrostu tego funduszu na 1 dzień pracy niż na rodzinę wynika z pewnej obniżki nakładów pracy w ostatnich dwóch latach.

¹ Dla ostatnich dwóch lat zastosowano wskaźniki przeliczeniowe na podstawie własnych obliczeń, dlatego też mogą one jeszcze ulec pewnej korekcie. Odnosi się to zwłaszcza do roku 1967, dla którego wszystkie wielkości (łącznie z kosztami jednostkowymi) obliczone są na podstawie nieostatecznych danych GUS.

2. Nakłady i koszty na przeciętną jednostkę produkcji rolnej

Zanim przejdziemy do rozpatrzenia zmian w nakładach i kosztach na przeciętną jednostkę produkcji rolnej, musimy najpierw wyjaśnić, co będziemy rozumieli pod pojęciem nakładów i kosztów jednostkowych oraz w jakim pozostają one do siebie stosunku.

Przez nakłady jednostkowe rozumiemy fizyczne rozmiary nakładów na jednostkę produkcji, natomiast przez koszty jednostkowe — wartość nakładów na jednostkę produkcji. Przy czym rozróżniamy dwa pojęcia kosztów jednostkowych — koszt nominalny i koszt realny. Koszt nominalny równa się aktualnej (bieżącej) wartości nakładów, natomiast koszt realny — wartości nakładów wyrażonych w cenach realnych, tzn. w cenach roku przyjętego za podstawę odniesienia. Koszt realny różni się tym od nakładu, że w nakładzie ujmowanym wartościowo przyjmuje się stałą opłatę pracy z roku wyjściowego, natomiast w koszcie — rzeczywistą realną opłatę pracy, tzn. opłatę nominalną pomniejszoną o wskaźnik wzrostu kosztów utrzymania.

Jeśli w dwóch okresach czasu nie ulegną zmianie ceny rolniczych środków produkcji i usług i nie zmieni się opłata pracy, to wtedy zmiany w nakładach na jednostkę produkcji są identyczne ze zmianami jednostkowych kosztów produkcji. Ponieważ jednak wzrost opłaty pracy jest ogólną prawidłowością towarzyszącą ekonomicznemu wzrostowi gospodarki narodowej, to nawet przy niezmienności cen następować może coraz większa rozpiętość między nakładem a kosztem (realnym). W przypadku zaś wzrostu cen rolniczych środków produkcji i usług oraz cen produktów rolnych, rozpiętość między nakładem i kosztem (nominalnym) będzie się jeszcze bardziej pogłębiać, bowiem wzrasta przy tym nie tylko cena jednostki nakładu pracy żywej, lecz i uprzedmiotowionej.

Przy ocenie efektów intensyfikacji produkcji rolnej ze społecznego punktu widzenia podstawowe znaczenie mają zmiany w nakładach jednostkowych, określają one bowiem, w jakim stopniu zmienia się suma nakładów pracy żywej i uprzedmiotowionej na jednostkę produktu rolniczego, a tym samym jaki charakter ma **techniczna efektywność dodatkowych nakładów** — rosnący, proporcjonalny czy malejący. Zmiany realnych kosztów jednostkowych, które z jednej strony są funkcją zmian w nakładach na jednostkę produkcji, z drugiej zaś funkcją polityki państwa w zakresie kształtowania dochodów ludności rolniczej, są wyrazem zmian **ekonomicznej efektywności procesu intensyfikacji**. Natomiast zmiany nominalnych kosztów jednostkowych mają znaczenie dla oceny opłacalności produkcji, dla porównań poziomu kosztów pomiędzy różnymi przedsiębiorstwami lub rejonami, jak również dla bieżącej polityki państwa.

W celu określenia tendencji zmian w nakładach i kosztach jednostkowych produkcji rolnej w rozpatrywanym okresie wartość produkcji w poszczególnych latach wyrażamy w jednakowych, porównywalnych jednostkach. Taką jednostką może być jednostka wartościowa, wyrażona w cenach stałych, czyli obliczona już poprzednio wartość produkcji w cenach 1960 r. Zmiany w wartości tej produkcji są tu proporcjonalne do zmian fizycznych rozmiarów produkcji.

Podobnie, jeśli aktualną wartość nakładów w poszczególnych latach policzymy w cenach 1960 r., to również zmiany w wartości nakładów

będą odpowiadać zmianom fizycznych rozmiarów nakładów. Odnosząc w ten sposób obliczoną wartość nakładów do wartości produkcji stwierdzamy, jak zmieniają się nakłady na jednostkę produkcji. Jeśli natomiast aktualną wartość nakładów odniesiemy do wartości produkcji w cenach stałych, to stwierdzimy, jak zmieniają się koszty w przeliczeniu na jednostkę produkcji. Będą to oczywiście koszty nominalne.

Ze względu na występujący w badanym okresie spadek realnej wartości pieniądza, istotne znaczenie z punktu widzenia skutków procesu intensyfikacji produkcji rolnej będą miały nie koszty nominalne, lecz realne. Te ostatnie obliczymy wyrażając nakłady pieniężne na produkcję rolną w cenach roku wyjściowego oraz przeliczając rzeczywistą, nominalną opłatę pracy na opłatę realną za pomocą wskaźnika wyrażającego stosunek dochodów realnych do nominalnych.

Przyjmując za podstawę odniesienia wartość produkcji rolnej w cenach roku wyjściowego, odpowiadającą fizycznym rozmiarom produkcji w poszczególnych latach rozpatrywanego okresu, przedstawiamy niżej zmiany w:

- a) nakładach na jednostkę produkcji,
- b) nominalnych kosztach jednostkowych,
- c) realnych kosztach jednostkowych.

Tabela 6

Nakłady, koszty realne i nominalne produkcji rolniczej w gospodarce chłopskiej (w przeliczeniu na 100 zł wartości produkcji finalnej w cenach 1960 r.)

Lata	Nakłady pracy dni	Koszt pracy			Nakłady pieniężne w cenach		Nakłady na jednostkę produkcji	Koszty produkcji	
		stały	realny	nominalny	1960 r.	bieżących		realne	nominalne
1960	1,15	63,7	63,7	63,7	27,5	27,5	91,2	91,2	91,2
1961	1,01	56,2	60,3	60,9	25,2	25,8	81,4	85,5	86,7
1962	1,13	62,6	67,6	70,4	28,9	30,3	91,5	96,5	100,7
1963	1,04	57,7	60,6	63,9	28,5	30,0	86,2	89,1	93,8
1964	1,00	55,6	62,7	67,9	30,3	32,6	85,9	93,0	100,5
1965	0,93	51,6	60,1	65,6	31,5	34,3	83,1	91,6	99,9
1966	0,90	50,0	59,2	66,6	31,1	34,8	81,1	90,3	101,4
1967	0,88	48,9	58,7	66,3	32,9	37,4	81,8	91,6	103,7
Średni									
roczny									
przyrost	-0,04	-2,1	-0,6	0,4	0,8	1,4	-1,3	0,06	1,8
Tempo									
przyrostu	-3,5	-3,5	-0,9	0,8	2,8	4,7	-1,4	0,3	2,1
Wskaźnik									
1967 : 1960	77	77	92	104	120	136	90	100	114

Jak wynika z rachunku przedstawionego w tabeli 6, nakłady pracy na jednostkę produkcji rolniczej wykazują wyraźną tendencję malejącą, a mianowicie przeciętnie roczne nakłady te na 100 zł wartości produkcji (w cenach stałych) obniżają się o 0,04 dnia, tj. o 3,5%. W okresie od 1960 do 1967 nakłady pracy na jednostkę produkcji obniżyły się o 23%. Realna opłata jednego dnia pracy wzrosła w tym okresie o 20%. W wyniku tego realny koszt pracy na jednostkę produkcji obniżył się o 8%. Natomiast nominalny koszt pracy na jednostkę produkcji wzrósł w ciągu badanych lat o 4%, bowiem tempo wzrostu nominalnej opłaty jednego dnia pracy było szybsze (4,5% rocznie) niż tempo obniżki nakładów pracy na jednostkę produkcji (3,5% rocznie).

Nakłady pieniężne na jednostkę produkcji rolnej wykazują poważną tendencję wzrostu, a mianowicie nakłady realne wzrastają z roku na rok przeciętnie o 2,8% (w całym badanym okresie wzrosły o 20%), zaś nominalne o 4,7% (w całym okresie o 36%).

Jak więc widzimy, proces intensyfikacji produkcji rolnej zachodzący w gospodarce chłopskiej charakteryzują się poważnym wzrostem kapitałochłonności i obniżką pracochłonności jednostki produkcji rolnej.

W wyniku większego tempa obniżania się nakładów pracy na jednostkę produkcji (3,5% rocznie) niż wzrostu realnych nakładów pieniężnych (2,8% rocznie) suma nakładów pracy żywej i uprzedmiotowionej obniża się o 1,4% rocznie. W całym badanym okresie nakłady pracy żywej i uprzedmiotowionej na jednostkę produkcji obniżyły się o około 10%. Obniżaniu się nakładów na jednostkę produkcji towarzyszy oczywiście wzrost ich technicznej efektywności. Jeśli w roku 1960 na 100 zł wartości nakładów przypadało 109,6 zł wartości produkcji, to w 1967 roku — 122,2 zł. Wzrost efektywności nakładów oznacza również wzrost wydajności pracy. Wydajność pracy mierzona wartością produkcji finalnej na 1 dzień wzrosła w badanym okresie z 87 do 114 zł (w cenach stałych), tj. o 31%, natomiast mierzona nowo wytworzoną wartością (produkcją czystą netto) wzrosła z 63 do 76 zł, tj. o 20%.

Przy zmniejszających się nakładach na jednostkę produkcji i wzrastającej wydajności pracy realne koszty produkcji — w wyniku wzrostu opłaty pracy — kształtują się w całym badanym okresie na mniej więcej takim samym poziomie, co świadczy o tym, że opłata pracy rośnie w takim samym stopniu jak i wydajność pracy (jak wynika z wyżej przytoczonych danych, wydajność pracy i opłata pracy wzrosły w rozpatrywanym okresie o 20%).

W wyniku wzrostu cen środków produkcji i produktów rolnych, a tym samym i nominalnej opłaty pracy, nominalne koszty produkcji na jednostkę wartości produkcji wyrażoną w cenach roku wyjściowego wykazują stałą tendencję wzrostu. Koszty te wzrastają z roku na rok przeciętnie o 2,1%, w całym zaś badanym okresie, tzn. od roku 1960 do 1967, koszty przeciętnej fizycznej jednostki produkcji wzrosły o 14%. Oczywiście wzrost kosztów 1 q różnych produktów był różny (omówimy to w następnym punkcie). Wzrostowi kosztów nominalnych na fizyczną jednostkę produkcji towarzyszył jednoczesny, prawie identyczny wzrost cen produktów rolnych. W wyniku tego nominalne koszty produkcji na 100 zł wartości produkcji w cenach bieżących kształtują się,

podobnie jak i koszty realne na fizyczną jednostkę produkcji, na prawie takim samym poziomie (tabela 7).

Tabela 7

Koszty produkcji na 100 zł bieżącej wartości produkcji finalnej

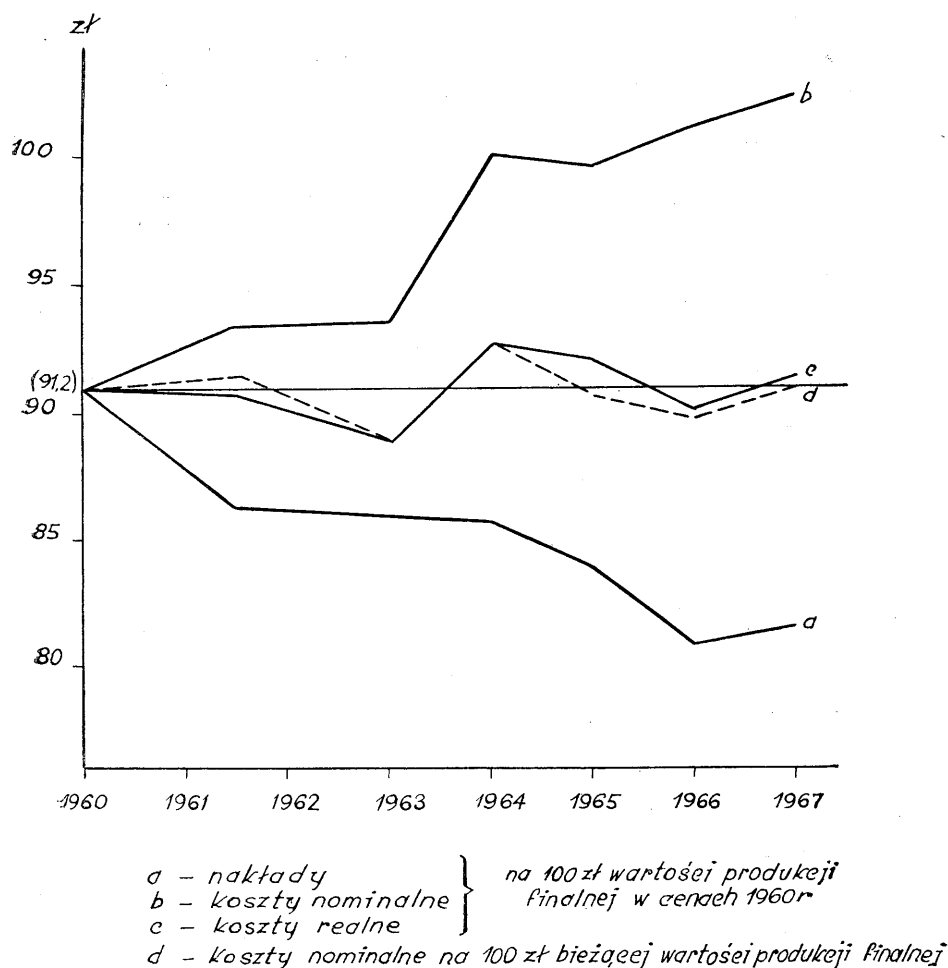
Lata	Produkcja finalna zł/ha	Koszty produkcji zł/ha	Koszt produkcji w zł/100 zł produk- cji finalnej
1960	6021	5489	91,2
1961	6849	5968	87,1
1962	6396	6172	96,5
1963	7000	6233	89,0
1964	7449	6925	92,9
1965	8154	7370	90,4
1966	8591	7725	89,9
1967	8761	7990	91,2

Kształtowanie się kosztów realnych na fizyczną jednostkę produkcji i kosztów nominalnych na jednostkę wartości produkcji w cenach bieżących na takim samym i prawie niezmiennym poziomie (pominawszy wahania w poszczególnych latach), jest — po pierwsze — wynikiem tego, że opłata (koszt) pracy w gospodarce chłopskiej ma charakter wtórny, zależny od wyników gospodarowania, po drugie zaś wynikiem mniej więcej stałych proporcji w podziale dochodu rolniczego na konsumpcję i akumulację.

Omówione wyżej nakłady, koszty realne i nominalne na fizyczną jednostkę produkcji oraz koszty produkcji na 100 zł bieżącej wartości produkcji przedstawione są w ujęciu graficznym na wykresie 1. Ze względu na dosyć duże odchylenia (od linii trendu) nakładów i kosztów w roku 1961 i 1962, za podstawę do sporządzenia wykresu przyjęto dla tych dwóch lat przeciętną dwuletnią wartość poszczególnych wskaźników. W ten sposób uzyskano bardziej wyrównane linie obrazujące ogólny kierunek zmian nakładów i kosztów na jednostkę produkcji.

Z wykresu tego wynika, że — mimo pewnych wahań w poszczególnych latach — nakłady (łącznie pracy żywej i uprzedmiotowionej) na przeciętną fizyczną jednostkę produkcji systematycznie maleją, natomiast koszty realne na fizyczną jednostkę produkcji oraz koszty nominalne na jednostkę wartości produkcji w cenach bieżących kształtują się mniej więcej na tym samym poziomie. Utrzymywanie się kosztów produkcji na tym samym poziomie jest wynikiem tego, że obniżanie nakładów na jednostkę produkcji, a tym samym i wzrost wydajności pracy umożliwia podwyższenie opłaty pracy. Wzrost opłaty pracy, przy równoczesnym wzroście akumulacji, jest bowiem głównym celem i efektem intensyfikacji produkcji rolnej.

Widoczna na wykresie pogłębiająca się różnica pomiędzy kosztem realnym i nominalnym jest tylko wynikiem wzrostu cen rolniczych środków produkcji i kosztów utrzymania, tj. wynikiem obniżania się realnej wartości pieniądza. Kształtowanie się kosztów realnych produkcji rolnej na jednakowym poziomie, przy niezmiennych proporcjach podziału dochodu na spożycie i akumulację świadczy o tym, że

Wykres 1. Nakłady i koszty w zł na jednostkę produkcji finalnej w gospodarce indywidualnej w latach 1960–1967

wzrost cen produktów rolnych, jaki w tym czasie następował, nie był czynnikiem zwiększającym dochody ludności rolniczej, lecz tylko czynnikiem rekompensującym spadek realnej wartości pieniądza. Realny natomiast wzrost dochodów był wyłącznie wynikiem wzrostu produkcji i wydajności pracy.

3. Koszty, opłacalność i dochodowość poszczególnych produktów i działów produkcji rolnej

Z przytoczonej poprzednio tabeli 6 wynika, że przeciętny nominalny koszt produkcji w przeliczeniu na przeciętną jednostkę produkcji rolnej wzrósł w całym badanym okresie (1960–1967) o około 14%. W okre-

Tabela 8

**Zmiany w nakładach, kosztach jednostkowych, dochodowości i opłacalności
towarowej produkcji zbóż w latach 1960—1967**

Rok	Plon q/ha	Nakład finalny			Koszt produkcji zł/q	Cena skupu zł/q	Dochód globalny		Wskaźnik opłacal- ności w %
		nakłady pracy dni/q	opłata pracy zł/q	nakłady pieniężne netto zł/q			zł/q	zł/dzień	
Pszennica									
1960	16,9	2,05	114	146	260	312	166	81	120
1965	20,4	1,58	112	138	250	379	241	152	152
1966	21,6	1,46	108	139	247	387	248	170	157
1967	22,1	1,42	107	146	253	389	243	171	154
1965 : 1960	121	77	98	94	96	121	145	188	127
1967 : 1965	108	90	96	106	101	101	103	113	101
Zyto									
1960	15,4	2,03	113	110	223	221	111	55	99
1965	18,5	1,49	105	118	223	282	164	110	126
1966	17,8	1,53	114	135	249	292	157	103	117
1967	17,8	1,52	115	150	265	293	143	94	111
1956 : 1960	120	73	93	107	100	128	148	200	127
1967 : 1965	96	102	110	127	119	104	87	85	88
Jęczmień									
1960	18,2	1,72	96	103	199	325	222	129	163
1965	20,9	1,33	94	119	213	374	255	191	175
1966	21,0	1,30	96	128	224	370	242	186	165
1967	21,6	1,26	95	136	231	365	229	182	158
1965 : 1960	115	77	98	116	107	115	115	148	107
1967 : 1965	103	95	101	114	108	98	90	95	90

cd. tabeli 8

Rok	Plon q/ha	Nakład finalny			Koszt produkcji zł/q	Cena skupu zł/q	Dochód globalny		Wskaźnik opłacal- ności w %
		nakłady pracy dni/q	opłata pracy zł/q	nakłady pieniężne netto zł/q			zł/q	zł/dzień	
Owies									
1960	16,9	1,78	99	104	203	203	99	55	100
1965	18,6	1,37	97	126	223	268	142	103	120
1966	18,8	1,35	99	135	234	286	141	104	118
1967	19,5	1,29	97	141	238	280	139	108	118
1965 : 1960	110	77	98	121	110	132	143	187	120
1967 : 1965	105	94	100	112	107	104	98	105	98
4 zboża									
1960	16,1	1,96	109	114	223	256	142	72	115
1965	19,1	1,47	104	124	228	324	200	136	142
1966	19,0	1,47	109	134	243	328	194	132	135
1967	19,2	1,44	109	146	255	334	188	131	131
1965 : 1960	118	75	95	109	102	126	141	189	123
1967 : 1965	101	98	105	118	112	103	94	96	92

sie ubiegłej 5-latki (1960—1965) wzrost ten wyniósł 9,5%, natomiast w drugim roku bieżącej 5-latki — w stosunku do roku 1965 — 3,8%. W wyniku równoległego wzrostu cen produktów rolnych, opłacalność całej produkcji rolnej kształtuje się na mniej więcej takim samym poziomie. I tak, wskaźnik opłacalności produkcji (tj. procentowy stosunek wartości produkcji finalnej do kosztów) wynosił w 1960 r. 109,7, w 1965 r. 110,6 i w 1967 r. 109,6. Jak jednak wiadomo, wzrost cen różnych produktów rolnych był różny, ceny niektórych produktów wzrosły powyżej 30%, jak np. żyta i owsa, innych zaś nie uległy większym zmianom, jak np. rzepaku, buraków cukrowych, jaj. Ponieważ wzrost kosztów poszczególnych produktów rolnych był również nierównomierny, spowodowało to poważne zmiany w opłacalności i dochodowości poszczególnych produktów, gałęzi i działów produkcji rolnej.

W tabelach 8—10 przedstawione są nakłady i koszty, ceny skupu państwowego (lub kontraktacji) oraz dochodowość i opłacalność głównych produktów rolnych w roku 1960, 1965, 1966 i 1967. Podano również wskaźniki zmian rozpatrywanych wielkości w ubiegłej 5-latce oraz w roku 1967 w stosunku do 1965.

Z tabeli 8 wynika, że przeciętne koszty produkcji 4 zbóż w ubiegłej 5-latce wzrosły zaledwie o 2%, natomiast w roku 1967 w stosunku do 1965 aż o 12%. Wzrost kosztów w ostatnich latach wynika z utrzymywania się plonów na prawie niezmiennym poziomie — przy stale rosnących nakładach na 1 ha. Ponieważ cena zbóż wzrosła w tym czasie tylko o 3%, nastąpił pewien spadek dochodowości i opłacalności zbóż w stosunku do roku 1965.

Odmienne w stosunku do zbóż tendencje wystąpiły w kosztach i dochodowości okopowych (tabela 9). W poprzedniej 5-latce wzrost kosztów okopowych był znacznie wyższy niż zbóż (ziemniaki o 5%, buraki cukrowe o 13%), natomiast w 1967 r. nastąpiła w stosunku do roku 1965 obniżka kosztów ziemniaków o 5%, a buraków aż o 23%. W wyniku pewnego wzrostu cen dochodowość i opłacalność produkcji okopowych znacznie się poprawiła.

Koszty produktów zwierzęcych (tabela 10) w ubiegłej 5-latce wzrosły od 9% (jaja) do 17% (mleko). W ostatnim roku koszty produkcji mleka i żywca wołowego wzrosły w minimalnym stopniu (o 1 i 2%), w poważniejszym natomiast stopniu wzrosły koszty żywca wieprzowego (o 8%) i jaj (o 7%), głównie w wyniku wzrostu kosztów własnych zbóż oraz ceny pasz treściwych. Opłacalność mleka, żywca wołowego i jaj utrzymuje się nadal na mniej więcej tym samym poziomie, poważnie natomiast obniżyła się dochodowość i opłacalność produkcji żywca wieprzowego.

Z przedstawionych tabel wynika, że — podobnie jak w poprzedniej 5-latce — nadal obniża się pracochłonność jednostki produktu (oprócz żyta, którego plony uległy obniżce), wzrasta zaś kapitałochłonność (oprócz buraków cukrowych). Mimo dalszego wzrostu opłaty jednego dnia pracy (o 6,8% w stosunku do roku 1965), opłata ta w przeliczeniu na 1 q produkcji uległa pewnej obniżce (oprócz żyta i żywca wieprzowego). W przeliczeniu na 1 dzień pracy obniżyła się dochodowość żyta, jęczmienia i żywca wieprzowego, poważnie zaś wzrosła dochodowość

**Zmiany w nakładach, kosztach jednostkowych, dochodowości i opłacalności
towarowej produkcji w latach 1960—1967**

Tabela 9

Rok	Plon q/ha	Nakład finalny				Koszt produkcji zł/q	Cena skupu zł/q	Dochód globalny		Wskaźnik opłacal- ności w %
		nakład pracy dni/q	opłata pracy zł/q	nakład pieniężny netto zł/q	zł/ha			zł/dzień		
Ziemniaki										
1960	132	0,73	40,6	24,4	65,0	86		61,6	84	132
1965	154	0,56	39,3	29,0	68,3	101		72,0	128	148
1966	169	0,49	36,3	29,1	65,4	100		71,0	145	153
1967	176	0,47	35,4	29,5	64,9	102		72,5	154	157
1965 : 1960	117	77	97	119	105	117		117	152	112
1967 : 1965	114	84	90	102	95	101		101	120	106
Buraki cukrowe										
1960	262	0,46	25,6	8,8	34,4	66 ^a		57,2	124	192
1965	267	0,39	27,5	11,2	38,7	66		54,8	141	170
1966	317	0,33	24,4	9,0	33,4	69		60,0	182	207
1967	360	0,29	21,9	8,0	29,9	69		61,0	210	231
1965 : 1960	102	85	107	127	113	100		96	114	88
1967 : 1965	135	74	80	71	77	104		111	150	136
Rzepak										
1960	10,7	3,26	181	250	431	786		536	164	182
1965	17,6	1,88	132	208	340	820		612	326	241
1966	15,1	2,18	161	250	411	800		550	252	195
1967		1,76	132	219	351	844		625	355	240
1965 : 1960	164	58	73	83	79	104		114	199	132
1967 : 1965		94	100	105	103	103		102	109	99,6

^a Łącznie z wartością otrzymywanych bezpłatnie wysłoków oraz różnymi dopłatami i premiami.

Tabela 10

**Zmiany w nakładach, kosztach jednostkowych, dochodowości i opłacalności
towarowej produkcji zwierzęcej w latach 1960—1967**

Rok	Nakład finalny				Koszt produkcji zł/q	Cena skupu zł/q	Dochód globalny		Wskaźnik opłacal- ności w %
	nakłady pracy dni/q	opłata pracy zł/q	nakłady pieniężne netto zł/q	zł/q			zł/dzień		
Żywiec wieprzowy									
1960	22,7	1 265	621	1 883	1 926	1 305	57,5	102,3	
1965	19,0	1 341	840	2 181	2 082	1 242	65,3	95,4	
1966	18,3	1 355	873	2 228	2 125	1 252	68,4	95,4	
1967	18,4	1 387	975	2 362	2 100	1 125	61,1	88,9	
1965 : 1960	84	106	135	116	108	95	114	93	
1967 : 1965	97	103	116	108	101	91	94	93	
Żywiec wołowy									
1960	19,0	1 060	150	1 210	1 409	1 259	66,0	116,0	
1965	17,0	1 200	210	1 410	1 469	1 259	73,6	104,2	
1966	15,6	1 154	242	1 396	1 497	1 255	80,6	107,2	
1967	15,4	1 161	269	1 430	1 500	1 231	79,9	104,9	
1965 : 1960	89	113	140	117	104	100	112	190	
1967 : 1965	91	97	128	101	102	98	109	101	
Mleko (100 litrów)									
1960	3,81	212	30	242	234	204	53,3	96,7	
1965	3,38	239	41	280	260	219	64,7	92,8	
1966	3,13	231	48	279	261	213	68,1	93,5	
1967	3,07	231	55	286	262	207	67,4	91,6	
1965 : 1960	89	113	132	115	111	108	121	96	
1967 : 1965	91	97	134	102	101	95	104	99	

cd. tabeli 10

Rok	Nakład finalny			Koszt produkcji zł/q	Cena skupu zł/q	Dochód globalny		Wskaźnik opłacal- ności w %
	nakłady pracy dni/q	opłata pracy zł/q	nakłady pieniężne netto zł/q			zł/q	zł/dzień	
Jaja (100 sztuk)								
1960	1,54	86	54	140	145	91	591	1 034
1965	1,30	92	61	153	148	87	66,9	96,7
1966	1,23	91	66	157	146	80	65,0	93,0
1967	1,20	90	73	163	154	81	67,5	94,5
1965 : 1960	84	107	113	109	102	96	113	94
1967 : 1965	92	98	120	107	104	93	101	98

okopowych, szczególnie buraków cukrowych, oraz rzepaku, żywca wołowego i mleka.

Tabela 11

Zmiany w kosztach jednostkowych i cenach skupu państwowego podstawowych produktów rolnych w latach 1960—1965—1967

Produkt	1965—1960			1967—1965		
	koszt	cena	$\frac{\text{cena}}{\text{koszt}}$	koszt	cena	$\frac{\text{cena}}{\text{koszt}}$
Pszenica	96	121	126	101	103	102
Zyto	100	128	128	119	104	87
Jęczmień	107	115	107	108	98	91
Owies	110	132	120	107	104	97
Razem 4 zboża	102	126	124	112	103	92
Ziemniaki	105	117	111	95	101	106
Buraki cukrowe	113	100	88	77	104	114
Rzepak	79	104	132	103	103	100
Zywiec wieprzowy	116	108	93	108	101	94
„ wołowy	117	104	89	101	102	101
Mleko	115	111	97	102	101	99
Jaja	109	102	94	107	104	97

Poprzednio stwierdziliśmy, że przeciętnie koszty i ceny produktów rolnych wzrastają mniej więcej w takim samym stosunku. Obecnie (tabela 11) przedstawiamy wskaźniki przyrostu ceny w stosunku do przyrostów kosztów poszczególnych produktów rolnych w okresie 1960—1965 i 1965—1967.

W okresie 1960—1965 ceny produktów roślinnych wzrosły w znacznie większym stopniu niż koszty produkcji (z wyjątkiem buraków cukrowych), natomiast cena produktów zwierzęcych pozostawała w tyle za wzrostem kosztów. W wyniku tego zmieniały się relacje opłacalności produkcji roślinnej i zwierzęcej na niekorzyść tej ostatniej.

W ostatnim natomiast roku (w stosunku do 1965 roku) zmiana relacji opłacalności nie dotyczy już — jak poprzednio — obu działów produkcji, lecz poszczególnych produktów, a mianowicie, relatywnie najbardziej wzrosła opłacalność buraków cukrowych i ziemniaków (na skutek obniżki kosztów), następnie pszenicy i mleka. Nie uległa zmianie lub tylko nieznacznie obniżyła się opłacalność rzepaku, mleka, jaj i owsa, obniżyła się natomiast opłacalność żyta, jęczmienia i żywca wieprzowego.

Jak już niejednokrotnie podkreślaliśmy, wskaźnik opłacalności, będący wyrazem stosunku ceny do kosztu produkcji, nie zawsze najlepiej odpowiada ocenie opłacalności produkcji z punktu widzenia gospodarstwa indywidualnego. Dlatego też rozpatrzymy obecnie, jak kształtuje się i jak zmienia się dochodowość poszczególnych produktów. Dochodowość produkcji rolnej ujmujemy w postaci dwóch mierników, a mianowicie wielkości produkcji czystej (dochodu globalnego) z 1 ha i na 1 dzień pracy.

W tabelach 8—10 dochód globalny na 1 dzień pracy obliczony był tylko dla produkcji towarowej realizowanej według cen skupu ponad-

obowiązkowego lub kontraktacji. W tabeli 12 dochód ten dla poszczególnych produktów, gałęzi i działów produkcji obliczony jest na podstawie wartości całej produkcji finalnej według średnich ważonych cen państwowego skupu ponadobowiązkowego, wolnego rynku i cen zaopatrzenia wewnętrznego (zbliżonych do cen skupu państwowego). Dlatego też dochód globalny na 1 dzień pracy w tabeli 12 różni się nieco (oprócz rzepaku) od dochodu przedstawionego w poprzednich tabelach.

Tabela 12

Dochód globalny z 1 ha i na 1 dzień pracy

Wyszczególnienie	1960	1965	$\frac{1965}{1960}$	1966	1967	$\frac{1967}{1965}$	$\frac{1967}{1960}$
W zł na 1 ha							
Pszenica	2 617	4 239	162	4 576	4 724	111	181
Zyto	1 557	2 478	159	2 481	2 416	97	155
Jęczmień	2 796	3 410	122	3 601	3 466	102	124
Owies	1 406	2 006	143	2 097	2 154	107	153
Ziemniaki	6 547	8 328	127	7 112	7 471	90	114
Buraki cukrowe	11 353	11 283	99	14 233	16 434	146	145
Rzepak	5 150	8 324	162	6 895	8 822	106	171
Len	5 262	5 099	97	6 940	6 953	136	132
Razem produkcja roślinna	3 781	5 934	157	6 596	6 802	115	180
Bydło	4 241	5 024	118	5 163	5 201	104	123
Trzoda	5 753	6 257	109	6 336	5 699	91	99
Drób	4 862	5 845	120	5 567	5 509	94	113
Razem produkcja zwierzęca	4 771	5 491	115	5 569	5 397	98	113
Ogółem produkcja	4 366	5 655	130	5 928	5 889	104	135
W zł na 1 dzień pracy							
Pszenica	94	170	181	192	201	118	214
Zyto	66	116	176	121	119	103	180
Jęczmień	100	158	158	175	170	108	170
Owies	60	101	117	110	114	113	190
Ziemniaki	90	126	140	113	121	96	134
Buraki cukrowe	124	142	115	182	212	149	171
Rzepak	164	326	199	275	355	109	216
Len	126	122	97	174	176	144	139
Razem produkcja roślinna	89	126	142	143	151	120	170
Bydło	53	65	123	69	69	106	130
Trzoda	56	66	118	67	61	92	109
Drób	63	75	119	74	73	97	116
Razem produkcja zwierzęca	55	67	122	69	67	100	122
Ogółem produkcja	63	82	130	87	87	106	138

Jak wynika z tabeli 12, w rozpatrywanym okresie nastąpił wzrost dochodu globalnego z 1 ha całej produkcji rolnej o 35%, przy czym gros tego przyrostu (30%) przypada na ubiegłą pięcioletkę. W ciągu 2 lat bieżącej pięcioletki dochód ten wzrósł zaledwie o 4%. Najwyższy wzrost dochodu z 1 ha w całym rozpatrywanym okresie wykazała psze-

nica, rzepak, żyto, owies i buraki cukrowe, najniższy zaś trzoda, drób i ziemniaki¹.

Przeciętny wzrost dochodu globalnego na dzień pracy w latach 1960—1967 był nieco wyższy (o 38⁰/o) niż z 1 ha (o 35⁰/o) na skutek pewnego zmniejszenia nakładów pracy na 1 ha w ostatnich dwóch latach. Wzrost dochodu na dzień pracy wykazuje dla poszczególnych produktów podobne zróżnicowanie, jak i z 1 ha, tzn. znacznie wyższy w produkcji roślinnej (o 70⁰/o) niż w zwierzęcej (o 22⁰/o). W ostatnich dwóch latach dochód na dzień pracy w produkcji roślinnej wzrósł o 20⁰/o, natomiast w zwierzęcej pozostał na niezmiennym poziomie. W wyniku tych zmian następuje coraz bardziej pogłębiająca się dysproporcja w dochodowości i opłacalności pomiędzy produkcją zwierzęcą i roślinną. Problem ten ilustrują nieco szczegółowiej dane tabeli 13.

Tabela 13

Dochodowość produkcji roślinnej i zwierzęcej w latach 1960—1967

Wyszczególnienie	1960	1963	1965	1966	1967	$\frac{1967}{1960}$
Produkcja roślinna						
Obszar użytków rolnych w %	40,9	38,0	37,1	35,0	35,0	86
Wartość produkcji zł/ha	5 531	7 564	8 806	9 471	9 866	178
Nakłady pieniężne zł/ha	1 750	2 279	2 872	2 875	3 064	175
Nakłady pracy dni/ha	42,3	48,8	46,9	46,3	44,9	106
Opłata pracy zł/ha	2 352	3 001	3 311	3 426	3 387	144
Koszty produkcji zł/ha	4 102	5 280	6 183	6 301	6 451	157
Dochód globalny: zł/ha	3 781	5 285	5 934	6 596	6 802	180
zł/dzień	89	108	126	142	151	170
Dochód czysty zł/ha	1 429	2 284	2 623	3 170	3 415	—
Wskaźnik opłacalności w %	135	143	142	150	153	113
Produkcja zwierzęca						
Obszar użytków rolnych w %	59,1	62,0	62,9	65,0	65,0	110
Wartość produkcji zł/ha	6 361	6 661	7 770	8 119	8 173	128
Nakłady pieniężne zł/ha	1 590	1 812	2 279	2 550	2 776	174
Nakłady pracy dni/ha	86,4	83,1	82,0	80,3	80,2	93
Opłata pracy zł/ha	4 804	5 111	5 789	5 942	6 044	126
Koszty produkcji zł/ha	6 394	6 923	8 068	8 492	8 820	138
Dochód globalny: zł/ha	4 771	4 849	5 491	5 569	5 397	113
zł/dzień	55	60	67	69	67	122
Dochód czysty zł/ha	—33	—262	—298	—372	—647	—
Wskaźnik opłacalności w %	99	96	96	96	93	94
Dochód relatywny z produkcji zwierzęcej (prod. roślinna = 100)						
Dochód globalny: na 1 ha	126	92	93	84	79	—
na 1 dzień	63	56	53	48	44	—

¹ Rozbieżność w ocenie dochodowości ziemniaków w tabeli 9 i 12 wynika z przyjęcia różnych cen. W tabeli 9 przyjęto cenę ziemniaków w skupie ponadobowiązkowym z Rocznika Statystycznego, która w 1967 r. wynosiła 102 zł za 1 q. Natomiast w tabeli 12 przyjęto cenę produkcji finalnej w wysokości 86 zł za 1 q. Jest to średnia ważona cena produkcji towarowej (96 zł) i samozaopatrzenia (75 zł).

Z tabeli tej wynika, że mimo pogorszenia się opłacalności i dochodowości produkcji zwierzęcej, gospodarstwa indywidualne przeznaczają coraz większą powierzchnię użytków rolnych na pasze dla inwentarza produkcyjnego. W przeciętnym gospodarstwie statystycznym (6,77 ha użytków rolnych) na pasze dla inwentarza produkcyjnego przypadło w 1960 roku 4,00 ha, natomiast w 1967 r. — 4,40, na gotową produkcję roślinną odpowiednio — 2,77 i 2,37 ha¹.

Wartość gotowej produkcji roślinnej z 1 ha (w cenach bieżących) wzrosła w rozpatrywanym okresie o 78%, natomiast zwierzęcej tylko o 28%. Wynika to po pierwsze, z większego wzrostu cen produktów roślinnych niż zwierzęcych, po drugie — z większego wzrostu plonów roślin dających najwyższą wartość produkcji z 1 ha (buraki cukrowe, rzepak), po trzecie — ze zmiany struktury powierzchni gotowej produkcji roślinnej, a mianowicie, w rozpatrywanym okresie powierzchnia gotowej produkcji zbóż (o najniższej wartości produkcji z 1 ha) zmalała z 1,40 do 1,28 ha, tj. o 9%, wzrosła natomiast powierzchnia roślin przemysłowych (buraków cukrowych, oleistych i włóknistych) z 0,25 do 0,33 ha, tj. o 32%. W powierzchni paszowej dla inwentarza produkcyjnego poważne miejsce zajmuje powierzchnia zbóż i pastwisko, a więc powierzchnie o stosunkowo najniższym wzroście plonów. Stąd też mniejszy przyrost ilości produkcji z 1 ha powierzchni paszowej niż z powierzchni gotowej produkcji roślinnej.

Ponieważ w produkcji roślinnej przyrost kosztów był niższy niż przyrost wartości produkcji, a w produkcji zwierzęcej na odwrót, nastąpiła poważna zmiana proporcji w dochodowości i opłacalności obu działów produkcji na niekorzyść produkcji zwierzęcej.

Czynnikiem różnicującym opłacalność i dochodowość produkcji roślinnej i zwierzęcej jest przede wszystkim pracochłonność produkcji. Nakłady pieniężne na jednostkę wartości produkcji nie wykazują bowiem dużego zróżnicowania, chociaż i pod tym względem nastąpiła zmiana proporcji na niekorzyść produkcji zwierzęcej. Jak wynika z tabel 8—10, nakłady pieniężne na fizyczną jednostkę produkcji wzrosły w większym stopniu w produkcji zwierzęcej niż w roślinnej. Na przykład, w okresie 1960—1967 nakłady pieniężne na 1 q 4 zbóż wzrosły o 28%, na 1 q ziemniaków o 21%, na 1 q buraków cukrowych i rzepaku nakłady te uległy obniżeniu, w produkcji zwierzęcej zaś nakłady pieniężne na 1 q żywca wołowego i 1 litr mleka wzrosły o 79%, na 1 q żywca wieprzowego o 56%, na produkcję drobiu o 35%.

Ze względu na większy wzrost cen produktów roślinnych niż zwierzęcych, nakłady pieniężne na 100 zł bieżącej wartości produkcji roślinnej nie uległy zmianie, poważnie natomiast wzrosły (o 36%) na 100 zł wartości produkcji zwierzęcej. Zmiany w nakładach pieniężnych i nakładach pracy na 100 zł bieżącej wartości produkcji roślinnej i zwierzęcej ilustruje tabela 14.

Mniejszy procentowy spadek nakładów pracy na 100 zł wartości produkcji zwierzęcej (o 28%) niż roślinnej (o 40%), przy równoczesnym wzroście nakładów pieniężnych spowodował, że dochód globalny na jed-

¹ W powierzchni tej zawarta jest również powierzchnia reprodukcji wewnętrznej (pasje dla koni, nasiona, nawozy zielone).

Tabela 14

Nakłady pieniężne w zł i nakłady pracy w dniach na 100 zł bieżącej wartości produkcji roślinnej i zwierzęcej

Lata	Nakłady pieniężne na produkcję		Nakłady pracy na produkcję	
	roślinną	zwierzęcą	roślinną	zwierzęcą
1960	31,6	25,0	0,76	1,36
1963	30,1	27,2	0,64	1,25
1965	32,7	29,3	0,53	1,05
1966	30,4	31,4	0,49	0,99
1967	31,1	34,0	0,46	0,98

nostkę pracy w produkcji zwierzęcej wzrósł o 22⁰%, podczas gdy w produkcji roślinnej aż o 70⁰%.

W wyniku zmian w dochodowości obu działów produkcji nastąpiła również zmiana w proporcji dochodu uzyskiwanego z produkcji roślinnej i zwierzęcej. Udział produkcji zwierzęcej w dochodzie gospodarstw indywidualnych wynosił w 1960 roku 64,6⁰%, zaś w 1967 r. obniżył się do 59,6⁰%. W liczbach absolutnych dochód globalny z produkcji roślinnej i zwierzęcej w przeciętnym gospodarstwie statystycznym kształtował się w krańcowych latach rozpatrywanego okresu następująco (w tys. zł).

Produkcja	1960	1967	Wskaźnik
roślinna	10,5	16,1	153,9
zwierzęca	19,1	23,8	124,4
razem	29,6	39,9	134,9

Na wytworzenie tego dochodu przeciętne gospodarstwo statystyczne zużyło następującą ilość dni roboczych

Produkcja	1960	1967	Wskaźnik
roślinna	117	106	90
zwierzęca	346	353	102
razem	465	459	99

Jak wynika z powyższych danych, około $\frac{3}{4}$ nakładów pracy w gospodarstwach chłopskich związanych jest bezpośrednio lub pośrednio z produkcją zwierzęcą. Nakłady pracy na całą produkcję roślinną wynoszą w gospodarstwie 225 dni, z tego 106 dni na gotową produkcję roślinną, a 119 dni na produkcję pasz dla inwentarza produkcyjnego. Dodatkowe nakłady pracy na produkcję zwierzęcą wynoszą 234 dni. W sumie więc 23⁰% nakładów pracy na gotową produkcję roślinną wytwarza 39⁰% wartości produkcji i 40⁰% dochodu a 77⁰% nakładów pracy na pasze i produkcję zwierzęcą — 61⁰% wartości produkcji i 60⁰% dochodu.

Ze względu na to, że produkcja zwierzęca w poważnym stopniu

oparta jest na paszach absolutnych, nietargowych, nie można przeprowadzić wiarygodnego rachunku, w jakim stopniu zastosowanie dodatkowych 234 dni na produkcję zwierzęcą zwiększa dochód wytworzony przez 119 dni zużytych przy produkcji pasz. Rachunek taki można przeprowadzić tylko dla zbóż i ziemniaków. Na wyprodukowanie skarmionych przez inwentarz produkcyjny zbóż zużyto 28 dni, a ziemniaków 53 dni. Jeśli uwzględnić, że część z tych skarmionych produktów była niższej jakości, możemy przyjąć o około 10% niższy dochód na dzień pracy w stosunku do dochodu uzyskanego z produkcji towarowej, tj. 113 zł na 1 dzień pracy przy produkcji zbóż i 110 zł przy produkcji ziemniaków. W sumie dochód możliwy do uzyskania ze sprzedaży skarmionego zboża i ziemniaków wyniósłby około 9 tys. zł. Ponieważ cały dochód globalny z produkcji zwierzęcej wynosi około 24 tys. zł, to dodatkowy dochód uzyskany z produkcji pasz absolutnych i przetworzenia ich na produkty zwierzęce wynosi około 15 tys. zł. Tak więc łączny, możliwy do uzyskania dochód globalny z produkcji roślinnej wynosi około 25 tys. zł, przy nakładach pracy wynoszących 187 dni (106+81). Natomiast dochód w wysokości 15 tys. zł, uzyskany z przetworzenia części produkcji roślinnej na zwierzęcą wymagał dodatkowych 272 dni pracy (459—187). Zwiększenie dochodu wytworzonego w produkcji roślinnej o dodatkowe 60% (25+15 tys. zł) wymagało dodatkowego zwiększenia nakładów pracy o 145% (187+272 dni). W przeliczeniu na 1 dzień pracy dochód ten z produkcji roślinnej wyniósł 133 zł, natomiast zwierzęcej — zaledwie 55 zł.

Przedstawiony wyżej rachunek stanowi chyba najbardziej syntetyczne ujęcie całej ekonomiki indywidualnego gospodarstwa chłopskiego. Wyjaśnia on bowiem zarówno cel działalności gospodarstwa, jak i motywy decyzji produkcyjnych rolnika indywidualnego. Rachunek ten dowodzi, że — jak dotychczas — o ocenie opłacalności produkcji nie decyduje relacja cena : koszt produkcji, lecz raczej relacja cena : nakład materialny, niezależnie od ilości nakładów pracy. Przerabiając zboże i inne produkty roślinne na produkty zwierzęce, rolnik indywidualny ma na celu zwiększenie ogólnej sumy dochodu z gospodarstwa, nie bierze natomiast pod uwagę kosztu pracy własnej i rodziny, pod warunkiem jednak, że nie ma dla niej innego bardziej dochodowego zajęcia. Dopóki istnieje w gospodarstwie wolna, niewykorzystana siła robocza, dodatkowe zatrudnienie jej w produkcji, która nawet w niewielkim stopniu pomnaża dochód gospodarstwa, jest opłacalne bez względu na wielkość tego dochodu przypadającego na dodatkową jednostkę pracy. W przypadku natomiast braku siły roboczej lub możliwości jej zatrudnienia poza gospodarstwem, zaczynają już działać pewne hamulce zwiększania produkcji zwierzęcej.

Objawem zarysowującej się tendencji zmian w podejściu do oceny opłacalności produkcji zwierzęcej jest pewne przesuwanie się tej produkcji z gospodarstw mniejszych do większych. I tak np. udział gospodarstw o powierzchni do 5 ha w dostawach kontraktowanej trzody chlewnej zmniejszył się w latach 1958—1966 z 65,9 do 58,9%, odpowiednio zaś wzrósł udział gospodarstw powyżej 5 ha. W 1965 r. stan pogłowia bydła zmniejszył się w porównaniu z rokiem poprzednim

o 0,6%, ale w gospodarstwach o powierzchni 7—10 ha wzrósł o 1,4%, a w gospodarstwach powyżej 10 ha o 2,4%¹.

Zwiększanie udziału gospodarstw większych we wzroście produkcji zwierzęcej pozostaje na pozór w sprzeczności z wyżej przytoczonym stwierdzeniem o powiązaniu wzrostu tej produkcji z zasobami niewykorzystanej siły roboczej. Zasoby pracy, jak wiadomo, są mniejsze w gospodarstwach większych. W gospodarstwach tych jednak o wzroście produkcji zwierzęcej decyduje głównie wzrost zasobów paszowych, bowiem zwiększenie pogłowia trzody z 5 do 6 lub z 10 do 12 sztuk oraz powiększenie stada bydła o jedną dodatkową sztukę (przeważnie bydła młodego, opasowego) w większym stopniu intensyfikuje dotychczasowe nakłady pracy niż przedłuża czas pracy. Poza tym w gospodarstwach większych wzrost usług mechanizacyjnych kółek rolniczych zwalnia pewną ilość pracy w produkcji roślinnej, która może, a nawet musi być wykorzystana w produkcji zwierzęcej, choćby w celu zrekompensowania przez dodatkowy dochód kosztów mechanizacji w produkcji roślinnej.

W gospodarstwach mniejszych natomiast, w których część członków rodzin znajduje zatrudnienie i stosunkowo niezłe zarobki poza gospodarstwem rolnym, słabnie zainteresowanie zwiększaniem dochodu gospodarstwa na drodze rozszerzania rozmiarów produkcji zwierzęcej. Poza tym nie bez wpływu na to ograniczenie pozostaje pogarszająca się relacja cen pasz do cen produktów zwierzęcych, co dotyczy zwłaszcza tych gospodarstw, które muszą te pasze dokupywać. I tak na przykład, wartość rynkowa (według cen skupu państwowego) 2,35 q zboża i 9,1 kwintali ziemniaków zużywanych na wyprodukowanie 100 kg żywca wieprzowego, wynosiła według cen 1960 r. 1290 zł, zaś 1967 roku — 1620 zł. Tak więc cena pasz wzrosła w tym czasie o 25,5%, natomiast cena 100 kg żywca wieprzowego wzrosła z 1926 do 2100 zł, tj. o 9%. W liczbach bezwzględnych cena pasz (nie licząc mleka) zużywanych na wyprodukowanie 100 kg żywca wieprzowego wzrosła o 330 zł, podczas gdy cena żywca o 184 zł.

Również w przeciętnym gospodarstwie statystycznym, w którym pasze zużyte na wyprodukowanie żywca wieprzowego liczone są nie według cen rynkowych, lecz według nakładów własnych, nastąpiła niekorzystna zmiana relacji dochodowości żywca wieprzowego i pasz zużywanych na jego wyprodukowanie. W wyniku tego dochód z 1 ha powierzchni pasz dla trzody chlewnej nie uległ zmianie, podczas gdy przeciętnie w gospodarstwie wzrósł o 35%. Zmniejszoną dochodowość produkcji żywca wieprzowego gospodarstwa indywidualne zrekompensowały wzrostem produkcji, w wyniku czego dochód globalny z całej produkcji żywca wieprzowego wzrósł w analizowanym okresie o 24%.

Jeśli więc obecnie podstawą decyzji produkcyjnych gospodarstwa indywidualnego jest dążność do zwiększenia sumy dochodu z gospodarstwa, to w miarę zmniejszania się zasobów siły roboczej zatrudnionej w produkcji rolnej, zmniejszać się będzie znaczenie dochodu globalnego

¹ J. Małkowski: Rozwój produkcji zwierzęcej w grupach gospodarstw chłopskich w ciągu ostatnich lat. Zagadnienia Ekonomiki Rolnej nr 1, 1968.

z jednostki powierzchni jako kryterium opłacalności produkcji, wzrastać natomiast będzie znaczenie dochodu na jednostkę pracy, a tym samym i znaczenie wskaźnika opłacalności produkcji (stosunku ceny do kosztu produkcji), tzn. podobnie, jak to ma obecnie miejsce w państwowych gospodarstwach rolnych. Wraz ze zmianą kryterium opłacalności produkcji w gospodarstwach chłopskich będzie musiała również ulegać zmianie polityka cen produktów rolnych, szczególnie jeśli chodzi o proporcje pomiędzy produktami roślinnymi i zwierzęcymi.

ROZALIA BACHAŃSKA

**KOSZTY, OPLACALNOŚĆ I DOCHODOWOŚĆ PRODUKCJI W GOSPODARCE
CHŁOPSKIEJ W ROKU 1966 i 1967****Nakłady na 1 ha**

Lp.	Wyszczególnienie	Pszenica				Żyto			
		1960	1965	1966	1967	1960	1965	1966	1967
1	Nawozy mineralne	285	393	425	461	130	197	212	246
2	Obornik	1 326	1 789	1 870	1 948	1 326	1 789	1 870	1 948
3	Środki chemiczne	14	31	34	34	2	4	4	4
4	Nasiona kupne	30	109	99	95	13	45	50	51
5	Nasiona własne	485	427	426	438	443	414	446	486
6	Utrzymanie nasion <i>na ryż</i>	231	249	263	282	183	195	206	221
7	Utrzymanie budynków	189	198	216	225	171	199	199	202
8	Sznurek	11	19	22	25	11	19	20	22
9	Siła pociągowa	385	357	398	460	323	282	305	362
10	Usługi maszynowe	29	130	134	142	27	123	126	131
11	Ubezpieczenie	25	36	38	43	25	36	38	43
12	Stanowisko	370	296	312	304	74	90	96	99
13	Nakłady ogólnogosp.	146	239	259	269	119	209	228	236
14	Nakłady mat.-pien.	3 526	4 273	4 496	4 726	2 847	3 602	3 800	4 051
15	Nakłady pracy dni	29,3	27,4	26,6	26,3	24,4	23,1	22,5	22,3
16	Opłata pracy	1 629	1 937	1 968	1 983	1 357	1 629	1 665	1 681
17	Nakłady brutto	5 155	6 210	6 464	6 709	4 204	5 231	5 465	5 732
18	Słoma	761	1 094	1 134	1 127	770	1 100	1 041	1 015
19	Nakłady netto	4 394	5 116	5 330	5 582	3 434	4 131	4 424	4 717
20	Plon q/ha	16,9	20,5	21,6	22,1	15,4	18,5	17,8	17,8
21	Nakład globalny dni/q	1,74	1,34	1,23	1,19	1,58	1,25	1,26	1,25
22	zł/q	163,3	155,0	155,8	162,9	135,2	135,0	155,3	170,7
23	Nakład finalny dni/q	2,05	1,58	1,46	1,42	2,03	1,49	1,53	1,52
24	zł/q	146,0	138,1	138,8	145,5	110,1	118,1	135,3	150,4
25	Koszt własny zł/q	260,0	249,6	246,8	252,6	223,0	223,3	248,5	265,0

Tabela 1

i koszty jednostkowe

Lp.	Jęczmień				Owies				4 zboża			
	1960	1965	1966	1967	1960	1965	1966	1967	1960	1965	1966	1967
1	198	282	305	345	157	238	257	294	163	248	267	304
2	1 326	1 789	1 870	1 948	1 326	1 789	1 870	1 948	1 326	1 789	1 870	1 948
3	17	39	42	42	17	39	42	42	8	16	18	19
4	142	250	271	282	30	67	77	75	27	95	77	77
5	299	252	249	247	384	396	401	418	428	385	414	450
6	203	217	229	246	184	196	207	222	192	209	219	235
7	153	174	180	187	141	155	162	169	166	193	193	198
8	10	18	18	21	9	17	16	19	10	19	19	22
9	337	309	324	395	307	237	254	304	329	298	318	372
10	31	131	133	141	29	125	128	135	28	126	129	134
11	25	36	38	43	25	36	38	43	25	36	38	43
12	—	—	—	—	—	—	—	—	95	106	113	110
13	125	218	238	247	114	200	220	228	112	216	233	242
14	2 866	3 715	3 897	4 144	2 723	3 495	3 672	3 897	2 919	3 736	3 908	4 154
15	25,9	24,4	23,8	23,6	24,0	21,7	21,4	21,2	25,1	24,0	23,1	22,9
16	1 440	1 725	1 761	1 779	1 334	1 533	1 583	1 598	1 396	1 694	1 709	1 727
17	4 306	5 440	5 658	5 923	4 057	5 028	5 255	5 495	4 315	5 430	5 617	5 881
18	688	961	945	940	635	856	846	848	733	1 065	1 009	994
19	3 618	4 479	4 713	4 983	3 422	4 172	4 409	4 647	3 582	4 365	4 608	4 887
20	18,2	21,0	21,0	21,6	16,9	18,7	18,8	19,5	16,1	19,1	19,0	19,2
21	1,42	1,16	1,13	1,09	1,42	1,16	1,14	1,09	1,56	1,26	1,22	1,19
22	119,8	131,4	140,8	148,5	123,5	141,2	150,1	156,1	135,8	139,5	152,2	164,8
23	1,72	1,33	1,30	1,26	1,78	1,37	1,35	1,29	1,98	1,47	1,47	1,44
24	103,2	119,4	128,2	135,7	103,5	126,4	134,6	141,0	112,4	124,7	133,7	145,9
25	198,8	213,3	224,4	230,7	202,5	223,1	234,5	238,3	222,5	228,5	242,5	254,5

Nakłady na 1 ha

Lp.	Wyszczególnienie	Ziemniaki				Okopowe pastewne			
		1960	1965	1966	1967	1960	1965	1966	1967
1	Nawozy mineralne	162	247	267	304	383	585	632	688
2	Obornik	1 326	1 789	1 870	1 948	1 326	1 789	1 870	1 948
3	Środki chemiczne	55	126	135	136	3	8	8	9
4	Nasiona kupne	132	426	686	712	347	450	450	450
5	Nasiona własne	1 319	1 276	1 114	1 094	—	—	—	—
6	Utrzymanie maszyn	210	223	236	252	185	198	209	224
7	Sznurek	—	—	—	—	—	—	—	—
8	Siła pociągowa	911	869	973	1 114	1 000	1 011	1 120	1 290
9	Usługi maszynowe	5	49	55	69	5	50	55	69
10	Ubezpieczenie	25	36	38	43	—	—	—	—
11	Nakłady ogólnogosp.	387	544	580	608	476	607	648	681
12	Nakłady mat.-pien.	4 532	5 585	5 954	6 280	3 725	4 698	4 992	5 359
13	Nakłady pracy dni	72,8	69,9	68,9	68,2	82,1	79,1	78,0	77,3
14	Opłata pracy	4 048	4 936	5 099	5 142	4 565	5 586	5 771	5 828
15	Nakłady brutto	8 580	10 521	11 053	11 422	8 290	10 284	10 763	11 187
16	Liście	—	—	—	—	984	1 317	1 349	1 459
17	Nakłady netto	8 580	10 521	11 053	11 422	7 306	8 967	9 414	9 728
18	Plon q/ha	132	154	169	176	246	274	281	304
	Nakład globalny								
19	dni/q	0,55	0,45	0,41	0,39	0,33	0,29	0,28	0,25
20	zł/q	34,4	36,5	35,1	35,5	11,4	12,2	12,8	13,1
	Nakład finalny								
21	dni/q	0,73	0,56	0,49	0,47	0,37	0,31	0,30	0,28
22	zł/q	24,4	28,8	29,1	29,5	9,1	10,8	11,3	10,9
23	Koszt własny zł/q	65,0	68,3	65,4	64,9	29,7	32,7	33,5	32,0

Tabela 2

i koszty jednostkowe

Lp.	Buraki cukrowe				Oleiste				Len nieodziarniony			
	1960	1965	1966	1967	1960	1965	1966	1967	1960	1965	1966	1967
1	1 291	1 740	1 878	2 041	407	635	686	773	268	407	439	487
2	1 326	1 789	1 870	1 948	1 326	1 789	1 870	1 948	1 326	1 789	1 870	1 948
3	48	110	118	119	97	176	180	191	—	—	—	—
4	150	150	150	150	203	171	150	132	1 079	1 063	1 125	1 130
5	—	—	—	—	27	20	31	32	155	237	175	170
6	245	262	277	296	187	200	211	226	88	94	103	110
7	—	—	—	—	7	9	18	25	—	—	—	—
8	1 347	1 285	1 439	1 643	385	420	463	539	391	433	493	561
9	5	49	55	69	33	120	124	134	5	50	55	69
10	25	36	38	43	25	36	38	43	25	36	38	43
11	625	720	778	817	155	269	278	299	283	356	383	400
12	5 062	6 141	6 603	7 126	2 852	3 845	4 049	4 342	3 620	4 465	4 681	4 918
13	99,3	95,3	95,0	94,1	31,7	30,3	30,0	30,0	43,5	42,9	42,9	42,5
14	5 521	6 729	7 028	7 095	1 762	2 143	2 242	2 262	2 419	3 029	3 174	3 205
15	10 583	12 870	13 631	14 221	4 614	5 988	6 291	6 604	6 039	7 494	7 855	8 123
16	1 570	2 554	3 043	3 457	—	—	—	—	—	—	—	—
17	9 013	10 316	10 588	10 764	4 614	5 988	6 291	6 604	6 039	7 494	7 855	8 123
18	262	267	317	360	10,7	17,6	15,3	18,8	33,0	36,5	38,6	42,8
19	0,38	0,36	0,30	0,26	2,93	1,72	1,98	1,60	1,32	1,18	1,11	0,99
20	13,3	13,3	11,2	10,3	268,3	218,8	264,7	230,7	109,6	122,2	121,4	115,2
21	0,46	0,39	0,33	0,29	3,26	1,88	2,18	1,76	1,74	1,47	1,36	1,20
22	8,8	11,2	9,0	8,0	249,9	207,5	249,9	218,6	86,3	101,7	102,9	99,3
23	34,4	38,7	33,4	29,9	431,2	340,2	411,2	351,3	183,0	205,5	203,5	189,8

Nakłady na 1 ha

Lp.	Wyszczególnienie	Strączkowe jadalne				Strączkowe pastewne			
		1960	1965	1966	1967	1960	1965	1966	1967
1	Nawozy mineralne	446	679	733	802		464	501	544
2	Obornik	1 326	1 789	1 870	1 948	1 326	1 789	1 870	1 948
3	Środki chemiczne	8	12	13	13				
4	Nasiona kupne	1 069	1 163	1 410	1 894	323	378	478	512
5	Nasiona własne	803	764	693	500	453	577	486	494
6	Utrzymanie maszyn	139	148	160	171	149	160	171	183
7	Utrzymanie budynków								
8	Siła pociągowa	409	421	472	549	307	308	343	399
9	Usługi maszynowe	20	95	98	106	22	99	104	110
10	Nakłady ogólnogospodar.	258	346	363	389	194	273	285	296
11	Nakłady mat.-pien.	4 478	5 417	5 812	6 372	2 774	4 048	4 238	4 486
12	Nakłady pracy dni	40,8	41,5	41,5	41,1	34,1	30,9	29,9	29,6
13	Opłata pracy	2 268	2 930	3 071	3 099	1 896	2 182	2 213	2 232
14	Nakłady brutto	6 746	8 347	8 882	9 471	4 670	6 230	6 451	6 718
15	Ściernianka								
16	Stanowisko	500	500	500	500	500	500	500	500
17	Nakłady netto	6 246	7 847	8 382	8 971	4 170	5 730	5 951	6 218
18	Plon q/ha	11,4	13,6	14,1	14,5	11,9	13,0	13,0	12,9
	Nakład globalny								
19	dni/q	3,58	3,05	2,94	2,84	2,87	2,38	2,30	2,30
20	zł/q	348,9	362,2	376,9	404,6	190,8	272,8	287,6	308,6
	Nakład finalny								
21	dni/q	4,52	3,60	3,43	3,23	3,50	2,81	2,68	2,68
22	zł/q	296,7	323,3	340,7	375,2	155,8	242,4	259,5	279,9
23	Koszt własny zł/q	547,9	577,5	594,5	618,7	350,4	440,8	457,8	482,0

Tabela 3

i koszty jednostkowe

Lp.	Siano koniczyny				Siano łąkowe				Zielonki			
	1960	1965	1966	1967	1960	1965	1966	1967	1960	1965	1966	1967
1	59	90	98	107	134	175	189	229	48	51	57	
2	1 326	1 789	1 870	1 948	332	447	468	487	1 326	1 789	1 870	1 948
3												
4	159	198	285	303	5	7	11	11	74	110	166	161
5	322	281	362	354					564	741	703	752
6	95	102	108	115	90	97	103	110	66	71	75	80
7	343	368	402	420	198	240	276	294				
8	264	225	252	286	241	206	230	270	166	152	170	209
9	7	74	82	102	2	24	27	34	5	54	60	74
10	97	166	176	180	78	169	178	183	98	131	136	139
11	2 672	3 293	3 635	3 815	1 080	1 365	1 482	1 618	2 299	3 096	3 231	3 420
12	16,4	15,5	15,5	15,4	16,4	15,8	15,8	15,6	10,8	10,5	10,3	10,2
13	912	1 095	1 147	1 161	912	1 116	1 169	1 176	600	739	762	769
14	3 584	4 388	4 782	4 976	1 992	2 481	2 651	2 794	2 899	3 835	3 993	4 189
15	243	268	268	265								
16	500	500	500	500					500	500	500	500
17	2 841	3 620	4 014	4 211	1 992	2 481	2 651	2 794	2 399	3 335	3 493	3 689
18	61,5	66,8	70,3	70,3	35,7	43,5	48,2	49,1	149	145	148	143
19	0,27	0,23	0,22	0,22	0,44	0,36	0,33	0,32	0,07	0,07	0,07	0,07
20	31,2	38,0	40,8	43,3	31,3	31,6	30,6	32,8	12,2	18,1	18,4	20,5
21	0,37	0,29	0,29	0,28	0,50	0,40	0,36	0,35	0,12	0,11	0,10	0,11
22	25,6	33,7	35,6	38,8	28,0	28,8	28,4	30,5	9,4	15,2	16,2	17,5
23	46,2	54,2	57,1	59,9	55,8	57,0	55,0	56,9	16,1	23,0	23,6	25,8

Nakłady i koszty jednostkowe

Lp.	Wyszczególnienie	Na 1 krowę				Na 1 owcę			
		1960	1965	1966	1967	1960	1965	1966	1967
1	Treściwe	564	584	714	782	25	28	32	35
2	Okopwe	1 132	1 519	1 527	1 679	50	73	68	74
3	Siano	812	951	1 232	1 263	71	92	119	121
4	Zielonki	378	478	520	562	30	46	49	53
5	Pastwisko	149	197	212	221	24	20	21	22
6	Mleko	388	428	422	463				
7	Inne pasze	127	194	126	140	2	22	14	15
8	Razem pasze	3 550	4 351	4 753	5 110	202	281	303	320
9	Słoma	606	895	840	816	86	88	82	79
10	Utrzymanie budynków	395	466	479	501	56	61	62	63
11	Dokupno cieląt	24	31	36	38				
12	Weterynaria	18	53	53	47	0	2	3	2
13	Siła pociągowa	113	180	201	231	6	6	7	7
14	Przemiał pasz treściwych	17	13	14	12				
15	Ubezpieczenie	97	126	133	145	1	3	1	3
16	Nakłady ogólnogosp.	224	295	314	331	18	24	25	26
17	Nakłady mat.-pien.	5 044	6 410	6 823	7 231	369	465	483	500
18	Nakłady pracy dni	63,7	62,9	62,7	62,1	5,1	4,9	4,9	4,9
19	Oплата pracy	3 542	4 441	4 640	4 682	284	349	363	369
20	Nakłady brutto	8 586	10 851	11 463	11 913	653	814	846	869
21	Obornik	2 362	3 095	3 149	3 240	120	172	172	184
22	Mleko owcze					11	10	9	11
23	Nakłady netto	6 224	7 756	8 314	8 673	522	632	665	674
24	Produkcja żywca kg	110,3	124,0	144,0	154,7	13,6	13,8	18,1	17,2
25	„ mleka ltr, wełny kg	2 021	2 150	2 261	2 252	2,38	2,41	2,54	2,55
	Żywiec — 1 kg								
26	Nakład globalny: dni	0,124	0,114	0,105	0,102	0,108	0,097	0,080	0,078
27	zł	5,20	6,00	6,18	6,61	5,14	7,06	4,94	4,92
28	Nakład finalny: dni	0,190	0,170	0,156	0,154	0,147	0,130	0,108	0,105
29	zł	1,50	2,00	2,41	2,69	2,97	5,22	2,87	2,88
30	Koszt własny zł	12,10	14,00	13,95	14,30	11,14	12,45	10,86	10,80
33	Koszt alternatywny zł	13,00	14,35	14,20	14,55				
	Mleko - 100 l; wełna - 1 kg								
34	Nakład globalny: dni	2,48	2,27	2,11	2,05	1,52	1,49	1,36	1,38
35	zł/ltr, kg	1,04	1,20	1,23	1,31	71,1	85,3	83,7	87,1
36	Nakład finalny: dni	3,81	3,39	3,13	3,07	2,06	1,99	1,83	1,86
37	zł/ltr, kg	0,30	0,41	0,47	0,55	41,1	50,0	48,9	51,0
38	Koszt własny zł/ltr, kg	2,42	2,80	2,79	2,86	155,6	190,5	184,3	191,2
39	Koszt alternatywny zł/ltr	2,60	2,87	2,84	2,91				

produkcji zwierzęcej

Tabela 4

Lp.	Wyszczególnienie	Na 100 kg żywca trzody				Na 100 sztuk drobiu			
		1960	1965	1966	1967	1960	1965	1966	1967
1	Treściwe	478	511	593	650	559	558	647	708
2	Okopowe	542	633	580	644	174	201	184	205
3	Siano							20	20
4	Zielonki	12	14	15	16	19	27	13	14
5	Pastwisko								
6	Mleko	103	124	122	130	33	46	45	49
7	Inne pasze	4	13	8	9	24	1	1	1
8	Razem pasze	1 139	1 295	1 318	1 449	809	833	910	997
9	Słoma	71	82	76	74	14	13	12	11
10	Utrzymanie budynków	50	58	58	60	37	40	41	42
11	Opał	35	93	96	97	11	33	30	31
12	Zakup materiału hodowl.	5	21	13	14	11	44	54	61
13	Weterynaria	7	18	18	16	4	10	10	9
14	Siła pociągowa	28	30	33	39	3	3	3	4
15	Przemiał pasz treściwych	15	11	11	10	17	12	13	11
16	Ubezpieczenie	6	7	8	8				
17	Nakłady ogólnogosp.	43	52	54	57	26	36	38	40
18	Nakłady mat.-pien.	1 399	1 667	1 685	1 824	932	1 024	1 111	1 206
19	Nakłady pracy dni	12,3	10,9	10,8	10,7	8,0	7,7	7,6	7,5
20	Oплата pracy	684	771	799	807	445	541	562	566
21	Nakłady brutto	2 083	2 438	2 484	2 631	1 377	1 565	1 673	1 772
22	Obornik	200	257	257	269	60	86	86	93
23	Pierze					26	51	42	46
24	Nakłady netto	1 883	2 181	2 227	2 362	1 291	1 428	1 545	1 633
25	Produkcja żywca kg					14,6	15,1	16,8	16,9
26	„ jaj					697,4	697,7	717,0	734,0
	Żywiec-1 kg								
27	Nakład globalny: dni	12,3	10,9	10,8	10,7	0,137	0,134	0,126	0,123
28	netto zł	11,99	14,11	14,29	15,56	13,94	17,47	16,38	17,36
29	Nakład finalny: dni	22,7	19,0	18,3	18,4	0,239	0,212	0,202	0,196
30	netto zł	6,21	8,40	8,74	9,75	8,27	13,13	10,75	11,85
31	Koszt własny zł	18,83	21,81	22,28	23,62	21,56	24,92	25,70	26,63
32	Koszt alternatywny zł	22,12	23,40	23,47	24,95	24,60	28,03	27,85	28,91
	Jaja — 100 szt								
33	Nakład globalny: dni					0,87	0,82	0,77	0,75
34	zł/szt					0,92	0,95	1,00	1,06
35	Nakład finalny: dni					1,54	1,30	1,23	1,20
36	zł/szt					0,54	0,61	0,66	0,73
37	Koszt własny zł/szt					1,40	1,52	1,57	1,63
38	Koszt alternatywny zł/szt					1,64	1,72	1,70	1,77

Tabela 5

Nakłady na 1 konia i koszt 1 dnia pracy konia

Lp.	Wyszczególnienie	1960	1965	1966	1967
1	Treściwe	2 151	2 270	2 675	2 963
2	Ziemniaki	242	237	210	232
3	Okopowe pastewne	32	58	60	65
4	Siano	537	689	894	915
5	Zielonki	96	111	120	139
6	Pastwisko	49	69	71	74
7	Inne pasze	—	36	22	24
8	Razem pasze	3 077	3 470	4 052	4 412
9	Słoma	543	568	527	512
10	Utrzymanie budynków	270	296	299	307
11	Amortyzacja	272	277	359	337
12	Kucie	126	154	153	149
13	Weterynaria	85	135	154	154
14	Przemiał pasz treściwych	68	73	75	67
15	Ubezpieczenie	107	150	159	173
16	Nakłady mat.-pien.	4 548	5 123	5 778	6 111
17	Nakłady pracy	40,5	40,5	40,0	40,0
18	Oplata pracy	2 252	2 859	2 960	3 016
19	Nakłady brutto	6 800	7 982	8 738	9 127
20	Obornik	1 099	1 421	1 421	1 470
21	Zywiec	121	64	312	130
22	Włosie	12	15	15	15
23	Nakłady netto	5 568	6 482	6 990	7 512
24	Dni pracy w roku	116	121	120	117
	Nakład globalny				
25	dni/koniodzień	0,35	0,34	0,33	0,34
26	zł/koniodzień	28,5	29,7	33,7	38,7
27	Koszt 1 koniodnia	48,0	53,7	58,1	64,3

Tabela 6

Zużycie pasz przez inwentarz żywy w latach 1960—1967
(Mleko w litrach, pozostałe pasze w kwintalach)

Lp.	Wyszczególnienie	1960	1963	1965	1966	1967
Bydło w przeliczeniu na 1 krowę						
1	Treściwe	2,46	2,62	2,52	2,77	2,93
2	Ziemniaki	11,8	17,2	18,0	16,7	18,6
3	Okopowe pastewne	10,6	9,9	10,0	10,1	11,4
4	Wysłodki	6,2	4,6	6,1	6,6	7,5
5	Siano	14,6	15,6	16,8	20,8	20,3
6	Zielonki	30,6	33,1	35,1	39,6	42,1
7	Pastwisko	26,4	26,0	26,0	29,3	29,2
8	Mleko pełne	158	188	142	145	155
9	„ chude	30,1	31,4	30,0	29,4	31,4
Trzoda na 100 kg żywca						
1	Treściwe	2,08	2,18	2,11	2,26	2,35
2	Ziemniaki	7,7	8,5	8,5	8,2	9,1
3	Zielonki	0,9	1,0	1,1	1,2	1,3
4	Mleko pełne	16,0	17,4	13,2	13,4	14,3
5	„ chude	141	149	142	139	149
Drób na 10 sztuk dorosłych						
1	Treściwe	2,44	2,43	2,33	2,50	2,66
2	Ziemniaki	2,4	2,7	2,7	2,6	2,9
3	Siano	0,2	0,2	0,2	0,3	0,3
4	Zielonki	0,7	0,8	0,9	1,0	1,0
5	Mleko pełne	7,3	8,1	6,1	6,3	6,7
6	„ chude	38,9	50,0	47,8	46,7	50,0
Konie na 1 sztukę efektywną						
1	Treściwe	9,5	10,1	9,6	10,4	11,0
2	Ziemniaki	3,1	3,0	3,2	3,0	3,3
3	Okopowe pastewne	1,1	1,8	1,8	1,8	2,0
4	Siano	10,6	11,3	12,1	15,1	14,7
5	Zielonki	6,4	7,0	5,3	6,0	6,4
6	Pastwisko	9,0	8,8	9,1	9,9	9,9

**Zużycie pasz przez
(Mleko w litrach, pozostałe**

Lp.	Wyszczególnienie	Białystok	Bydgoszcz	Gdańsk	Katowice	Kielce	Koszalin	Kraków
Bydło								
1	Treściwe	2,00	3,10	2,44	2,90	2,93	3,03	2,28
2	Ziemniaki	17,0	21,3	19,1	17,5	7,5	33,5	4,2
3	Okopowe pastewne	9,9	14,9	14,8	9,4	5,7	27,0	10,6
4	Wysłodki	3,1	21,4	9,3	0,2	3,6	1,8	0,6
5	Siano	16,4	19,1	19,0	15,6	11,3	16,4	14,7
6	Zielonki	27,8	62,3	36,0	22,1	26,3	22,1	24,7
7	Pastwisko	35,3	18,2	17,8	21,6	25,5	20,3	25,0
8	Mleko pełne	127	177	110	141	117	162	153
9	„ chude	54,0	43,6	43,3	30,6	31,2	88,6	60,1
Trzoda								
1	Treściwe	2,16	2,41	1,84	2,00	1,73	2,00	1,78
2	Ziemniaki	11,9	9,8	7,4	10,4	10,1	9,4	5,5
3	Zielonki	1,0	1,9	1,9	1,3	0,8	2,9	0,5
4	Mleko pełne	9,1	4,5	26,3	14,1	12,5	17,1	17,0
5	„ chude	98	118	176	111	223	176	198
Drób								
1	Treściwe	1,77	2,51	1,85	2,51	2,05	2,49	2,56
2	Ziemniaki	2,2	3,1	2,0	3,3	3,0	3,6	2,0
3	Siano	0,2	0,2	0,2	0,2	0,1	0,2	0,2
4	Zielonki	1,1	1,4	0,4	0,5	0,5	0,9	0,6
5	Mleko pełne	8,4	7,8	8,8	6,3	8,9	4,4	6,8
6	„ chude	16,8	94,9	30,0	28,1	31,0	49,9	27,0
Konie								
1	Treściwe	8,1	9,3	11,1	11,9	8,7	10,8	7,5
2	Ziemniaki	4,1	3,4	5,4	2,7	4,3	2,8	3,1
3	Okopowe pastewne	2,0	2,4	4,2	1,5	2,6	2,3	5,4
4	Siano	21,6	11,2	15,9	15,2	7,8	8,9	13,4
5	Zielonki	3,6	6,4	16,7	5,2	3,2	3,0	3,8
6	Pastwisko	26,5	2,0	9,4	8,7	6,9	2,0	9,3

Tabela 7

**inwentarz żywy w 1965 roku
pasze w kwintalach)**

Lp.	Lublin	Łódź	Olsztyn	Opole	Poznań	Rze- szów	Szcze- cin	War- szawa	Wroc- ław	Zielona Góra
w przeliczeniu na 1 krowę										
1	2,09	2,95	3,23	2,76	3,50	1,38	3,75	2,60	2,60	2,50
2	13,3	13,5	19,4	10,8	9,8	4,4	30,9	16,7	9,9	15,8
3	1,6	7,4	24,1	14,1	13,5	10,1	13,1	5,0	6,0	8,3
4	10,0	4,9	3,1	9,0	12,1	2,1	14,2	8,5	15,1	6,9
5	18,8	14,2	24,9	20,6	18,3	13,2	26,4	13,3	10,5	20,6
6	33,8	31,4	29,4	42,4	47,1	26,8	32,8	24,7	47,2	23,6
7	25,6	19,9	33,9	6,6	20,0	37,9	10,4	34,3	32,8	16,5
8	154	150	153	147	121	158	171	121	172	180
9	22,2	31,2	17,1	31,8	26,6	61,1	34,2	32,8	31,6	34,1
na 100 kg żywca										
1	2,12	2,08	2,42	1,73	2,25	2,15	2,63	1,98	2,04	1,90
2	9,1	8,6	10,9	8,2	9,6	7,4	10,1	9,7	9,7	8,3
3	3,8	0,7	—	1,8	1,3	0,6	2,7	5,3	1,8	0,7
4	9,4	9,9	10,2	14,8	16,5	19,8	13,4	7,9	12,8	10,2
5	98	103	81	117	150	176	126	111	147	159
na 10 sztuk dorosłych										
1	2,26	2,28	2,65	2,02	2,09	2,27	3,08	2,10	2,14	1,80
2	2,8	3,5	2,9	2,4	1,7	2,4	3,0	2,2	2,4	1,8
3	0,2	0,1	—	0,2	0,2	0,2	—	0,2	0,1	0,2
4	1,2	0,9	0,3	1,3	0,8	0,3	1,9	1,0	0,6	0,5
5	6,3	4,9	5,3	6,2	5,1	6,4	5,9	6,8	6,0	6,7
6	44,4	51,2	9,2	38,2	70,8	35,7	67,3	24,4	53,7	68,0
na 1 sztukę efektywną										
1	7,9	9,9	10,7	10,0	9,9	4,7	12,7	9,8	9,0	9,5
2	7,2	0,7	2,7	2,0	1,0	1,6	11,5	7,0	2,9	2,4
3	0,7	0,4	3,3	2,6	1,3	3,6	3,9	2,1	1,6	1,2
4	12,2	8,4	16,8	12,3	9,2	12,1	20,1	10,7	16,6	18,3
5	3,9	3,8	3,6	4,6	5,8	3,1	2,7	3,2	4,8	2,9
6	11,5	8,1	9,4	1,6	5,7	8,7	8,7	18,1	3,9	7,4

Opłacalność i dochodowość

Lp.	Wyszczególnienie	Ogółem produkcja	Pszenica	Żyto	Jęczmień	Owies
1	2	3	4	5	6	7
1	Obszar efektywny	5,13	0,27	0,62	0,10	0,06
2	„ reprod. wewnętrznej	1,64	0,09	0,20	0,03	0,02
3	„ całkowity	6,77	0,36	0,82	0,13	0,08
	Ilość produkcji finalnej ^a					
4	ogółem w gospodarstwie	40,5	4,7	9,6	1,8	1,0
5	z 1 ha pow. efektywnej	7,9	17,0	15,4	18,1	17,2
6	z 1 ha pow. całkowitej	6,0	12,9	11,6	13,5	13,2
	Na gospodarstwo					
7	nakłady pracy	463,1	10,1	20,4	3,3	1,8
8	„ pieniężne	11 204	683	1 059	189	102
9	Koszty własne produkcji	36 952	1 245	2 193	372	202
10	wartość produkcji	40 762	1 636	2 345	561	209
11	dochód globalny	29 558	953	1 286	372	107
12	dochód czysty	3 810	391	152	189	7
	Na 1 ha pow. całkowitej					
13	nakłady pracy	68,4	27,7	23,7	23,7	23,2
14	nakłady pieniężne	1 655	1 877	1 284	1 420	1 348
15	koszty własne produkcji	5 458	3 417	2 602	2 738	2 638
16	wartość produkcji	6 021	4 494	2 841	4 216	2 754
17	dochód globalny	4 366	2 617	1 557	2 796	1 406
18	dochód czysty	563	1 077	239	1 478	116
	Na 1 dzień pracy					
19	wartości produkcji	88,0	162,2	119,9	177,9	118,7
20	dochód globalny	63,8	94,5	65,7	118,0	60,6
21	Wskaźnik opłacalności	110,3	131,5	109,2	154,0	104,4
	Udział produkcji finalnej w:					
22	powierzchni	100,0	5,4	12,2	2,0	1,1
23	nakładach pracy	100,0	2,2	4,4	0,7	0,4
24	nakładach pieniężnych	100,0	6,1	9,4	1,7	0,9
25	kosztach własnych produkcji	100,0	3,4	5,9	1,0	0,5
26	wartości produkcji	100,0	4,0	5,8	1,4	0,5
27	dochodzie globalnym	100,0	3,2	4,3	1,2	0,4
28	„ czystym	100,0	10,3	4,0	5,0	0,2

^a ilość produkcji finalnej w kolumnach 4–11 i w 15 w kwintalach, w pozostałych w tys. zł.

Tabela 8

produkcji finalnej w 1960 r.

Lp.	Ziemi- niaki	Buraki cukrowe	Oleiste	Len	Inne rośliny	Produk- cja roś- linna	Bydło	Trzoda	Drób	Produk- cja zwie- rzęca
	8	9	10	11	12	13	14	15	16	17
1	0,26	0,13	0,03	0,03	0,60	2,10	1,71	0,82	0,40	3,03
2	0,08	0,04	0,01	0,01	0,19	0,67	0,54	0,26	0,13	0,97
3	0,34	0,17	0,04	0,04	0,79	2,77	2,25	1,08	0,53	4,00
4	33,7	33,5	0,3	0,9	4,8	15,3	11,3	4,9	4,1	25,2
5	131,6	261,7	10,3	31,0	8,0	7,3	5,6	6,0	10,3	8,3
6	99,7	198,2	7,9	23,7	6,1	5,5	5,0	4,6	7,8	6,8
7	24,5	17,1	0,9	1,6	37,5	117,2	184,2	110,6	41,0	345,9
8	819	295	77	79	1 541	4 844	1 703	3 077	1 505	6 360
9	2 181	1 246	127	168	3 626	11 360	11 945	9 226	3 785	25 592
10	3 033	2 214	273	279	4 771	15 321	11 258	9 225	4 072	25 441
11	2 214	1 919	196	200	3 230	10 477	9 555	-5 148	2 567	19 081
12	852	968	146	111	1 145	3 961	-687	-1	287	-151
13	72,3	91,3	26,6	41,6	47,5	42,3	79,8	102,8	77,6	86,4
14	2 424	1 746	2 039	2 067	1 943	1 750	756	2 860	2 850	1 590
15	6 444	6 822	3 518	4 380	4 584	4 102	5 193	8 576	7 165	6 394
16	8 971	13 099	7 189	7 329	6 046	5 531	4 997	8 573	7 712	6 361
17	6 547	11 353	5 150	5 262	4 103	3 781	4 241	5 713	4 862	4 771
18	2 527	6 277	3 671	2 949	1 462	1 429	-196	-3	547	-33
19	124,1	143,5	270,3	176,2	127,3	130,7	62,6	83,4	99,4	73,6
20	90,5	124,3	193,6	126,5	86,4	89,4	53,1	55,6	62,7	55,2
21	139,2	192,0	204,3	167,3	131,9	134,8	96,2	100,0	107,6	99,5
22	5,0	2,5	0,5	0,6	11,6	40,9	33,3	15,9	7,8	59,1
23	5,3	3,7	0,2	0,3	8,1	25,3	39,8	23,9	8,8	74,7
24	7,3	2,6	0,7	0,7	13,8	43,2	15,2	27,5	13,4	56,8
25	5,9	3,4	0,3	0,5	9,8	30,7	32,3	25,0	10,2	69,3
26	7,4	5,4	0,7	0,7	11,7	37,6	27,6	22,6	10,0	62,4
27	7,5	6,5	0,7	0,7	10,9	35,4	32,3	20,8	8,7	64,6
28	22,4	25,4	3,8	2,9	30,0	104,0	-18,0	0,0	8,0	-4,0

Opłacalność i dochodowość

Lp.	Wyszczególnienie	Ogółem produkcja	Pszenica	Żyto	Jęczmień	Owies
1	2	3	4	5	6	7
1	Obszar efektywny	5,23	0,34	0,67	0,09	0,05
2	„ reprod. wewnętrznej	1,54	0,10	0,20	0,03	0,01
3	„ finalny	6,77	0,44	0,87	0,12	0,06
	Ilość produkcji finalnej ^a					
4	ogółem w gospodarstwie	55,2	7,0	12,5	1,9	0,9
5	z 1 ha pow. efektywnej	10,6	20,5	18,5	21,0	18,7
6	„ „ finalnej	8,2	15,9	14,4	15,8	15,0
	Na gospodarstwo					
7	nakłady pracy	467,0	11,0	18,5	2,6	1,2
8	nakłady pieniężne	16 918	963	1 468	233	110
9	koszty własne produkcji	49 888	1 740	2 774	417	195
10	wartość produkcji	55 203	2 828	3 624	642	230
11	dochód globalny	38 285	1 865	2 156	409	120
12	„ czysty	5 315	1 088	850	225	35
	Na 1 ha pow. finalnej					
13	nakłady pracy	69,0	25,0	21,3	21,6	19,8
14	nakłady pieniężne	2 499	2 188	1 687	1 938	1 827
15	koszty własne produkcji	7 370	3 953	3 191	3 463	3 225
16	wartość produkcji	8 154	6 427	4 165	5 348	3 833
17	dochód globalny	5 655	4 239	2 478	3 410	2 006
18	„ czysty	784	2 474	974	1 885	608
	Na 1 dzień pracy					
19	wartość produkcji	118,2	257,1	195,5	247,6	193,6
20	dochód globalny	82,0	169,6	116,3	157,9	101,3
21	Wskaźnik opłacalności	110,6	162,6	130,5	154,4	118,9
	Udział produkcji finalnej w:					
22	powierzchni	100,0	6,5	12,9	1,8	0,9
23	nakładach pracy	100,0	2,3	4,0	0,6	0,3
24	nakładach pieniężnych	100,0	5,7	8,7	1,4	0,7
25	kosztach własnych produkcji	100,0	3,5	5,6	0,8	0,4
26	wartości produkcji	100,0	5,1	6,6	1,2	0,4
27	dochódzie globalnym	100,0	4,9	5,6	1,1	0,3
28	„ czystym	100,0	20,5	16,0	4,2	0,7

^a Ilość produkcji finalnej w kolumnach 4–11 i w 15 w kwintalach, w pozostałych w tys. zł.

Tabela 9

produkcji finalnej w 1965 roku

Lp.	Ziem- niaki	Buraki cukrowe	Oleiste	Len	Inne rośliny	Produk- cja roślinna	Bydło	Trzoda	Drób	Produk- cja zwie- rzęca
	8	9	10	11	12	13	14	15	16	17
1	0,18	0,16	0,06	0,04	0,35	1,94	1,87	0,92	0,41	3,29
2	0,06	0,05	0,02	0,01	0,09	0,57	0,55	0,28	0,12	0,97
3	0,24	0,21	0,08	0,05	0,44	2,51	2,42	1,20	0,53	4,26
4	28,0	43,0	1,1	1,4	7,9	22,1	14,4	6,0	5,2	33,1
5	154,0	266,0	17,6	36,5	23,2	11,4	7,7	6,5	12,7	10,1
6	116,7	204,8	13,8	28,9	18,4	8,8	6,0	5,0	9,8	7,8
7	15,9	16,7	2,0	2,0	47,9	117,8	186,3	114,1	41,0	349,2
8	829	491	226	141	2 748	7 209	2 253	5 048	2 094	9 709
9	1 951	1 670	367	282	6 130	15 526	15 406	13 103	4 989	34 362
10	2 828	2 860	892	390	7 810	22 104	14 412	12 557	5 192	33 099
11	1 999	2 369	666	249	5 062	14 895	12 159	7 509	3 098	23 390
12	877	1 190	525	108	1 680	6 578	-994	-546	203	-1263
13	66,2	79,8	25,5	41,8	108,9	46,9	77,0	95,1	77,4	82,0
14	3 455	2 338	2 823	2 887	6 245	2 872	931	4 207	3 951	2 279
15	8 129	7 972	4 623	5 838	13 933	6 183	6 367	10 921	9 415	8 068
16	11 783	13 621	11 147	7 986	17 750	8 806	5 955	10 464	9 796	7 770
17	8 328	11 283	8 324	5 099	11 505	5 934	5 024	6 257	5 845	5 491
18	3 654	5 649	6 524	2 148	3 817	2 623	-457	-457	381	-298
19	178,0	170,6	437,1	191,1	163,0	187,8	77,3	110,0	126,6	94,8
20	125,8	141,3	326,4	122,0	105,6	126,5	65,2	65,8	75,5	67,0
21	145,0	170,9	241,0	136,8	127,4	142,4	93,5	95,8	104,0	96,3
22	3,5	3,1	1,2	0,7	6,5	37,1	35,7	17,7	7,8	62,9
23	3,4	3,6	0,4	0,4	10,2	25,2	39,9	24,4	8,8	74,8
24	4,9	2,9	1,3	0,8	16,2	42,6	13,3	29,8	12,4	57,4
25	3,9	3,4	0,7	0,5	12,3	31,1	30,9	26,3	10,0	68,0
26	5,1	5,2	1,6	0,7	14,1	40,0	26,1	22,7	9,4	60,0
27	5,2	6,2	1,7	0,7	13,2	38,9	31,7	19,6	8,1	61,1
28	16,5	22,4	9,9	2,0	31,6	123,8	-18,7	-10,3	3,8	-23,8

Opłacalność i dochodowość

Lp.	Wyszczególnienie	Ogółem produkcja	Pszenica	Żyto	Jęczmień	Owies
1	2	3	4	5	6	7
1	Obszar efektywny	5,11	0,33	0,52	0,07	0,04
2	„ reprod. wewnętrznej	1,66	0,10	0,17	0,03	0,01
3	„ finalny	6,77	0,43	0,69	0,10	0,05
	Ilość produkcji finalnej^a					
4	ogółem w gospodarstwie	58,2	7,1	9,3	1,6	0,8
5	z 1 ha pow. efektywnej	11,4	21,6	17,8	21,0	18,8
6	„ „ finalnej	8,6	16,3	13,4	15,8	14,2
	Na gospodarstwo					
7	nakłady pracy	463,3	10,3	14,2	2,0	1,0
8	nakłady pieniężne	18 043	982	1 259	199	102
9	koszty własne produkcji	52 327	1 744	2 310	347	176
10	wartość produkcji	58 197	2 970	2 976	552	214
11	dochód globalny	40 154	1 988	1 717	353	112
12	„ czysty	5 870	1 226	666	205	38
	Na 1 ha pow. finalnej					
13	nakłady pracy	68,4	23,8	20,5	20,6	19,1
14	nakłady pieniężne	2 664	2 261	1 819	2 031	1 912
15	koszty własne produkcji	7 725	4 020	3 337	3 555	3 329
16	wartość produkcji	8 591	6 837	4 300	5 632	4 010
17	dochód globalny	5 927	4 576	2 481	3 601	2 098
18	„ czysty	866	2 817	963	2 077	681
	Na 1 dzień pracy					
19	wartość produkcji	125,6	288,3	209,6	276,0	214,0
20	dochód globalny	86,7	193,0	120,9	176,5	112,0
21	Wskaźnik opłacalności	111,2	170,3	128,8	159,1	121,6
	Udział produkcji finalnej w:					
22	powierzchni	100,0	6,3	10,2	1,5	0,7
23	nakładach pracy	100,0	2,2	3,1	0,5	0,2
24	nakładach pieniężnych	100,0	5,4	7,0	1,1	0,6
25	kosztach własnych produkcji	100,0	3,3	4,4	0,7	0,3
26	wartości produkcji	100,0	5,1	5,1	0,9	0,4
27	dochodzie globalnym	100,0	4,9	4,3	0,9	0,3
28	„ czystym	100,0	20,9	11,4	3,5	0,6

^a Ilość produkcji finalnej w kolumnach 4–11 i w 15 w kwintalach, w pozostałych w tys. zł.

Tabela 10

produkcji finalnej w 1966 roku

Lp.	Ziem- niaki	Buraki cukrowe	Oleiste	Len	Inne rośl.	Produk- cja roślinna	Bydło	Trzoda	Drób	Produk- cja zwie- rzęca
	8	9	10	11	12	13	14	15	16	17
1	0,27	0,15	0,06	0,04	0,31	1,79	1,93	0,91	0,40	3,32
2	0,08	0,05	0,02	0,01	0,11	0,58	0,62	0,30	0,13	1,08
3	0,35	0,20	0,08	0,05	0,42	2,37	2,55	1,21	0,53	4,40
4	45,2	47,7	0,9	1,5	7,4	22,4	16,1	6,3	5,3	35,8
5	169,0	317,0	15,3	38,6	23,9	12,6	8,4	6,9	13,1	10,8
6	127,5	239,1	11,5	29,1	17,6	9,5	6,3	5,2	9,9	8,6
7	22,2	15,6	2,0	2,0	40,3	109,6	190,7	114,7	40,3	353,7
8	1 309	439	232	453	2 133	6 808	2 914	5 467	2 295	11 235
9	2 952	1 593	380	297	5 119	14 918	17 026	13 955	5 277	37 409
10	3 828	3 281	787	420	7 402	22 430	16 095	13 119	5 273	35 767
11	2 519	2 842	555	267	5 269	15 622	13 181	7 652	2 978	24 532
12	876	1 688	407	123	2 283	7 512	—931	—836	4	—1 642
13	62,7	78,2	25,1	39,6	96,0	46,3	74,7	95,0	75,3	80,3
14	3 694	2 198	2 887	2 998	5 079	2 875	1 142	4 526	4 291	2 550
15	8 335	7 983	4 745	5 928	12 183	6 298	6 669	11 555	9 861	8 493
16	10 806	16 431	9 783	8 227	17 624	9 471	6 305	10 862	9 858	8 119
17	7 112	14 233	6 896	5 229	12 545	6 596	5 163	6 336	5 567	5 569
18	2 471	8 448	5 038	2 299	5 441	3 173	—364	—693	—3	—374
19	172,4	210,3	393,5	207,9	183,6	204,7	84,4	114,4	130,8	101,1
20	113,5	182,2	277,5	132,2	130,7	142,5	69,1	66,7	73,9	69,4
21	129,7	206,0	207,1	138,8	144,7	150,4	94,5	94,0	99,9	95,6
22	5,2	3,0	1,2	0,7	6,2	35,0	37,7	17,9	7,8	65,0
23	4,8	3,4	0,4	0,4	8,7	23,7	41,2	24,8	8,7	76,3
24	7,3	2,4	1,3	0,8	11,8	37,7	16,2	30,3	12,7	62,3
25	5,7	3,0	0,7	0,6	9,8	28,5	32,5	26,7	10,1	71,5
26	6,6	5,6	1,4	0,7	12,7	38,5	27,7	22,5	9,1	61,5
27	6,2	7,1	1,4	0,7	13,1	38,9	32,8	19,1	7,4	61,1
28	14,9	28,8	6,9	2,1	38,9	128,0	—15,9	—14,2	0,1	—28,0

Opłacalność i dochodowość

Lp.	Wyszczególnienie	Ogółem produkcja	Pszenica	Zyto	Jęczmień	Owies
1	2	3	4	5	6	7
1	Obszar efektywny	5,08	0,34	0,52	0,07	0,04
2	„ reprod. wewnętrznej	1,69	0,11	0,17	0,02	0,01
3	„ finalny	6,77	0,45	0,69	0,09	0,05
	Ilość produkcji finalnej ^a					
4	ogółem w gospodarstwie	59,3	7,4	9,2	1,5	0,8
5	z 1 ha pow. efektywnej	11,7	22,1	17,8	21,6	19,5
6	„ „ finalnej	8,8	16,6	13,4	16,2	14,6
	Na gospodarstwo					
7	nakłady pracy	459,0	10,5	14,0	1,9	1,0
8	nakłady pieniężne	19 479	1 079	1 383	209	112
9	koszty własne produkcji	54 088	1 871	2 439	352	187
10	wartość produkcji	59 349	3 190	3 047	537	229
11	dochód globalny	39 870	2 111	1 664	328	117
12	„ czysty	5 261	1 319	608	185	42
	Na 1 ha pow. finalnej					
13	nakłady pracy	67,8	23,5	20,3	20,3	18,9
14	nakłady pieniężne	2 877	2 415	2 007	2 203	2 065
15	koszty własne produkcji	8 057	4 187	3 538	3 734	3 490
16	wartość produkcji	8 767	7 139	4 423	5 670	4 219
17	dochód globalny	5 890	4 724	2 416	3 467	2 154
18	„ czysty	710	2 952	885	1 936	729
	Na 1 dzień pracy					
19	wartość produkcji	129,3	303,8	217,8	278,8	223,5
20	dochód globalny	86,9	201,0	119,0	170,5	114,1
21	Wskaźnik opłacalności	129,3	170,5	125,0	151,7	120,9
	Udział produkcji finalnej w:					
22	powierzchni	100,0	6,7	10,2	1,3	0,7
23	nakładach pracy	100,0	2,3	3,1	0,4	0,2
24	nakładach pieniężnych	100,0	5,5	7,1	1,1	0,6
25	kosztach własnych produkcji	100,0	3,5	4,5	0,7	0,3
26	wartości produkcji	100,0	5,4	5,1	0,9	0,4
27	dochodzie globalnym	100,0	5,3	4,2	0,8	0,3
28	„ czystym	100,0	25,1	11,6	3,5	0,8

^a Ilość produkcji finalnej w kolumnach 4—11 i w 15 w kwintalach, w pozostałych w tys. zł.

Tabela 11

produkcji finalnej w 1967 roku

Lp.	Ziem- niaki	Buraki cukrowe	Oleiste	Len	Inne rośliny	Produk cja roślinna	Bydło	Trzoda	Drób	Produk cja zwie- rzęca
	8	9	10	11	12	13	14	15	16	17
1	0,25	0,15	0,09	0,04	0,28	1,78	1,94	0,88	0,39	3,30
2	0,08	0,05	0,03	0,01	0,11	0,59	0,64	0,29	0,14	1,10
3	0,33	0,20	0,12	0,05	0,39	2,37	2,58	1,17	0,53	4,40
4	43,5	54,8	1,7	1,6	6,9	23,4	16,9	6,0	5,4	35,9
5	176,0	360,0	18,8	42,8	23,8	13,2	8,7	6,8	13,8	10,9
6	132,0	269,9	14,1	32,1	17,9	9,9	6,5	5,1	10,4	8,2
7	20,4	15,7	3,0	1,9	38,3	106,7	193,7	110,5	39,7	352,3
8	1 291	455	366	161	2 219	7 275	3 435	5 829	2 550	12 204
9	2 829	1 639	592	304	5 107	15 320	18 040	14 161	5 543	38 768
10	3 754	3 793	1 414	461	6 996	23 421	16 858	12 513	5 449	35 928
11	2 463	3 338	1 048	300	4 777	16 146	13 423	6 684	2 899	23 724
12	925	2 154	822	157	1 889	8 101	-1 182	-1 648	-94	-2 840
13	61,7	77,4	24,9	38,5	98,5	44,9	75,1	94,2	75,6	80,2
14	3 916	2 240	3 077	3 188	5 733	3 064	1 331	4 969	4 847	2 776
15	8 568	8 076	4 954	6 091	13 160	6 449	6 994	12 072	10 547	8 823
16	11 387	18 673	11 890	9 143	18 066	9 866	6 531	10 668	10 356	8 173
17	7 471	16 433	8 813	5 955	12 333	6 802	5 200	5 699	5 509	5 397
18	2 819	10 597	6 936	3 052	4 906	3 417	-463	-1 404	-191	-650
19	184,5	241,3	478,6	237,5	183,4	219,7	87,0	113,2	137,1	102,0
20	121,0	212,3	354,8	154,7	125,2	151,4	69,0	60,5	72,9	67,3
21	132,9	231,2	240,3	150,1	137,3	152,9	93,4	88,4	98,2	92,7
22	4,9	3,0	1,7	0,7	5,8	35,0	38,1	17,3	7,8	65,0
23	4,4	3,4	0,7	0,4	8,3	23,2	42,2	24,1	8,6	76,8
24	6,6	2,3	1,9	0,8	11,4	37,3	17,6	29,9	13,1	62,7
25	5,2	3,0	1,1	0,6	9,4	28,3	33,4	26,2	10,2	71,7
26	6,3	6,4	2,4	0,7	11,9	39,5	28,4	21,1	9,2	60,5
27	6,2	8,4	2,6	0,7	12,0	40,5	33,7	16,8	7,3	59,5
28	17,6	40,9	15,6	3,0	35,9	154,0	-22,5	-31,3	-1,8	-54,0

NAKŁADY PRACY W GOSPODARSTWACH CHŁOPSKICH

Przyjęte w rachunku kosztów nakłady pracy w gospodarstwach indywidualnych są wielkościami szacowanymi na podstawie dwu źródeł: wyników rachunkowości rolnej gospodarstw indywidualnych i ankiet o nakładach pracy. Dane rachunkowości rolnej służą za podstawę do wyliczenia sumy dni pracy produkcyjnej w gospodarstwie w ciągu roku, dane ankiety są materiałem pomocniczym przy określaniu norm pracy na 1 ha upraw lub 1 sztukę zwierząt. W dotychczasowych wyliczeniach normy te obliczano na podstawie danych ankiety przeprowadzonej w roku 1960/61 w 400 gospodarstwach prowadzących rachunkowość, w których następnie obliczano koszty produkcji. Wobec poważnych zmian jakie mogły zajść w nakładach pracy na przestrzeni ostatnich lat, jakie dzielą od przeprowadzonej ankiety, wskutek wzrostu wyposażenia gospodarstw w maszyny i usług mechanizacyjnych oraz zmian w poziomie i strukturze produkcji, istnieje konieczność zaktualizowania posiadanych danych wyjściowych. W tym celu na początku roku 1967 przeprowadzono nową ankietę o nakładach pracy w 174 gospodarstwach prowadzących rachunkowość w 16 województwach. Ankietowano w każdym województwie po 6—17 gospodarstw, zbliżonych obszarem do obszaru gospodarstw statystycznych, na podstawie których liczone są w IER koszty produkcji rolnej¹.

W oparciu o nowo przeprowadzoną ankietę wyliczono normy pracy i bilans pracy dla gospodarstw statystycznych z roku 1965. Sposób postępowania w dostosowaniu danych ankietowych do potrzeb przeprowadzanego rachunku był analogiczny, jak poprzednio². W pierwszym rzędzie na podstawie danych rachunkowości dla rejonów i grup obszarowych z roku 1963/64 określono sumę dni pracy w gospodarstwach. Ponieważ wyższej produkcji z 1 ha w gospodarstwach prowadzących rachunkowość niż w gospodarstwach statystycznych, odpowiadają również wyższe nakłady pracy, nie można bezpośrednio zastosować ich do gospodarstw statystycznych. Gospodarstwa prowadzące rachunkowość różnią się od gospodarstw statystycznych wielkością obszaru, trzeba było więc najpierw ustalić jakie są nakłady pracy na 1 ha przy tej samej wielkości obszaru. W tym celu dla każdego rejonu wykreślono krzywą

¹ Blizsze dane o przeprowadzonej ankiecie zawierają „Studia i Materiały”, wydawnictwo IER, nr 184.

² Z. Grochowski. Metoda obliczania kosztów, opłacalności i dochodowości produkcji w gospodarstwach chłopskich. Zagadnienia Ekonomiki Rolnej, dodatek do nru 5, 1965.

obrazującą kształtowanie się nakładów pracy w gospodarstwach prowadzących rachunkowość, w zależności od wielkości obszaru gospodarstwa. Na podstawie tej krzywej wyznaczono liczbę dni pracy na 1 ha, odpowiadającą danej wielkości gospodarstwa statystycznego. Następnie biorąc za podstawę dwie sąsiednie pod względem obszaru grupy gospodarstw obliczono dla gospodarstwa prowadzącego rachunkowość, a odpowiadającego ściśle wielkością obszaru gospodarstwu statystycznemu, te wszystkie wskaźniki produkcyjne, które są potrzebne do obliczenia nakładów pracy. Wychodząc z ogólnej, znanej liczby dni pracy w gospodarstwie prowadzącym rachunkowość, rozdzielono je na poszczególne rośliny i grupy zwierząt według norm wynikających z przeprowadzonej w 1967 r. ankiety. Następnie normy te skorygowane tak, aby zbilansować nakłady pracy w całym gospodarstwie. Nie wydzielano przy tym ogólnogospodarczych nakładów pracy, lecz całą ilość dni pracy rozdzielono na poszczególne produkty. W ten sposób skorygowane i powiększone o nakłady ogólnogospodarcze normy pracy przeniesiono na gospodarstwa statystyczne.

W produkcji roślinnej zastosowano w zasadzie bez zmian normy obliczone dla gospodarstw prowadzących rachunkowość. Gospodarstwa prowadzące rachunkowość są wprawdzie lepiej wyposażone w siłę pociągową i maszyny, co mogłoby przemawiać za niższymi nakładami pracy na 1 ha poszczególnych roślin, z drugiej jednak strony mają wyższe plony, co pociąga za sobą zwiększone nakłady pracy przy sprężeniu, zwózce i przechowywaniu produktów. W sumie te dwa czynniki nawzajem się eliminują i w związku z tym nie byłoby uzasadnione różnicowanie nakładów pracy w produkcji roślinnej pomiędzy gospodarstwami prowadzącymi rachunkowość i gospodarstwami statystycznymi.

Inaczej przedstawia się sprawa z nakładami na produkcję zwierzęcą. Jak wiadomo, nakłady na 1 sztukę maleją w miarę zwiększania się ilości sztuk w gospodarstwie. Ponieważ gospodarstwa statystyczne mają z reguły mniej inwentarza, dlatego też nakłady pracy na 1 sztukę są wyższe niż w gospodarstwach rachunkowiczów.

Przykładowe zestawienie nakładów pracy w przeciętnym dla kraju gospodarstwie prowadzącym rachunkowość i w gospodarstwie statystycznym podano w tabeli 1.

Jak wskazują na to obliczone wielkości, gospodarstwa statystyczne odznaczają się niższymi nakładami pracy. W odniesieniu do całego gospodarstwa różnica ta wynosi w przeliczeniu na 1 ha 8,1 dnia, czyli ponad 11%. O różnicy tej decydują nakłady na produkcję zwierzęcą, które w gospodarstwach statystycznych są niższe o 16%. Wynika to ze znacznie niższej obsady inwentarza w gospodarstwach statystycznych. Natomiast nakłady pracy na produkcję roślinną są bardzo zbliżone, co przy takich samych nakładach jednostkowych na 1 ha jest wynikiem zbliżonej struktury zasiewów.

W przekroju terytorialnym nakłady pracy w gospodarstwach rachunkowych i statystycznych wykazują bardzo duże zróżnicowania. Waha się one od 3,3 dnia na 1 ha użytków rolnych w województwie białostockim do 23 dni w województwie kieleckim. Wielkości te wynikają z różnicy w strukturze użytków i zasiewów oraz w zasadniczym stopniu z różnic w ilości inwentarza. Przy czym różnice w nakładach pracy po-

Tabela 1

Nakłady pracy w dniach w gospodarstwie prowadzącym rachunkowość i gospodarstwie statystycznym z 1965 r. o powierzchni 6,77 ha użytków rolnych

Wyszczególnienie	Gospodarstwo prowadzące rachunkowość			Gospodarstwo statystyczne		
	ilość ha <i>a</i>	nakłady jednostkowe	razem nakłady	ilość ha <i>a</i>	nakłady jednostkowe	razem nakłady
Pszenica	0,67	19	12,7	0,54	19	10,3
Zyto	1,54	16	24,6	1,66	16	24,9
Jęczmień	0,23	17	3,9	0,21	17	3,6
Owies	0,52	17	8,8	0,49	17	8,3
Inne zboża	0,14	22	3,1	0,13	22	2,9
Ziemniaki	1,00	51	51,0	1,03	51	52,5
Buraki cukrowe	0,24	81	19,4	0,16	81	13,0
Okopowe pastewne	0,11	72	7,9	0,09	72	6,3
Oleiste	0,09	30	2,7	0,07	30	2,1
Len	0,03	40	1,2	0,04	40	1,6
Strączkowe jadalne <i>b</i>	0,03	38	1,1	0,02	38	0,8
„ pastewne <i>b</i>	0,06	20	1,2	0,09	23	2,1
Koniczyna i lucerna <i>b</i>	0,36	14	5,0	0,27	21	5,7
Seradela i inne pastewne <i>b</i>	0,30	16	4,8	0,16	19	3,0
Zielonki	—	—	—	0,07	9	0,6
Poplony	0,19	9	1,7	0,33	9	3,0
Łąka	0,77	15	11,6	0,83	15	12,5
Pastwisko	0,43	2	0,9	0,59	2	1,2
Inne przemysłowe	0,06	108	6,5	0,06	108	6,5
Warzywa	0,08	115	9,2	0,09	115	10,4
Sad	0,07	62	4,3	0,09	62	5,6
Razem produkcja roślinna	—	—	181,5	—	—	177,4
Krowy (szt.)	2,55	65	165,7	2,17	68	147,6
Konie (szt.)	1,32	36	47,5	1,04	35	36,4
Trzoda (w q)	8,89	10	88,9	6,18	11	68,0
Owce (szt.)	1,29	7	9,0	1,08	6	6,5
Drób (szt.)	35,3	6	21,8	3,45	6	20,7
Inne			7,0			7,0
Razem produkcja zwierzęca			339,9			285,2
Ogółem gospodarstwo			521,4			462,6
na 1 ha użytków rolnych			77,0			68,2

a Ilości podane w innych jednostkach zaznaczono przy poszczególnych pozycjach.

b W gospodarstwach rachunkowych obszar zbioru w postaci: nasion, siana i zielonki, w gospodarstwach statystycznych strączkowe pastewne na ziarno, koniczyna i seradela na siano i na nasiona.

między gospodarstwami rachunkowiczów i statystycznymi wykazują tendencję malejącą w miarę wzrostu średniej wielkości obszaru gospodarstw w poszczególnych województwach.

Tabela 2

Nakłady pracy w dniach na 1 ha użytków rolnych w gospodarstwach statystycznych w 1965 roku, obliczone na podstawie ankiety i dotychczas przyjmowane w rachunku kosztów

Województwo	Obszar gospodar- stwa w ha	Nakłady pracy w dniach na 1 ha użytków rolnych na podstawie					
		ankiety			rachunku kosztów		
		ogółem	w tym produk- cja		ogółem	w tym produk- cja	
			roślin- na	zwierzę- ca		roślin- na	zwierzę- ca
Polska	6,77	68,2	26,3	41,9	69,0	29,2	39,8
Białostockie	9,25	51,7	21,5	30,2	52,3	22,3	30,0
Bydgoskie	9,13	56,9	24,3	32,6	59,6	27,9	31,7
Gdańskie	10,23	53,8	24,4	29,4	56,0	26,6	29,4
Katowickie	4,87	81,7	33,2	48,5	83,0	35,8	47,2
Kieleckie	4,86	77,1	30,8	46,3	82,7	34,7	48,0
Koszalińskie	10,85	49,0	20,8	28,2	50,8	24,1	26,7
Krakowskie	4,28	91,8	28,5	63,3	92,5	30,3	62,2
Lubelskie	5,62	76,8	32,9	43,9	80,3	35,6	44,8
Łódzkie	5,42	75,3	25,8	49,5	77,0	29,9	47,1
Olsztyńskie	12,19	48,3	20,3	28,0	46,2	20,2	26,0
Opolskie	5,57	81,7	32,0	49,7	81,8	36,1	45,7
Poznańskie	8,55	59,1	24,4	34,7	60,0	25,7	35,3
Rzeszowskie	5,18	82,1	29,4	52,7	81,1	30,4	50,7
Szczecińskie	11,27	48,7	23,6	25,1	50,5	25,6	24,9
Warszawskie	6,55	69,1	27,4	41,7	68,1	28,1	40,0
Wrocławskie	7,33	72,6	30,2	42,5	71,0	29,0	42,0
Zielonogórskie	8,63	57,7	23,7	34,0	60,8	26,8	34,0

Duże zróżnicowanie wykazują również wielkości nakładów pracy między gospodarstwami statystycznymi poszczególnych województw. W krańcowych wypadkach między woj. olsztyńskim i krakowskim wynoszą one 43,5 dnia na 1 ha (tabela 2). Przyczyną tych różnic są nakłady na produkcję zwierzęcą. Między dwoma wymienionymi województwami różnica ta dochodzi do 35,3 dni, podczas gdy w produkcji roślinnej stanowi ona zaledwie 8,2 dni na 1 ha. Jak wynika z tabeli 3, różnice w ilości dni pracy na produkcję roślinną uwarunkowane są, obok struktury użytków i zasiewów, głównie wielkością nakładów jednostkowych ponoszonych na te same rośliny. W przypadku zbóż nakłady pracy na 1 ha wahają się od 14,3 dni (woj. olsztyńskie) do 22,9 dni (woj. rzeszowskie). Podobnie w ziemniakach, od 42 do ponad 60 dni i w burakach cukrowych odpowiednio od 73 do przeszło 100 dni. Czynnikiem różniącym wielkość tych nakładów jest głównie obszar gospodarstw rzutujący na przeciętną wielkość działki, na której uprawiane są określone rośliny.

Najniższe nakłady wykazują gospodarstwa z województw o największym przeciętnym obszarze.

Niezależnie jednak od tego pewien wpływ na wielkość nakładów pracy, szczególnie w przypadku zbóż, ziemniaków, ma różny stopień zmechanizowania prac związanych ze zbiorami oraz wysokość plonów rzutująca na rozmiar prac transportowych (np. buraki cukrowe).

Znaczne różnice w wielkości nakładów na produkcję zwierzęcą wynikają zarówno z ilości inwentarza, jego struktury oraz jednostkowych nakładów na 1 sztukę. W gospodarstwach mniejszych o liczbie krów poniżej 2 sztuk (woj. katowickie, kieleckie, lubelskie, rzeszowskie, łódzkie) ilość dni pracy na 1 krowę jest najwyższa i wynosi nawet ponad 80 dni w ciągu roku. Odwrotnie w gospodarstwach o liczbie krów od 2,5 do 3,0 sztuk (woj. olsztyńskie, gdańskie, szczecińskie, koszalińskie), ilość dni na jedną sztukę waha się w granicach 59—63 dni.

Podobnie wygląda zależność między ilością produkowanego żywca wieprzowego i nakładami pracy na 100 kg produkcji. Nakłady te kształtują się od 8 dni przy produkcji około 11 q żywca do 15—16 dni przy produkcji około 1 i nieco ponad 3 q. Jeżeli przy tym gospodarstwa mniejsze odznaczają się wysoką obsadą bydła na 100 ha użytków rolnych, to ten najbardziej pracochłonny kierunek produkcji zwierzęcej oddziałuje bardzo istotnie na wielkość sumy nakładów pracy ponoszonych w tych gospodarstwach.

Wyliczenie nakładów pracy w gospodarstwach statystycznych w oparciu o normy pracy wynikające z przeprowadzonej ankiety 1967 r. pozwala na skonfrontowanie otrzymanych danych z tymi, które przyjmowane są przy obliczaniu kosztów produkcji w gospodarstwach chłopskich. Nakłady pracy przyjmowane w tych obliczeniach bazowały na danych z ankiety przeprowadzonej w 1960/61 r. Dla poszczególnych lat, dla których liczono koszty w wyjściowych normach pracy, przeprowadzano korekty pod kątem zmian w technice pracy rolnych, wielkości i struktury produkcji. Porównanie wielkości nakładów pracy według rachunku kosztów i danych ankietowych przeprowadzono dla gospodarstw statystycznych z roku 1965¹.

Na podstawie liczb zawartych w tabeli 2 można stwierdzić na ogół dość dużą zgodność ogólnej sumy dni pracy wydatkowanych na 1 ha użytków rolnych. Przeciętnie dla Polski nakłady pracy w gospodarstwie statystycznym z roku 1965, wyliczone według nowych norm, są niższe o 0,8 dnia na 1 ha użytków rolnych, czyli o 1,2⁰/₀.

W poszczególnych województwach różnice są większe i w krańcowym przypadku nakłady pracy według danych ankiety są niższe o 7⁰/₀ (woj. kieleckie). W niektórych województwach takich, jak olsztyńskie, warszawskie, rzeszowskie i wrocławskie nowo otrzymane wielkości przewyższają nieznacznie przyjmowane dotychczas.

¹ Liczby dotyczące nakładów pracy według rachunku kosztów nie są w pełni porównywalne z zawartymi w tabelach dotyczących kosztów i poszczególnych produktów rolnych i dochodowości produkcji finalnej. Dane zawarte w tabeli 2 obrazują wielkość nakładów pracy bezpośredniej powiększonej tylko o prace ogólnogospodarcze, nie zawierają natomiast pracy ludzkiej na obsługę koni oraz pośrednich nakładów pracy, które uwzględnione są przy obliczaniu kosztów produktów rolnych.

Nakłady pracy w dniach w produkcji

Lp.	Wyszczególnienie	Polska	Białystok	Bydgoszcz	Gdańsk	Katowice	Kielce	Koszalin	Kraków
1	Pszenica	19	17	18	17	23	24	16	22
2	Żyto	16	15	16	14	21	20	14	20
3	Jęczmień	17	19	17	14	22	21	14	21
4	Owies	17	16	16	16	22	20	16	20
5	Inne zboża	22	16	16	20	26	35	15	32
6	Ziemniaki	51	44	42	47	66	59	42	58
7	Buraki cukrowe	81	80	74	76	102	91	76	100
8	Okopowe pastewne	72	70	65	59	90	80	59	82
9	Warzywa	115	117	94	83	154	130	83	118
10	Oleiste	30	27	28	27	36	37	27	35
11	Len	40	33	34	34	42	36	31	37
12	Inne przemysłowe	108	128	42	79	160	96	79	90
13	Strączkowe jadalne	38	30	36	30	48	44	25	60
14	Strączkowe pastewne	23	19	15	20	34	28	18	23
15	Koniczyna	21	13	19	20	19	24	18	22
16	Seradela i inne pastewne	20	16	17	15	20	20	15	21
17	Zielonki	9	9	8	7	9	11	5	7
18	Łąka	15	18	13	14	16	17	13	17
19	Pastwisko	2,5	1,0	2,5	2,3	3,1	2,9	1,0	1,0
20	Sad	62	44	48	66	120	80	66	51
21	Poplony	9	14	3	7	4	10	7	11
22	Nawozy zielone	5	3	5	8	5	8	5	5
23	Krowy	68	68	66	63	80	82	62	79
24	Konie	35	32	33	36	44	40	36	40
25	Trzoda	11,0	12,0	10,0	10,0	14,5	15,0	11,0	15,5
26	Owce	6	4	6	5	6	6	5	6
27	Drób	6	4	4	4	6	8	4	9

a Trzoda na q przyrostu, drób na 10 sztuk dorosłych.

Jeśli ogółem nakłady pracy na 1 ha nie wykazują dużych różnic, to poważne różnice występują tu w nakładach na produkcję roślinną i zwierzęcą. Według danych ostatniej ankiety nakłady pracy w produkcji roślinnej są niższe, a na produkcję zwierzęcą wyższe niż nakłady przyjmowane w rachunku kosztów. W produkcji roślinnej nakłady te dla Polski są o 10,3% niższe, a w skrajnym przypadku (woj. bydgoskie) o 16,5% niższe.

Odwrotnie przedstawia się sytuacja w produkcji zwierzęcej — przeciętnie dla Polski nakłady pracy według ankiety są o 5,2% wyższe,

Tabela 3

roślinnej na 1 ha i zwierzęcej na 1 sztukę ^a

Lp.	Lublin	Łódź	Olsztyn	Opole	Poznań	Rzeszów	Szczecin	Warszawa	Wrocław	Zielona Góra
1	20	20	15	23	18	25	16	20	20	17
2	18	17	14	18	16	21	15	17	19	15
3	20	19	14	18	17	23	17	19	19	16
4	18	19	14	19	16	22	16	18	20	20
5	29	28	16	24	17	28	13	30	23	23
6	58	53	42	55	42	62	45	50	54	48
7	90	83	77	90	73	102	76	82	91	76
8	80	75	71	80	64	85	63	74	84	66
9	150	80	94	106	96	150	83	140	122	105
10	31	31	28	24	28	41	27	30	23	27
11	40	34	53	38	33	48	30	40	40	38
12	140	63	43	90	40	130	73	85	60	111
13	49	25	38	47	37	64	27	28	50	31
14	24	23	19	36	17	34	20	18	24	26
15	25	21	20	27	20	25	18	20	19	21
16	19	14	18	19	19	26	16	22	20	21
17	8	12	4	9	9	15	10	10	16	9
18	18	14	13	15	13	19	13	15	16	13
19	2,0	2,0	1,0	2,0	2,8	3,0	1,0	2,0	2,0	1,0
20	80	57	67	96	47	60	52	75	109	58
21	15	3	7	10	2	13	5	6	12	3
22	6	8	6	7	5	7	5	3	7	2
23	82	80	59	76	62	79	62	78	70	66
24	40	40	35	43	33	40	36	39	45	35
25	15,0	13,0	10,0	12,0	8,0	15,0	9,0	12,0	12,0	9,5
26	5	7	6	9	6	6	5	6	5	5
27	9	5	6	9	4	10	4	8	8	4

a w skrajnym przypadku (woj. opolskie) o 8,8% wyższe. Niższe nakłady pracy na produkcję zwierzęcą (od 1,7 do 3,5%) zanotować można w woj. poznańskim, lubelskim, kieleckim.

Ponieważ przedmiotem porównań są nakłady pracy w gospodarstwach statystycznych z tego samego roku, o identycznej strukturze zasiewów, to niższe nakłady pracy na 1 ha użytków rolnych w produkcji roślinnej (o 2,9 dnia) według danych ankiety wynikają z niższych nakładów pracy na 1 ha poszczególnych roślin. Ilustrują to niżej przytoczone dane:

	Ilość dni na 1 ha wg ankiety	wg rachunku kosztów
Zboża	16,5	20,5
Ziemniaki	51	60
Buraki cukrowe	81	81
Okopowe pastewne	72	68
Łąka	15	13

Największe różnice mają miejsce w przypadku zbóż i ziemniaków. Oznacza to, że w ciągu rozpatrywanego okresu (1960—1965) nastąpiło znacznie większe obniżenie nakładów pracy w produkcji zbóż i ziemniaków, na wskutek wzrostu mechanizacji — niż to przyjęto w rachunku kosztów jednostkowych.

Źródłem wyższych nakładów pracy w całej produkcji zwierzęcej według danych ankiety (2,1 dnia) są głównie wyższe nakłady na bydło, mające z reguły decydujący wpływ na ogólny bilans dni pracy w produkcji zwierzęcej i w całym gospodarstwie. Jednostkowe nakłady pracy według obu źródeł przedstawiają się następująco:

	Ilość dni pracy wg ankiety	wg rachunku kosztów
Krowy (na 1 sztukę)	68,0	61,5
Konie (na 1 sztukę)	35,0	40,5
Trzoda (na 1 q przyrostu)	11,0	10,9
Owce (na 1 sztukę)	5,0	4,5
Drób (na 10 sztuk)	6,0	7,5

Wyższe jednostkowe nakłady pracy na 1 krowę wykazują dane ankietowe we wszystkich badanych województwach, co decyduje o wyższych nakładach pracy w produkcji zwierzęcej, a nawet i całego gospodarstwa w porównaniu do nakładów przyjmowanych przy obliczaniu kosztów produkcji.

Oczywiście trudno jest obiektywnie stwierdzić, które liczby z obu przytoczonych źródeł są bliższe prawdy. Określenie rzeczywistego poziomu nakładów pracy w produkcji zwierzęcej w badaniach ankietowych napotyka na znacznie większe trudności niż w produkcji roślinnej. Punktem wyjścia do obliczenia sumy dni pracy w ciągu roku na obsługę zwierząt była liczba godzin pracy w ciągu dnia w różnych sezonach roku. W takiej sytuacji każde zaokrąglenie wielkości przemnożone przez 365 może powodować poważne odchylenia od rzeczywistych wielkości. Ponieważ jednak większa liczba dni pracy na 1 sztukę inwentarza, wynikająca z obecnej ankiety, przewyższa wielkości przyjmowane w rachunku kosztów we wszystkich województwach, wydaje się, że przychylna ich nie może tkwić jedynie w technice zbierania danych¹. Na-

¹ Wydaje się to tym bardziej oczywiste, że dane wykorzystane przy liczeniu kosztów uzyskane były taką samą metodą.

kłady na 1 krowę zawierają w sobie nakłady pracy na całe stado bydła. Wzrost liczby młodzieży w strukturze stada, notowany w ciągu ubiegłych lat, może więc być realną przyczyną wzrostu nakładów pracy w przeliczeniu na 1 krowę w stosunku do danych z ubiegłych lat.

Omawiana różnica w nakładach pracy na 1 ha i 1 sztukę pociąga za sobą zmianę struktury nakładów pracy w całym gospodarstwie. Polega ona na relatywnym spadku udziału ilości dni pracy na produkcję roślinną (z 42,3 na 38,6%) i odpowiednim wzroście nakładów na produkcję zwierzęcą. Konsekwencją tego przesunięcia jest oczywiście większe jeszcze zróżnicowanie opłacalności i dochodowości produkcji roślinnej i zwierzęcej, niż to wynika z dotychczasowego rachunku kosztów.

Głównym celem przeprowadzonej ankiety było zaktualizowanie nakładów pracy przyjmowanych przy obliczaniu kosztów produkcji rolnej w gospodarstwach statystycznych. Wyniki omawianej ankiety zostały już w pewnym stopniu uwzględnione przy obliczaniu kosztów produkcji za rok 1966 i 1967. Ogólne nakłady pracy na 1 ha użytków rolnych obniżono z 69 dni w roku 1965 do 68,4 dni w roku 1966 i 67,8 dni w roku 1967. Przy czym obniżka ta — zgodnie z wynikami ankiety — dotyczy przede wszystkim nakładów na produkty roślinne.

EDWARD JELEŃSKI, ZOFIA KAPRZYK,
STANISŁAW MAKOWSKI

KOSZTY PODSTAWOWYCH PRODUKTÓW ROLNYCH W PAŃSTWOWYCH GOSPODARSTWACH ROLNYCH w 1966/67 r.

Prowadzone przez Instytut Ekonomiki Rolnej badania w państwowych gospodarstwach rolnych stawiają sobie za cel — między innymi — określenie wysokości jednostkowych kosztów produkcji, nie obliczanych w obowiązującej PGR księgowości. Opracowanie dotyczące państwowych gospodarstw rolnych, zamieszczane corocznie w „Zagadnieniach Ekonomiki Rolnej”, obejmuje dane dla 60 PGR rozmieszczonych w różnych rejonach kraju, przy czym podawane są średnie dla grup gospodarstw ustalonych w dwóch przekrojach. Podstawę jednego podziału stanowi intensywność gospodarowania, określona wielkością nakładów pieniężnych na 1 ha użytków rolnych, podstawę drugiego — przynależność terytorialna do określonej grupy województw.

Według poziomu intensywności gospodarstwa zostały podzielone na dwie grupy, liczące po 30 gospodarstw. Przy podziale terytorialnym uwzględniono 7 grup województw.

Przyjęty sposób grupowania gospodarstw przedstawia tabela 1, zawierająca dane dotyczące również roku poprzedniego.

W składzie objętej opisem reprezentacji nie nastąpiły żadne zmiany w okresie ostatnich dwóch lat, pewne więc przesunięcia w zakresie przynależności do określonej grupy (gospodarstwa niskonakładowe i wysokonakładowe) należy uznać za objaw stopnia uintensywniania produkcji w poszczególnych grupach województw. Jak wynika z tabeli 1, przesunięcia te były bardzo niewielkie. Jedno gospodarstwo w województwie lubelskim przeszło do grupy wysokonakładowych, zaś jedno gospodarstwo w województwie gdańskim zakwalifikowane zostało jako niskonakładowe.

Wypada nadmienić, że graniczna wielkość rozchodów przy podziale gospodarstw na niskonakładowe i wysokonakładowe kształtuje się na niezmiennym poziomie w stosunku do roku ubiegłego (1965/66 r. — 8000 zł, 1966/67 r. — 8080 zł na 1 ha użytków rolnych).

1. Charakterystyka zbadanych gospodarstw

Dla charakterystyki badanej zbiorowości podajemy zestaw wskaźników, które obejmując dwa kolejne lata, uwidaczniają tendencje rozwo-

Tabela 1

Grupowanie i rozmieszczenie zbadanych gospodarstw

Grupy Wojewódzkich Zjednoczeń PGR	Liczba zbadanych gospodarstw			Udział zbada- nych gospo- darstw w sto- sunku do ogółu PGR %
	razem	nisko- nakładowe	wysoko- nakładowe	
1965/66 r.				
Warszawa, Łódź, Katowice, Kielce	6	—	6	2,0
Poznań, Bydgoszcz	9	1	8	1,6
Gdańsk	5	—	5	1,5
Wrocław, Opole	11	6	5	1,7
Lublin, Rzeszów	4	3	1	2,3
Szczecin, Koszalin, Zielona Góra	15	11	4	1,2
Olsztyn, Białystok	10	9	1	1,7
Razem	60	30	30	1,5
1966/67 r.				
Warszawa, Łódź, Katowice, Kielce	6	—	6	2,0
Poznań, Bydgoszcz	9	1	8	1,6
Gdańsk	5	1	4	1,5
Wrocław, Opole	11	6	5	1,7
Lublin, Rzeszów	4	2	2	2,3
Szczecin, Koszalin, Zielona Góra	15	11	4	1,2
Olsztyn, Białystok	10	9	1	1,7
Razem	60	30	30	1,5

jowe państwowych gospodarstw rolnych położonych w różnych rejonach (tabela 2).

Przeciętny obszar gospodarstw uległ niewielkiej zmianie, wzrósł za-
ledwie o niecałe 2⁰/. Największy wzrost obszaru gospodarstw widoczny
jest w województwie wrocławskim (6⁰/), zaś w gospodarstwach woje-
wództw centralnych i gdańskiego średnia wielkość badanych gospo-
darstw praktycznie pozostała bez zmiany.

Liczebność załogi zmalała w gospodarstwach większości województw.
Na niezmiennym poziomie utrzymała się w gospodarstwach woje-
wództwa gdańskiego, wrocławskiego i opolskiego. Jedynie w gospodar-
stwach województwa lubelskiego i rzeszowskiego, które w 1965/66 r.
miały najmniejszą liczbę pracowników na 100 ha użytków rolnych, na-
stąpił nieznaczny wzrost zatrudnienia. Różnice między omawianymi re-
jonami pod względem liczby pracowników są bardzo duże, od 17,9 osób
w gospodarstwach województw centralnych do 9,9 osób na 100 ha użyt-
ków rolnych w województwach olsztyńskim i białostockim. Wiąże się
to z przeszło dwukrotnie większym obszarem gospodarstw i niższym po-
ziomem intensywności gospodarowania.

Widoczne są znaczne różnice pod względem ilości koni roboczych.
Najwięcej koni na 100 ha użytków rolnych mają gospodarstwa woje-

wództw poznańskiego i bydgoskiego (4,5 szt), najmniej gospodarstwa województw lubelskiego i rzeszowskiego (2,1 szt) oraz województw północnych (2,6 szt).

Charakterystyczne zmiany, występujące w strukturze zasiewów, idą w kierunku zwiększenia udziału zbóż przy zmniejszeniu udziału roślin okopowych. Udział roślin motylkowych wzrósł dla ogółu reprezentacji o 1⁰%, co nastąpiło w wyniku różnokierunkowych zmian w gospodarstwach poszczególnych grup województw.

We wszystkich województwach nastąpiło zwiększenie poziomu nawożenia mineralnego. Najsilniejszy wzrost wykazują gospodarstwa o najniższym poprzednio poziomie zużycia kg czystego składnika NPK na 1 ha użytków rolnych. Średni wzrost zużycia NPK o około 22⁰% ukształtował się w wyniku wzrostu w województwach lubelskim i rzeszowskim o 40⁰%, a w województwach centralnych zaledwie o 5⁰%. Należy podkreślić, że gospodarstwa województw centralnych wykazują zużycie nawozów mineralnych w ilości 178 kg NPK na 1 ha użytków rolnych, natomiast gospodarstwa położone w lubelskim i rzeszowskim osiągnęły, po 40⁰% wzroście, zaledwie 142 kg na 1 ha użytków rolnych. Gospodarstwa województw centralnych oraz poznańskiego, bydgoskiego, gdańskiego, wrocławskiego i opolskiego osiągnęły zbliżony średni poziom nawożenia mineralnego, w granicach 170—180 kg NPK na 1 ha użytków rolnych. Województwa północne osiągnęły około 125 kg NPK na 1 ha użytków rolnych.

Rok 1966/67 był nieco gorszy od poprzedniego pod względem urodzaju zbóż. Plon 4 zbóż obniżył się o 1,7 q, zaś plon przeliczeniowy tylko o 1 q, co wiąże się z wyższym niż w poprzednim roku plonem okopowych. Należy zaznaczyć, że wykazany w tym zestawieniu wzrost nawożenia mineralnego nie miał jeszcze wpływu na plony 1966/67 r., gdyż podane tu zużycie nawozów mineralnych dotyczy roku gospodarczego 1966/67, a zatem plonów roku gospodarczego 1967/68.

W związku z gorszym urodzajem zbóż, nie we wszystkich gospodarstwach możliwe było uzyskanie wzrostu produkcji towarowej zbóż. Wzrost ten nastąpił jedynie w gospodarstwach 5 województw (gdańskim, wrocławskim, opolskim, lubelskim i rzeszowskim).

Obsada inwentarzem żywym, określona ilością sztuk dużych na 100 ha użytków rolnych, wykazuje znaczne zróżnicowanie. Najmniejszą obsadą (44,0 szt. duże) cechują się gospodarstwa województw północno-zachodnich (szczecińskie, koszalińskie i zielonogórskie) zaś największą — gospodarstwa województw centralnych (69,0 szt dużych). Z wyjątkiem gospodarstw województw wrocławskiego i opolskiego, obniżyła się nieco mleczność krów. Główną przyczyną była w tym wypadku akcja likwidacji krów podejrzanych o gruźlicę, których wydajność była w wielu wypadkach wyższa niż postawionych na ich miejsce młodych sztuk w pierwszym roku ich użytkowania. Wymieniona przyczyna pozwala jednak na uznanie tego niewielkiego spadku mleczności za przejściowy.

Na podkreślenie zasługuje fakt nasilenia zmian na stanowisku dyrektora, występujący w większości województw (z wyjątkiem województw centralnych oraz poznańskiego i bydgoskiego). Zmiany w 1966/67 r. na stanowiskach dyrektorów w badanych gospodarstwach wyni-

Tabela 2

Wskaźniki ekonomiczne zbadanych gospodarstw

Wyszczególnienie	Warszawa Łódź Katowice, Kielce	Poznań Bydgoszcz	Gdańsk	Wrocław Opole	Lublin Rzeszów	Szczecin Koszalin Zielona Góra	Olsztyn Białystok	Ogółem
Obszar gospodarstwa ha uż. r.								
1965/66	259	440	392	524	539	681	595	526
1966/67	260	438	392	556	519	687	613	535
Wskaźnik bonitacji gleb								
1965/66	2,0	1,9	2,4	2,0	1,9	1,7	1,7	1,9
1966/67	2,0	1,9	2,4	2,0	1,8	1,7	1,6	1,9
Załoga na 100 ha uż. r. osób								
1965/66	18,4	16,9	13,2	11,9	10,0	11,0	10,2	12,8
1966/67	17,9	16,3	13,2	11,9	10,4	10,6	9,9	12,5
Konie na 100 ha uż. r. szt.								
1965/66	4,3	4,5	4,0	3,0	2,2	2,9	3,1	3,4
1966/67	4,2	4,5	3,6	2,8	2,1	2,6	2,9	3,2
Ciągniki na 100 ha uż. r. szt.								
1965/66	2,32	2,04	2,00	1,82	2,06	1,87	1,80	1,94
1966/67	2,46	2,19	2,24	1,90	2,31	2,00	2,01	2,10
Łąki i pastwiska w uż. r. %								
1965/66	7,9	16,0	39,8	14,7	26,5	18,8	32,8	21,1
1966/67	7,9	16,3	39,4	14,4	25,0	18,4	34,5	21,2
Powierzchnia zbóż w uż. r. %								
1965/66	37,3	35,6	25,7	37,9	27,7	36,7	30,4	34,3
1966/67	36,4	37,5	28,1	40,3	30,7	38,0	30,8	35,7
Powierzchnia okopowych w uż. r. %								
1965/66	16,5	15,4	10,2	11,7	7,0	11,7	10,0	12,0
1966/67	15,2	14,8	9,2	11,5	7,5	11,2	9,8	11,5
Powierzchnia motylkowych w uż. r. %								
1965/66	24,1	20,6	12,0	19,8	22,2	18,0	16,5	18,9
1966/67	23,9	22,3	14,7	20,9	21,5	20,1	15,5	19,8
NPK na 1 ha uż. r. kg								
1965/66	169	156	146	152	101	88	89	124
1966/67	178	170	172	175	142	127	119	151

Tabela 2 c.d.

Wyszczególnienie	Warszawa Łódź Katowice Kielce	Poznań Bydgoszcz	Gdańsk	Wrocław Opole	Lublin Rzeszów	Szczecin Koszalin Zielona Góra	Olštyn Białystok	Ogółem
Plon 4 zbóż q/ha								
1965/66	27,5	25,7	28,7	21,9	15,6	19,2	19,0	22,0
1966/67	23,4	22,1	27,7	22,1	18,2	17,7	16,1	20,3
Plon przeliczeniowy q/ha								
1965/66	26,6	25,4	27,2	20,9	16,4	19,2	19,9	21,8
1966/67	23,7	22,7	27,2	22,4	18,2	18,4	16,8	20,8
Inwentarz żywy na 100 ha uż. r. szt duże								
1965/66	65,3	62,6	62,7	45,5	43,6	44,4	46,0	51,2
1966/67	69,0	63,8	63,8	48,3	45,7	44,0	45,2	52,2
Mleczność roczna ltr								
1965/66	3 193	2 956	3 518	2 613	2 224	2 771	2 813	2 833
1966/67	3 050	2 822	3 402	2 668	2 202	2 648	2 613	2 747
Prod. towarowa zbóż na 1 ha uż. r. q								
1965/66	7,75	7,18	5,47	6,86	3,30	5,19	4,37	5,81
1966/67	6,46	6,44	6,39	7,51	4,11	5,01	3,54	5,64
Robotnikodni na 1 ha uż. r.								
1965/66	48,6	45,1	35,5	31,7	27,8	28,5	26,8	33,8
1966/67	47,3	42,9	34,5	32,8	29,5	27,0	25,3	33,0
Ilość lat bez zmiany dyrektora								
1965/66	10	10	8	8	3	6	8	8
1966/67	11	11	7	8	2	5	8	8
Przychody na 1 ha uż. r. zł								
1965/66	15 112	12 728	11 385	8 881	6 712	7 965	7 981	9 766
1966/67	14 232	13 083	11 341	9 659	7 420	8 154	7 453	9 877
w tym: produkcja roślinna %								
1965/66	44	41	42	56	46	42	35	44
1966/67	43	36	41	55	45	40	24	40
produkcja zwierzęca %								
1965/66	43	35	49	32	40	38	50	40
1966/67	43	39	48	32	38	38	49	40

Tabela 2 c.d.

Wyszczególnienie	Warszawa Łódź Katowice Kielce	Poznań Bydgoszcz	Gdańsk	Wrocław Opole	Lublin Rzeszów	Szczecin Koszalin Zielona Góra	Olsztyn Białystok	Ogółem
prod. przem. rolnego%								
1965/66	3	17	—	—	—	9	8	6
1966/67	5	18	—	6	—	11	10	9
Rozchody								
na 1 ha uż. r. zł								
1965/66	13 222	11 802	9 599	8 228	7 235	7 748	7 732	9 109
1966/67	13 769	12 343	9 568	8 854	7 952	8 172	7 846	9 530
w tym płace i ubez.								
1965/66	4 325	3 697	3 373	2 734	2 303	2 438	2 344	2 924
1966/67	4 458	3 742	3 334	2 932	2 437	2 426	2 336	2 981
pasze kupne								
1965/66	2 166	1 188	1 151	685	1 017	977	1 112	1 114
1966/67	2 588	1 501	1 269	786	919	942	1 034	1 203
Wynik finansowy								
na 1 ha uż. r. zł								
1965/66	1 890	926	1 786	653	—523	217	249	657
1966/67	463	740	1 773	805	—532	—18	—393	347
Srodki trwałe brutto								
na 1 ha uż. r. tys. zł								
1965/66	57,6	48,0	42,0	40,5	27,6	38,6	35,2	41,2
1966/67	59,2	48,5	44,9	41,0	29,4	40,1	35,6	42,4
Srodki trwałe netto								
na 1 ha uż. r. tys. zł								
1965/66	33,5	25,1	26,4	15,7	19,3	16,4	19,0	20,7
1966/67	33,3	28,8	29,1	18,0	20,5	18,6	19,2	22,9
Budynki mieszkalne								
brutto na 1 pracownika tys. zł								
1965/66	82,9	73,3	84,6	118,9	68,1	112,0	85,7	92,9
1966/67	87,8	76,3	88,1	119,6	68,5	115,5	89,9	97,9
Wydajność pracy								
(produkcja globalna na 1 pracownika)								
tys. zł								
1965/66	91,7	85,2	102,2	88,0	85,4	87,2	89,9	89,1
1966/67	91,4	87,7	106,1	95,0	86,7	89,0	86,4	91,0

kały w głównej mierze z dążenia władz zwierzchnich do obsadzenia tych stanowisk przez absolwentów Wyższych Szkół Rolniczych.

Wyraźne zróżnicowanie wykazują badane grupy gospodarstw w zakresie poziomu intensywności gospodarowania.

Poziom intensywności, mierzony wartością przychodów pieniężnych na 1 ha użytków rolnych, jest w województwach centralnych przeszło dwukrotnie wyższy niż w gospodarstwach województwa lubelskiego oraz województw północnych. Podobnie kształtują się różnice wielkości rozchodów na 1 ha użytków rolnych, uznanych za najważniejszy miernik poziomu intensywności. Ogólnie biorąc, widoczny jest w gospodarstwach wszystkich grup województw dalszy wzrost poziomu intensywności w okresie ostatnich dwóch lat.

Fundusz płac przypadający na 1 ha użytków rolnych wykazuje wzrost zaledwie o niecałe 2⁰%, przy wzroście płac przypadających na 1 robotnika o blisko 3⁰%, co wiąże się z ograniczeniem liczebności załogi i wzrostem mechanizacji pracy.

Jako skutek zmiany poziomu wartości nakładów i wartości produkcji nastąpiła zmiana wyniku finansowego badanych gospodarstw. Ogólny wynik finansowy jest dodatni (zysk 347 zł na 1 ha użytków rolnych), niemniej pogorszył się w porównaniu z wynikiem finansowym poprzedniego roku o około 300 zł. Ujemny wynik finansowy wykazują w 1966/67 r. nie tylko gospodarstwa województw lubelskiego i rzeszowskiego — jak w roku poprzednim — ale również gospodarstwa województw szczecińskiego, koszalińskiego, zielonogórskiego, olsztyńskiego i białostockiego, mające w 1965/66 r. dodatni wynik finansowy.

Wyraźny konsekwentny postęp wykazują badane gospodarstwa w zakresie wyposażenia w środki trwałe. Wartość brutto środków trwałych wzrasta we wszystkich grupach województw (średnio o około 3⁰% dla wartości brutto, a około 10⁰% dla wartości netto).

Regularny stopniowy wzrost wykazuje wydajność pracy, utrzymująca się na względnie wyrównanym poziomie w gospodarstwach wszystkich grup. Wyróżnia się pod tym względem województwo gdańskie, wykazujące zdecydowanie najwyższy poziom wydajności pracy.

Dla pełniejszego naświetlenia zmian, jakie zaszły w badanych gospodarstwach, zamieszczone jest zestawienie jednostkowych kosztów produkcji (tab. 3) oraz podstawowych nakładów wyrażonych w jednostkach naturalnych (tab. 4). Szczególnie interesująco przedstawiają się nakłady pracy i siły pociągowej oraz zużycie nawozów mineralnych i pasz. W zakresie produkcji roślinnej zaznaczają się zmiany poziomu jednostkowych kosztów poszczególnych produktów, jako konsekwencja zmian poziomu plonów. Wzrosły na ogół jednostkowe koszty zbóż, a obniżyły się koszty produkcji 1 q buraków cukrowych i pastewnych oraz siana. Kierunek zmian, z nielicznymi wyjątkami, jest raczej zgodny w gospodarstwach wszystkich grup województw. Stosunkowo najbardziej ustabilizowane plony, z czym wiąże się również stabilizacja kosztów jednostkowych, wykazuje pszenica ozima.

Plony i koszty produkcji 1 q zbóż jarych w 1966 r. pogorszyły się najbardziej w gospodarstwach województw centralnych oraz poznańskiego i bydgoskiego, natomiast w gospodarstwach województw południowych uległy niewielkiej poprawie. Warunki produkcji 1966 r. wpłynęły ujemnie na żyto we wszystkich grupach gospodarstw.

Jednostkowe koszty produkcji

Tabela 3

Wyszczególnienie	Warszawa Łódź Katowice Kielce	Poznań Bydgoszcz	Gdańsk	Wrocław Opole	Lublin Rzeszów	Szczecin Koszalin Zielona Góra	Olśtyn Białystok	Ogółem
Produkcja roślinna								
Żyto ozime								
Koszt 1 ha zł								
1965/66	8 590	8 544	5 730	6 961	6 265	6 128	6 252	6 995
1966/67	8 658	8 112	5 570	6 911	6 434	5 961	5 812	6 789
Koszt 1 q zł								
1965/66	256	271	285	244	300	280	283	270
1966/67	324	310	437	274	345	300	324	309
Plon q/ha								
1965/66	28,2	26,7	17,1	23,9	17,6	18,6	18,6	21,9
1966/67	22,8	22,3	11,2	21,3	16,0	17,1	14,9	18,8
Pszenica ozima								
Koszt 1 ha zł								
1965/66	7 879	8 325	8 580	7 031	6 388	7 008	7 186	7 436
1966/67	8 595	8 237	9 206	7 142	6 990	6 613	6 633	7 455
Koszt 1 q zł								
1965/66	295	300	247	270	403	291	291	289
1966/67	321	298	269	282	312	305	301	297
Plon q/ha								
1965/66	23,2	24,2	28,8	22,6	14,1	20,9	21,3	22,3
1966/67	23,1	23,8	28,8	22,0	19,3	19,0	18,9	21,7
Jęczmień jary								
Koszt 1 ha zł								
1965/66	8 345	8 028	8 546	6 213	6 298	6 142	5 747	6 881
1966/67	8 239	7 261	7 650	6 399	6 438	5 893	6 135	6 659
Koszt 1 q zł								
1965/66	254	258	281	293	343	279	270	276
1966/67	320	316	308	287	412	314	331	319
Plon q/ha								
1965/66	29,1	27,7	26,8	19,2	16,6	19,7	19,0	22,3
1966/67	23,1	20,7	22,0	20,0	14,3	17,0	16,7	18,8
Owies								
Koszt 1 ha zł								
1965/66	9 636	7 988	6 006	6 168	6 090	6 404	6 467	6 942
1966/67	8 325	7 404	6 291	6 324	7 743	5 924	6 445	6 640
Koszt 1 q zł								
1965/66	254	273	260	301	334	271	261	274
1966/67	291	322	289	289	296	320	299	304

Tabela 3 c.d.

Wyszczególnienie	Warszawa Łódź Katowice Kielce	Poznań Bydgoszcz	Gdańsk	Wrocław Opole	Lublin Rzeszów	Szczecin Koszalin Zielona Góra	Olsztyn Białystok	Ogółem
Plon q/ha								
1965/66	33,4	26,0	20,4	18,5	16,4	21,0	21,7	22,5
1966/67	25,2	20,6	19,0	19,5	23,4	16,7	19,1	19,5
Groch								
Koszt 1 ha zł								
1965/66	—	10 334	8 197	8 398	6 738	9 836	12 228	9 396
1966/67	—	10 017	—	7 678	6 637	9 803	6 494	8 693
Koszt 1 q zł								
1965/66	—	457	665	507	702	596	497	515
1966/67	—	548	—	423	540	530	732	514
Plon q/ha								
1965/66	—	19,8	10,9	14,4	8,4	14,3	21,5	15,9
1966/67	—	16,2	—	15,5	10,7	16,3	7,7	14,8
Rzepak ozimy								
Koszt 1 ha zł								
1965/66	11 290	10 111	10 544	7 461	8 094	7 203	8 535	8 609
1966/67	10 852	8 836	8 925	7 948	8 306	6 894	7 348	8 181
Koszt 1 q zł								
1965/66	415	438	422	491	462	429	466	444
1966/67	484	526	599	418	405	472	544	484
Plon q/ha								
1965/66	27,2	23,1	25,0	15,2	17,5	16,8	18,3	19,4
1966/67	22,4	16,8	14,9	19,0	20,5	14,6	13,5	16,9
Buraki cukrowe								
Koszt 1 ha zł								
1965/66	14 952	15 622	16 295	13 998	15 744	13 594	15 156	14 631
1966/67	21 125	17 317	18 223	16 550	15 514	13 669	14 837	16 330
Koszt 1 q zł								
1965/66	54	50	52	59	45	58	53	55
1966/67	51	49	55	46	54	53	50	50
Plon q/ha								
1965/66	233	259	262	202	285	200	242	226
1966/67	346	294	281	299	245	219	250	273
Buraki pastewne								
Koszt 1 ha zł								
1965/66	13 195	11 223	15 688	11 105	12 701	11 742	12 182	12 006
1966/67	16 445	12 788	16 368	14 208	12 299	11 212	13 331	13 356
Koszt 1 q zł								
1965/66	29	29	26	26	32	28	25	27
1966/67	28	28	22	23	25	29	24	26

Tabela 3 c.d.

Wyszczególnienie	Warszawa Łódź Katowice Kielce	Poznań Bydgoszcz	Gdańsk	Wrocław Opole	Lublin Rzeszów	Szczecin Koszalin Zielona góra	Olśztyn Białystok	Ogółem
Plon q/ha								
1965/66	433	370	574	400	375	401	467	415
1966/67	567	433	701	583	467	363	525	488
Ziemniaki								
Koszt 1 ha zł								
1965/66	14 417	12 775	12 480	10 330	11 608	10 973	12 152	11 880
1966/67	13 920	13 143	12 375	12 961	11 067	11 755	11 559	12 333
Koszt 1 q zł								
1965/66	75	70	83	88	62	77	71	75
1966/67	80	73	65	77	93	74	84	78
Plon q/ha								
1965/66	192	183	150	117	186	142	170	159
1966/67	175	179	190	168	119	158	138	159
Siano łąkowe								
Koszt 1 ha zł								
1965/66	3 613	2 544	3 004	3 141	1 467	2 755	2 690	2 839
1966/67	4 544	3 132	3 181	3 555	2 428	2 838	2 185	3 047
Koszt 1 q zł								
1965/66	100	102	73	90	92	79	84	86
1966/67	95	80	68	85	84	73	66	76
Plon q/ha								
1965/66	36	25	41	35	16	35	32	33
1966/67	48	39	47	42	29	39	33	40
Produkcja zwierzęca								
Bydło mleczne								
Koszt roczny 1 szt zł								
1965/66	11 835	10 337	11 055	10 016	9 209	9 955	10 110	10 266
1966/67	11 410	9 833	11 265	10 125	9 360	10 240	9 641	10 211
Koszt 1 litra zł								
1965/66	3,07	2,76	2,50	3,06	3,22	2,88	2,92	2,90
1966/67	2,93	2,64	2,54	2,89	3,24	2,99	2,79	2,85
Mleczność roczna 1 szt ltr								
1965/66	3 193	2 956	3 518	2 613	2 224	2 771	2 813	2 833
1966/67	3 050	2 822	3 402	2 668	2 202	2 648	2 613	2 747
Jałowizna								
Koszt roczny 1 szt zł								
1965/66	6 513	5 745	5 223	5 990	5 375	5 538	6 034	5 813
1966/67	6 468	5 727	6 354	5 850	5 065	5 335	5 608	5 725

Tabela 3 c.d.

Wyszczególnienie	Warszawa Łódź Katowice Kielce	Poznań Bydgoszcz	Gdańsk	Wrocław Opole	Lublin Rzeszów	Szczecin Koszalin Zielona Góra	Olštyn Białystok	Ogółem
Wartość								
przyrostu 1 szt zł								
1965/66	3 261	2 755	2 925	2 627	2 198	2 645	2 747	2 738
1966/67	3 168	2 692	3 256	2 290	2 151	2 231	2 634	2 549
Młode bydło opasowe								
Koszt roczny 1 szt zł								
1965/66	6 683	6 160	•	5 429	6 411	5 564	5 463	5 801
1966/67	7 343	6 411	•	7 092	6 341	6 562	5 008	6 391
Koszt 1 kg żywca zł								
1965/66	16,9	19,1	•	21,3	20,3	16,6	17,5	18,0
1966/67	18,6	15,6	•	16,2	19,1	17,5	16,2	17,0
Przyrost dzienny 1 szt kg								
1965/66	0,783	0,549	—	0,429	0,543	0,643	0,559	0,585
1966/67	0,742	0,787	•	0,862	0,518	0,678	0,533	0,687
Waga sprzedanej sztuki kg								
1965/66	311	269	—	323	293	290	271	288
1966/67	371	321	—	305	284	303	275	306
Maciory								
Koszt roczny 1 szt zł								
1965/66	7 929	7 654	5 992	6 227	7 401	8 336	8 454	7 823
1966/67	9 568	7 620	6 038	•	7 269	7 721	7 760	7 780
Koszt 1 prosięcia zł								
1965/66	511	571	445	•	513	617	558	556
1966/67	663	543	459	•	483	584	573	567
Ilość prosiąt od 1 maciory szt								
1965/66	15,4	13,0	11,4	•	13,9	12,8	14,6	13,5
1966/67	14,3	13,9	13,1	•	14,5	12,8	13,0	13,4
Tuczniki								
Koszt 1 kg żywca zł								
1965/66	24,4	24,5	•	•	21,7	25,7	21,5	24,0
1966/67	25,7	26,9	20,1	•	26,9	24,5	24,9	25,3
Przyrost dzienny 1 szt kg								
1965/66	0,399	0,327	0,384	0,256	0,387	0,310	0,384	0,340
1966/67	0,425	0,363	0,512	0,297	0,381	0,324	0,346	0,357
Waga sprzedanej sztuki kg								
1965/66	110	115	30	34	101	114	110	110
1966/67	109	108	111	25	107	113	110	111

Koszty produkcji przypadające na 1 ha zbóż uległy niewielkiemu obniżeniu. Nie zapobiegło to jednak wzrostowi kosztów 1 q, spowodowanemu obniżką plonów.

Powiązania istniejące między poziomem plonów oraz kosztami przypadającymi na 1 ha i na 1 q omówione zostaną szczegółowiej w dalszej części opracowania. W tym miejscu poprzestajemy na ogólnym podkreśleniu, że występuje zdecydowany wpływ wzrostu plonów na obniżenie kosztu 1 q, natomiast nie ma regularnego związku, szczególnie przy produkcji zbóż, między poziomem kosztów przypadających na 1 ha i poziomem plonu.

W produkcji zwierzęcej występuje nieznaczne obniżenie jednostkowego kosztu mleka i żywca bydlęcego, a wzrost kosztu produkcji żywca trzody chlewnej. Koszt produkcji 1 litra mleka obniżył się średnio o 0,05 zł, co nastąpiło w wyniku różnokierunkowych zmian w poszczególnych grupach (od obniżenia kosztu 1 litra o 17 groszy w województwach wrocławskim i opolskim, do wzrostu tego kosztu o 11 groszy w województwach północno-zachodnich. Należy jednak uwzględnić dokonane w 1966/67 r. podniesienie ceny 1 q obornika o 3 zł, co wpływa na obniżenie kosztu 1 litra mleka o około 0,10 zł a kosztu 1 kg żywca bukatów o około 1 zł. W związku z powyższym można przyjąć, że w rzeczywistości koszty produkcji bydłej utrzymały się na niezmiennym poziomie.

Dla naświetlenia charakterystycznych zmian, jakie zaszły w strukturze nakładów, interesujące są liczby zamieszczone w tabeli 4. Dla wszystkich zbóż widoczne jest wyraźne obniżenie nakładów pracy przy wzroście zastosowania kombajnów zbożowych. Zaznacza się też wzrost zużycia nawozów mineralnych pod zbiory 1966 roku. Zwiększone nawożenie mineralne niewątpliwie złagodziło ujemny wpływ czynników atmosferycznych na wysokość plonów, tym niemniej zaznacza się silne uzależnienie poziomu plonów również od innych czynników. Usunięcie tej zależności wymaga bardzo wysokiego poziomu intensywności gospodarowania.

W produkcji buraków cukrowych i pastewnych występuje nieznaczny wzrost nakładów pracy, przy utrzymaniu poziomu nawożenia na niezmiennym na ogół poziomie. Wobec wzrostu plonów buraków, przy nieznacznej tylko zmianie wielkości nakładów pracy i nawożenia, za główny czynnik wzrostu plonów należy uznać — obok sprzyjającego wegetacji buraków przebiegu pogody — wyższą prawdopodobnie sprawność przeprowadzenia zabiegów pielęgnacyjnych.

Zestawienie dotyczące nakładów pracy i nawożenia buraków nasuwa też wniosek, że przy poziomie nawożenia 200—300 kg NPK na 1 ha buraków, efektywność dalszego zwiększenia nawożenia uwarunkowana jest w głównej mierze racjonalnością układu innych czynników wpływających na plony. Określenie wpływu różnych czynników na plony, przy różnym poziomie intensywności gospodarowania, stanowi tematykę doświadczalnictwa z tego zakresu. Wyniki takich doświadczeń, w konfrontacji z wynikami badań ekonomicznych prowadzonych w podobnych warunkach, mogą dostarczyć praktyce wielu potrzebnych wskazówek.

W zakresie produkcji zwierzęcej nie wystąpiły w badanych gospodarstwach istotne zmiany nakładów pracy i pasz treściwych w okresie

Tabela 4

Wybrane nakłady w jednostkach naturalnych

Wyszczególnienie	Warszawa Łódź Katowice Kielce	Poznań Bydgoszcz	Gdańsk	Wrocław Opole	Lublin Rzeszów	Szczecin Koszalin Zielona Góra	Olśztyn Białystok	Ogółem
Produkcja roślinna — cykl na 1 ha								
Zyto ozime								
Robotnicy dni								
zbiór 1965	15,9	19,9	11,7	11,3	6,5	9,1	10,0	12,3
zbiór 1966	13,8	17,0	5,3	10,0	5,9	6,8	7,1	9,9
Kombajny dni								
zbiór 1965	0,02	0,01	—	0,10	0,26	0,15	0,09	0,09
zbiór 1966	0,04	0,06	0,21	0,13	0,21	0,20	0,13	0,13
NPK kg								
zbiór 1965	151	140	97	116	83	91	80	108
zbiór 1966	183	170	137	161	120	100	93	132
Plon q/ha								
zbiór 1965	28,2	26,7	17,1	23,9	17,6	18,6	18,6	21,9
zbiór 1966	22,8	22,3	11,2	21,3	16,0	17,1	14,9	18,8
Pszenica ozima								
Robotnicy dni								
zbiór 1965	12,9	15,8	11,0	8,6	9,0	10,7	10,8	11,3
zbiór 1966	10,2	13,0	9,2	8,5	7,9	7,0	7,6	8,9
Kombajny dni								
zbiór 1965	0,15	0,01	0,17	0,19	0,13	0,13	0,09	0,12
zbiór 1966	0,06	0,03	0,25	0,15	0,22	0,20	0,15	0,15
NPK kg								
zbiór 1965	142	189	130	147	97	130	126	142
zbiór 1966	178	185	211	191	141	127	106	158
Plon q/ha								
zbiór 1965	23,2	24,2	28,8	22,6	14,1	20,9	21,3	22,3
zbiór 1966	23,1	23,8	28,8	22,0	19,3	19,0	18,9	21,7
Jęczmień jary								
Robotnicy dni								
zbiór 1965	14,4	16,3	15,3	9,9	9,5	9,8	8,8	11,7
zbiór 1966	11,9	14,1	9,6	9,0	8,5	7,6	7,7	9,7
Kombajny dni								
zbiór 1965	0,08	0,00	0,12	0,10	0,16	0,12	0,06	0,09
zbiór 1966	0,05	0,00	—	0,16	0,16	0,12	0,14	0,10
NPK kg								
1965	137	142	46	107	87	82	46	96
1966	165	126	92	136	155	94	156	132
Plon q/ha								
zbiór 1965	29,1	27,7	26,8	19,2	16,6	19,7	19,0	22,3
zbiór 1966	23,1	20,7	22,0	20,0	14,3	17,0	16,7	18,8

Tabela 4 c.d.

Wyszczególnienie	Warszawa Łódź Katowice Kielce	Poznań Bydgoszcz	Gdańsk	Wrocław Opole	Lublin Rzeszów	Szczecin Koszalin Zielona Góra	Olśztyn Białystok	Ogółem
Owies								
Robotnicy dni								
zbiór 1965	14,8	17,1	10,2	9,7	10,1	10,5	10,1	11,7
zbiór 1966	10,1	14,9	7,7	8,4	11,3	8,0	8,4	9,6
Kombajny dni								
zbiór 1965	—	—	0,02	0,15	—	0,09	0,07	0,07
zbiór 1966	0,02	0,04	0,04	0,18	—	0,07	0,09	0,08
NPK kg								
zbiór 1965	187	128	20	124	100	112	60	112
zbiór 1966	138	157	172	125	142	102	130	128
Plon q/ha								
1965	33,4	26,0	20,4	18,5	16,4	21,0	21,7	22,5
1966	25,2	20,6	19,0	19,5	23,4	16,7	19,1	19,5
Groch								
Robotnicy dni								
zbiór 1965	—	26,8	16,9	20,0	14,6	26,1	35,5	23,7
zbiór 1966	—	20,2	—	9,0	9,4	22,7	11,0	16,0
Kombajny dni								
zbiór 1965	—	—	0,03	0,06	0,30	—	—	0,04
zbiór 1966	—	—	—	0,31	0,47	0,12	—	0,16
NPK kg								
zbiór 1965	—	98	124	160	106	76	215	123
zbiór 1966	—	125	—	170	123	97	—	118
Plon q/ha								
1965	—	19,8	10,9	14,4	8,4	14,3	21,5	15,9
1966	—	16,2	—	15,5	10,7	16,3	7,7	14,8
Rzepak ozimy								
Robotnicy dni								
zbiór 1965	20,5	25,6	18,7	12,0	12,8	11,0	14,4	15,5
zbiór 1966	18,2	20,5	12,0	8,5	8,4	7,3	10,4	11,7
Kombajny dni								
zbiór 1965	0,17	0,06	0,59	0,36	0,45	0,31	0,55	0,33
zbiór 1966	0,09	0,12	0,48	0,30	0,29	0,35	0,44	0,29
NPK kg								
zbiór 1965	268	222	246	261	219	195	236	230
zbiór 1966	269	273	328	342	234	202	322	275
Plon q/ha								
1965	27,2	23,1	25,0	15,2	17,5	16,8	18,3	19,4
1966	22,4	16,8	14,9	19,0	20,5	14,6	13,5	16,9

Tabela 4 c.d.

Wyszczególnienie	Warszawa Łódź Katowice Kielce	Poznań Bydgoszcz	Gdańsk	Wrocław Opole	Lublin Rzeszów	Szczecin Koszalin Zielona Góra	Olštyn Białystok	Ogółem
Buraki cukrowe								
Robotnicy dni								
zbiór 1965	49,3	50,6	50,1	47,8	35,6	50,5	51,5	49,5
zbiór 1966	60,7	53,4	61,9	45,7	43,6	45,4	50,4	50,8
NPK kg								
zbiór 1965	250	366	288	328	284	257	250	295
zbiór 1966	294	349	334	328	561	193	278	300
Plon q/ha								
1965	233	259	262	202	285	200	242	226
1966	346	294	281	299	245	219	250	273
Buraki pastewne								
Robotnicy dni								
zbiór 1965	50,7	48,8	42,5	42,5	47,8	49,3	49,6	48,8
zbiór 1966	58,7	53,3	53,6	51,1	43,9	48,3	48,4	51,0
NPK kg								
zbiór 1965	356	250	306	300	302	213	248	261
zbiór 1966	283	261	220	260	241	186	261	242
Plon q/ha								
1965	433	370	574	400	375	401	467	415
1966	567	433	701	583	467	363	525	488
Ziemniaki								
Robotnicy dni								
zbiór 1965	43,6	40,4	38,2	26,7	17,0	32,1	36,1	34,3
zbiór 1966	35,9	37,7	26,8	37,4	24,5	30,0	30,9	32,8
NPK kg								
zbiór 1965	184	155	214	173	76	133	114	143
zbiór 1966	221	210	150	185	216	146	106	168
Plon q/ha								
1965	192	183	150	117	186	142	170	159
1966	175	179	190	168	119	158	138	159
Siano łąkowe								
Robotnicy dni								
zbiór 1965	14,9	11,2	7,7	9,4	5,8	9,1	7,7	9,6
zbiór 1966	16,3	11,5	5,6	9,8	11,0	7,8	4,7	8,4
NPK kg								
zbiór 1965	86	117	86	112	—	52	73	82
zbiór 1966	136	176	180	115	—	77	83	114
Plon q/ha								
1965	36	25	41	35	16	35	32	33
1966	48	39	47	42	29	39	33	40

Tabela 4 c.d.

Wyszczególnienie	Warszawa Łódź Katowice Kielce	Poznań Bydgoszcz	Gdańsk	Wrocław Opole	Lublin Rzeszów	Szczecin Koszalin Zielona Góra	Olsztyn Białystok	Ogółem
Produkcja zwierzęca (na 1 sztukę rocznie)								
Bydło mleczne								
Robotnicy dni								
1965/66	25,9	23,5	25,7	27,9	27,6	27,1	26,0	26,4
1966/67	26,3	24,0	25,9	28,4	29,4	28,4	23,8	26,4
Pasze treściwe q								
1965/66	7,9	5,4	6,8	3,5	3,5	4,3	4,4	4,8
1966/67	6,6	5,4	6,0	4,0	3,2	4,3	3,4	4,6
Pasze okopowe q								
1965/66	23,1	13,5	5,8	1,6	6,5	14,2	14,6	11,6
1966/67	25,5	12,1	11,8	8,2	9,2	14,4	19,7	14,3
Mleczność roczna ltr								
1965/66	3 193	2 956	3 518	2 613	2 224	2 771	2 813	2 833
1966/67	3 050	2 822	3 402	2 668	2 202	2 648	2 613	2 747
Jałowizna								
Robotnicy dni								
1965/66	10,2	9,7	9,9	11,2	10,5	10,8	10,5	10,5
1966/67	10,4	9,5	10,1	11,4	11,1	9,6	9,6	10,2
Pasze treściwe q								
1965/66	4,4	3,4	3,3	3,3	2,9	3,4	3,3	3,4
1966/67	4,8	3,7	3,5	3,7	2,9	3,1	3,0	3,5
Pasze okopowe q								
1965/66	11,4	7,0	2,9	3,2	5,5	7,7	6,4	6,5
1966/67	11,3	5,4	8,0	4,5	2,5	7,8	7,7	6,8
Przyrost wartości zł								
1965/66	3 261	2 755	2 925	2 627	2 198	2 645	2 747	2 738
1966/67	3 168	2 692	3 256	2 290	2 151	2 231	2 634	2 549
Młode bydło opasowe								
Robotnicy dni								
1965/66	10,2	9,5	—	12,5	10,2	10,6	10,2	10,6
1966/67	11,4	10,4	—	12,7	12,0	11,4	8,5	11,0
Pasze treściwe q								
1965/66	6,4	4,9	—	3,4	5,6	4,4	3,6	4,5
1966/67	6,1	4,0	—	4,4	5,3	4,5	2,4	4,3
Pasze okopowe q								
1965/66	9,8	14,3	—	—	3,9	8,3	10,0	8,3
1966/67	18,2	13,2	—	13,3	10,1	12,7	13,3	13,2
Przyrost dzienny kg								
1965/66	0,783	0,549	—	0,429	0,543	0,643	0,559	0,585
1966/67	0,742	0,787	—	0,862	0,518	0,678	0,533	0,687

Tabela 4 c.d.

Wyszczególnienie	Warszawa Łódź Katowice Kielce	Poznań Bydgoszcz	Gdańsk	Wrocław Opole	Lublin Rzeszów	Szczecin Koszalin Zielona Góra	Olśztyn Białystok	Ogółem
Tuczniaki (na 100 kg przyrostu)								
Robotnicy dni			×					
1965/66	2,1	2,4	2,5	1,7	2,5	2,5	1,8	2,3
1966/67	2,7	2,6	2,2	3,2	3,8	2,9	2,3	2,7
Pasze treściwe q								
1965/66	4,4	3,5	2,8	4,0	3,8	3,6	4,1	3,7
1966/67	5,1	3,5	1,7	3,5	4,1	3,5	4,4	3,8
Pasze okopowe q								
1965/66	4,1	6,4	8,0	4,1	7,9	7,3	4,1	6,1
1966/67	4,0	5,2	8,1	4,1	7,2	6,4	3,3	5,2
Przyrost dzienny kg								
1965/66	0,399	0,327	0,384	0,256	0,387	0,310	0,384	0,340
1966/67	0,425	0,363	0,512	0,297	0,381	0,324	0,346	0,357
Maciory								
Robotnicy dni								
1965/66	13,4	13,3	15,2	19,1	15,9	13,7	13,8	14,0
1966/67	18,3	12,7	19,6	.	14,9	14,1	12,7	14,2
Pasze treściwe q								
1965/66	10,4	8,8	7,3	8,8	12,5	10,5	10,3	9,8
1966/67	11,4	9,1	4,9	.	7,9	8,1	10,4	9,1
Pasze okopowe q								
1965/66	12,4	13,5	14,5	10,3	10,3	16,7	16,3	14,5
1966/67	19,6	8,0	16,9	.	5,2	21,1	13,3	14,1
Ilość odchowanych prosiąt szt								
1965/66	15,4	13,0	11,4	.	13,9	12,8	14,6	13,5
1966/67	14,3	13,9	13,1	.	14,5	12,8	13,0	13,4

porównywanych dwóch lat. Wzrost zużycia okopowych dla bydła wiąże się ze wzrostem plonów buraków pastewnych. Niezmienność systemu chowu zwierząt i brak postępu w dziedzinie tzw. małej mechanizacji powoduje w badanych gospodarstwach utrzymywanie się nakładów pracy na stosunkowo wysokim poziomie.

Wieloletnie tendencje zmiany nakładów przedstawia tabela 5, zawierająca trzyletnie średnie łańcuchowe. Z podanych w niej liczb wynika stopniowe obniżanie nakładów pracy na 1 ha poszczególnych roślin, co przy równoczesnym wzroście plonów daje bardzo zdecydowane obniżenie nakładów pracy w przeliczeniu na 1 q produktów roślinnych. W dziale produkcji zwierzęcej trzyletnie średnie łańcuchowe wskazują

Tabela 5

Zestawienie wybranych nakładów i wydajności w jednostkach naturalnych
(średnie łańcuchowe)

Wyszczególnienie	1961/62— —1963/64	1962/63— —1964/65	1963/64— —1965/66	1964/65— —1966/67
Dni pracy na 1 ha				
Zyto ozime	12,7	11,5	11,6	11,4
Pszenica ozima	13,0	11,6	10,9	10,4
Jęczmień jary	11,9	11,4	11,3	10,6
Owies	12,0	11,1	10,7	10,3
Groch	19,7	19,5	19,1	18,4
Rzepak ozimy	14,5	13,6	13,3	13,0
Buraki cukrowe	54,6	52,1	48,7	48,8
Buraki pastewne	51,0	50,3	47,8	48,2
Ziemniaki	38,8	37,0	35,9	34,4
Łąka-siano	8,5	8,6	8,9	8,5
Nawozy mineralne g/ha (oprócz wapna)				
Zyto ozime	3,7	4,1	4,3	4,5
Pszenica ozima	5,2	5,1	5,1	5,3
Jęczmień jary	3,6	3,4	3,4	3,8
Owies	3,5	3,8	3,9	4,2
Groch	3,5	3,7	4,1	4,1
Rzepak ozimy	7,7	8,3	8,3	8,9
Buraki cukrowe	9,6	9,7	10,0	10,3
Buraki pastewne	6,6	7,0	7,6	8,7
Ziemniaki	4,6	4,9	5,0	5,4
Łąka-siano	2,2	2,6	3,1	3,9
Plon q/ha				
Zyto ozime	16,9	17,1	19,1	19,7
Pszenica ozima	20,3	20,1	20,9	21,5
Jęczmień jary	20,5	20,5	21,0	19,9
Owies	19,8	18,3	19,1	19,3
Groch	12,9	12,9	12,8	13,7
Rzepak ozimy	14,6	12,9	14,2	16,1
Buraki cukrowe	225	238	251	256
Buraki pastewne	329	351	396	425
Ziemniaki	139	148	159	159
Łąka-siano	35	33	34	36
Robotnikogodziny na 1 q				
Zyto ozime	6,8	6,0	5,5	5,2
Pszenica ozima	5,8	5,2	4,7	4,4
Jęczmień jary	5,2	5,0	4,8	4,8
Owies	5,4	5,4	5,0	4,8
Groch	13,7	13,6	13,4	12,1
Rzepak ozimy	8,9	9,4	8,4	7,3
Buraki cukrowe	2,2	2,0	1,7	1,7

Tabela 5 c.d.

Wyszczególnienie	1961/62— —1963/64	1962/63— —1964/65	1963/64— —1965/66	1964/65— —1966/67
Buraki pastewne	1,4	1,3	1,1	1,0
Ziemniaki	2,4	2,2	2,0	1,9
Łąka-siano	2,2	2,3	2,0	2,1
Dni pracy na 1 sztukę rocznie				
Bydło mleczne	27,9	26,6	26,1	26,2
Jałowizna	11,3	10,8	10,5	10,3
Młode bydło opasowe	11,2	11,1	10,8	10,8
Maciory	15,6	14,2	13,4	13,6
Tuczniki (na 100 kg przyrostu)	3,5	3,0	2,5	2,5
Pasze treściwe na 1 sztukę rocznie (g)				
Bydło mleczne	4,9	4,7	4,8	4,6
Jałowizna	2,8	2,9	3,2	3,3
Młode bydło opasowe	3,8	4,1	4,1	4,3
Maciory	8,3	8,6	9,2	9,2
Tuczniki (na 100 kg przyrostu)	3,9	4,0	3,9	3,9
Pasze okopowe na 1 sztukę rocznie (g)				
Bydło mleczne	11,9	12,3	13,1	13,0
Jałowizna	5,9	6,4	6,9	6,8
Młode bydło opasowe	9,1	11,1	11,2	11,4
Maciory	14,8	14,4	14,0	14,0
Tuczniki (na 100 kg przyrostu)	6,8	6,2	5,6	5,7
Jednostki pokarmowe owsiane na 1 kg przyrostu żywej wagi				
Młode bydło opasowe	12,0	12,7	11,8	11,0
Tuczniki	7,1	7,0	6,6	6,4
Wydajność zwierząt				
Mleczność krów ltr	2 627	2 549	2 651	2 725
Przyrost dzienny młodego bydła opasowego kg	0,531	0,486	0,501	0,568
Przyrost dzienny warchlaków i tuczników kg	0,319	0,322	0,330	0,341
Liczba prosiąt od 1 maciory szt	11,1	11,2	12,3	12,8
Robotnikogodziny na 1 q				
Mleko	8,5	8,3	7,9	7,7
Przyrost młodego bydła opasowego	46,2	50,0	47,2	41,7
Przyrost trzody chlewnej	28,0	24,0	20,0	20,0

Tabela 6

Niektóre wskaźniki ekonomiczne ogółu PGR¹

Wyszczególnienie	Wojewódzkie Zjednoczenia		Ogółem
	północno-zachodnie	środkowo-południowe	
Załoga na 100 ha uż. r. osób			
1965/66	10,8	15,7	12,8
1966/67	10,6	15,6	12,7
Udział zbóż w strukturze zasiewów %			
1965/66	45,2	42,9	44,2
1966/67	45,7	45,0	45,4
Udział bur. cukr. w strukturze zasiewów %			
1965/66	1,8	4,5	3,0
1966/67	1,2	4,1	2,5
Inwentarz żywy na 100 ha uż. r. szt duże			
1965/66	44,8	60,1	51,0
1966/67	45,6	60,3	51,6
NPK na 1 ha uż. r. kg			
1965/66	94	140	113
1966/67	125	167	142
Ciągniki na 100 ha uż. r. szt			
1965/66	1,78	1,97	1,86
1966/67	1,88	2,11	1,97
Konie na 100 ha uż. r. szt			
1965/66	2,4	3,1	2,7
1966/67	2,1	2,9	2,4
Wartość brutto śr. trwałych na 1 ha uż. r. zł			
1965/66	31 100	45 480	36 480
1966/67	32 395	47 093	38 396
Wartość netto śr. trwałych na 1 ha uż. r. zł			
1965/66	15 480	21 640	17 898
1966/67	16 615	22 876	19 171
Przychody na 1 ha uż. r. zł			
1965/66	7 478	11 262	9 024
1966/67	7 655	11 904	9 388
Rozchody na 1 ha uż. r. zł			
1965/66	7 643	11 002	9 015
1966/67	8 055	11 726	9 552
Wynik finansowy na 1 ha uż. r. zł			
1965/66	-165	260	9
1966/67	-401	179	-165
Plon 4 zbóż q/ha			
1965/66	18,1	21,2	19,4
1966/67	16,9	20,4	18,4

¹ Na podstawie powielonego opracowania Generalnego Inspektoratu PGR.

Tabela 6 c.d.

Wyszczególnienie	Wojewódzkie Zjednoczenia		Ogółem
	północno-zachodnie	środkowo- południowe	
Plon pszenicy q/ha			
1965/66	20,4	21,1	20,8
1966/67	18,6	22,1	20,3
Plon buraków cukrowych q/ha			
1965/66	223	208	213
1966/67	275	289	285

również na stopniowe obniżanie pracochłonności w przeliczeniu na 1 sztukę i na 1 q produkcji.

Uwidacznia się zdecydowana stopniowa poprawa wyników produkcyjnych bydła i trzody chlewnej. Świadczy o tym zwiększanie się dziennych przyrostów i liczby odchowanych prosiąt od 1 maciory, wzrost mleczności krów, przyrostów dziennych młodego bydła opasowego, oraz obniżenie zużycia jednostek pokarmowych na 1 kg przyrostu żywej wagi.

Dawki pasz treściwych wykazują niewielki wzrost w wypadku jałowizny, młodego bydła opasowego i macior, a obniżkę — w wypadku bydła mlecznego. Zużycie pasz okopowych wzrosło dla bydła a obniżyło się dla trzody chlewnej.

*

*

*

Tendencje zachodzących w PGR zmian, zilustrowane podanymi zestawieniami, znajdują również potwierdzenie we wskaźnikach dotyczących całości PGR (tab. 6).

Podobnie jak w badanych gospodarstwach, tak i w całości PGR liczba pracowników wykazuje tendencję niewielkiego zmniejszania się.

Główne zmiany w strukturze zasiewów polegają na wzroście udziału zbóż (szczególnie w województwach środkowych i południowych) oraz zmniejszeniu udziału okopowych, a przede wszystkim buraków cukrowych.

Z charakterystycznych zmian jakie nastąpiły w PGR w roku 1966/67 warto podkreślić:

— wzrost nawożenia mineralnego, silniejszy w województwach północnych (około 33%) niż w środkowych i południowych (około 20%),

— wzrost wyposażenia w siłę pociągową, przy równoczesnym wzroście jej zmechanizowania, co wynika ze znacznego zwiększenia ilości traktorów przy ogólniejszym w stosunku do lat poprzednich ograniczaniu liczby koni roboczych,

— wzrost wyposażenia gospodarstw w środki trwałe; charakterystyczny jest w tym wypadku równomierny wzrost wartości brutto

i netto w województwach północnych, natomiast silniejszy wzrost wartości netto w województwach środkowych i południowych, co wiąże się z przeprowadzaniem na ich terenie w coraz szerszym zakresie modernizacji posiadanych środków trwałych.

Nakłady produkcyjne wzrosły dość równomiernie w gospodarstwach wszystkich województw, przychody zaś ze sprzedaży produkcji nieco silniej wzrosły w gospodarstwach województw środkowych i południowych, w związku z czym mniejszemu pogorszeniu uległa ich rentowność. Należy jednak zaznaczyć, że pogorszenie wyniku finansowego jakie nastąpiło w 1966/67 r. nie przekracza wielkości dopuszczalnej, naszym zdaniem, jako coroczne wahania wynikające z przyczyn obiektywnych. Wahania te zmniejszają się zazwyczaj wraz ze wzrostem kultury gleby i intensywności gospodarowania. Potwierdza to większa niż innych zbóż stabilność plonów pszenicy, oraz mniejsze zmiany wyniku finansowego na terenie województw środkowo-południowych.

2. Towarowa produkcja zbóż

Wzorem lat ubiegłych, przyjęty sposób omówienia wyników badań przewiduje — po przeprowadzeniu charakterystyki badanych gospodarstw — skierowanie uwagi na charakter i stopień współzależności niektórych wskaźników ekonomicznych, dotyczących omawianej reprezentacji.

Pierwsze z tego zakresu zagadnienie stanowi produkcja towarowa zbóż.

Wielkość towarowej produkcji zbóż, jaką osiągają państwowe gospodarstwa, wiąże się z szeregiem czynników określających organizację gospodarstw i wyniki ich działalności.

Za podstawowe czynniki warunkujące w głównej mierze poziom produkcji towarowej zbóż należy uznać przede wszystkim:

- poziom plonów zbóż,
- wielkość udziału zbóż w strukturze zasiewów,
- wielkość zużycia zbóż na paszę,
- jakość zbieranego ziarna (udział pośladów),
- wielkość strat przy sprzęcie i przechowaniu.

Wszystkie zatem czynniki wpływające dodatnio na wymienione wyżej warunki, jak intensywne nawożenie, staranna uprawa i pielęgnacja, dobre zaopatrzenie w treściwe pasze pochodzenia przemysłowego, kwalifikowane ziarno siewne, terminowy sprzęt i inne, wpływają tym samym pośrednio na wzrost towarowej produkcji zbóż. Niektóre istniejące w tej dziedzinie powiązania przedstawia tabela 7.

Zaznacza się przede wszystkim decydujący wpływ wzrostu wydajności z hektara zbóż na wielkość ich towarowej produkcji. Jest rzeczą charakterystyczną, że wzrostowi produkcji towarowej zbóż towarzyszy zwiększenie udziału pszenicy w powierzchni zasiewów, przy niewielkim tylko wzroście udziału ogólnej powierzchni zbóż. Podane liczby dowodzą, że wysoka produkcja towarowa zbóż nie stoi w sprzeczności z dużą obsadą inwentarzem żywym, gdyż widoczny jest regularny wzrost pogłowia równoległe ze wzrostem wielkości produkcji towarowej zbóż.

Tabela 7

Produkcja towarowa zbóż

Wyszczególnienie	Grupy gospodarstw			
	I	II	III	IV
Liczba gospodarstw w grupie	15	15	15	15
Produkcja towarowa zbóż				
na 1 ha uż. r. q	2,99	4,77	6,12	8,67
Produkcja towarowa zbóż				
na 1 ha gruntów ornych q	4,09	6,04	7,74	10,30
Produkcja towarowa zbóż kwalifiko-				
wanych na 1 ha uż. r. q	0,81	1,01	1,78	2,54
Udział zbóż w powierzchni				
zasiewów %	45,0	45,2	46,4	47,3
w tym pszenica %	9,1	12,9	20,7	27,2
Udział zbóż w użytkach rolnych %	31,9	35,3	35,9	39,5
Plon 4 zbóż q/ha	14,5	18,4	22,5	25,9
Plon pszenicy q/ha	15,9	19,8	22,4	27,1
Plon przeliczeniowy q/ha	15,4	19,2	22,9	25,6
Powierzchnia paszowa na 1 szt dużą				
(bez trzody) ha	1,43	1,29	1,15	0,85
Udział trwałych uż. zielonych %	26,9	21,1	20,9	15,8
Inw. żywy szt. d. na 100 ha uż. r.	45,1	48,7	56,9	58,1
NPK na 1 ha uż. r. kg	136	134	151	182
NPK na 1 ha zbóż kg	112	135	138	164
Wskaźnik bonitacji gleb	1,7	1,7	1,9	2,1
Załoga na 100 ha uż. r. osób	10,1	12,3	13,5	14,2
Pasze pochodzenia przemysłowego				
na 1 ha uż. r. zł	1 151	895	1 265	1 503
Pasze pochodzenia przemysłowego				
na 1 szt dużą zł	2 552	1 838	2 223	2 586

Wydatne zmniejszenie się powierzchni paszowej przypadającej na 1 sztukę dużą inwentarza żywego żywionego paszą surową (bez trzody chlewnej), świadczy o wzroście wydajności z 1 ha roślin pastewnych. Warunkami wpływającymi wyraźnie na omówiony układ czynników, sprzyjający wysokiej towarowej produkcji zbóż, jest bez wątpienia jakość gleby i wzrost zużycia pasz pochodzenia przemysłowego. Widoczny jest również ścisły związek między wzrostem towarowej produkcji zbóż i nawożeniem zbóż oraz jakością ziarna, o czym świadczy wzrastająca produkcja towarowa zbóż kwalifikowanych wraz ze wzrostem produkcji towarowej zbóż.

3. Nawożenie

Zagadnienie efektywności nawożenia przedstawiamy ogólnie na tle ilości produkcji roślinnej, jak też szczegółowo w odniesieniu do zbóż, buraków cukrowych i ziemniaków.

Tabela 8

Nawożenie na 1 ha użytków rolnych

Poziom nawożenia mineralnego kg NPK od — do	Liczba gospodarstw w grupie	NPK w nawo- zach mi- neral- nych na 1 ha uż. r. 1965/66 kg	NPK w obor- niku na 1 ha uż. r. 1965/66 kg	Razem NPK na 1 ha uż. r. kg	Produk- cja roś- linna na 1 ha uż. r. jedn. zbóż	Załoga na 100 ha uż. r. osób	Wskaź- nik bonitacji gleb
---	--------------------------------	---	---	---	---	---------------------------------------	------------------------------------

Gleby słabsze

do 90	13	68	38	106	18,6	9,5	1,6
91 — 120	7	105	36	141	20,5	9,8	1,6
121 — 150	5	134	49	183	27,6	11,7	1,5
powyżej 151	6	198	59	257	31,9	15,7	1,6

Gleby mocniejsze

do 90	6	71	53	124	24,3	13,2	2,0
91 — 120	6	111	45	156	24,8	11,4	2,3
121 — 150	6	136	49	185	30,7	13,4	2,2
powyżej 151	11	184	55	239	34,1	14,6	2,2

Dla osłabienia wpływu jakości gruntów na wielkość produkcji roślinnej (co niekiedy prowadzi do znacznych zniekształceń wpływu nawożenia), badane gospodarstwa zostały podzielone na 2 grupy w zależności od wskaźnika bonitacji gleb (tab. 8).

Poza tym, wobec poważnego wpływu nawożenia organicznego na poziom plonów, gospodarstwa zostały podzielone dodatkowo na dwie podgrupy, różniące się wielkością obsady inwentarzem żywym (tab. 11).

Tabela 9

Przyrost globalnej produkcji roślinnej w jednostkach zbożowych na 1 kg przyrostu NPK nawożenia mineralnego

Poziom nawożenia	Przyrost produkcji roślinnej
Gleby słabsze	
68 — 105	0,051
106 — 134	0,245
135 — 198	0,067
Gleby mocniejsze	
71 — 111	0,012
112 — 136	0,236
137 — 184	0,071

Zestawione w tabeli 8 wskaźniki podkreślają zdecydowanie dodatni wpływ wzrostu nawożenia na wielkość produkcji roślinnej. Zaznaczyć przy tym należy, że grupy gospodarstw wyznaczone przedziałami kla-

Tabela 10

Przyrost globalnej produkcji roślinnej w jednostkach zbożowych na 1 kg przyrostu NPK łącznie w nawozach mineralnych i organicznych

Poziom nawożenia	Przyrost produkcji roślinnej
Gleby słabsze	
106 — 141	0,054
142 — 183	0,169
184 — 257	0,059
Gleby mocniejsze	
124 — 156	0,016
157 — 185	0,203
186 — 239	0,063

sowymi poziomem nawożenia miały wyrównany wskaźnik bonitacji gleb, a zatem wpływ jakości gleb wewnątrz grup można uważać za poważnie osłabiony. Z tabeli tej wynika jednak że przyrosty produkcji przy przejściu do kolejnych klas nie są jednakowe.

Obliczenie efektywności przyrostu nawożenia, określone przyrostem produkcji roślinnej przypadającym na 1 kg przyrostu czystego składnika NPK (tabela 9 i 10), daje podstawę do sformułowania następujących spostrzeżeń:

— efektywność przyrostu nawożenia na glebach mocniejszych jest znacznie mniejsza niż na słabszych, przy niskim poziomie nawożenia (do około 100 kg),

— największa efektywność przyrostu nawożenia na obu rodzajach gleb występuje przy średnim poziomie nawożenia, wynoszącym w badanych gospodarstwach 110—140 kg NPK,

— spadek efektywności nawożenia mineralnego przy wysokim jego poziomie jest silniejszy na glebach lekkich, jakkolwiek na glebach mocniejszych spadek efektywności przy poziomie nawożenia dochodzącym do 200 kg również jest znaczny,

— silniejszy spadek efektywności przyrostu nawożenia mineralnego i organicznego łącznie na glebach mocniejszych (odwrotnie niż wyłącznie dla mineralnego) występuje przy przejściu do najwyższego poziomu nawożenia.

Z zestawienia mającego na celu wydzielenie wpływu nie tylko jakości gleby, ale również poziomu nawożenia organicznego (tab. 11, 12, 13) wynika:

— przy niskiej obsadzie inwentarzem żywym silniejszy jest spadek efektywności przyrostu nawożenia na glebach słabszych niż na mocniejszych,

— przy wyższej obsadzie inwentarzem żywym przeciwnie, silniejszy jest spadek efektywności przyrostu nawożenia na glebach mocniejszych niż na słabszych. Należy jednak podkreślić, że poziom obsady inwentarzem na glebach mocniejszych jest w obu podgrupach odpowiednio wyższy w porównaniu z obsadą inwentarzem na glebach słabszych.

Tabela 11

Nawożenie na 1 ha użytków rolnych

Grupy gospodarstw	Liczba gospodarstw w grupie	NPK w nawożach mineralnych na 1 ha uż. r. kg	NPK w oborniku na 1 ha uż. r. kg	Razem NPK na 1 ha uż. r. 1965/66 kg	Produkcja roślinna 1966/67 na 1 ha uż. r. jedn. zbóż.	Załoga na 100 ha uż. r. osób	Wskaźnik bonitacji gleb
-------------------	-----------------------------	--	----------------------------------	-------------------------------------	---	------------------------------	-------------------------

Gleby słabsze — niższa obsada inwentarzem żywym

I	5	57	33	90	15,4	8,4	1,5
II	5	77	36	113	19,2	9,8	1,7
III	6	115	33	148	20,8	9,7	1,6

Gleby słabsze — wyższa obsada inwentarzem żywym

I	5	84	47	131	22,7	10,9	1,5
II	5	134	49	183	27,6	11,7	1,5
III	5	207	63	270	33,1	16,7	1,6

Gleby mocniejsze — niższa obsada inwentarzem żywym

I	5	76	39	115	21,6	10,3	2,0
II	5	126	39	165	26,9	10,8	2,1
III	5	196	47	243	34,6	15,1	2,3

Gleby mocniejsze — wyższa obsada inwentarzem żywym

I	5	98	66	164	28,3	15,0	2,2
II	5	145	60	205	32,3	15,7	2,3
III	4	182	61	243	33,9	13,2	2,1

Tabela 12

Przyrost globalnej produkcji roślinnej w jednostkach zbożowych na 1 kg przyrostu NPK nawożenia mineralnego

Poziom nawożenia	Przyrost produkcji roślinnej
------------------	------------------------------

Gleby słabsze — niższa obsada inwentarzem żywym

57 — 77	0,190
78 — 115	0,042

Gleby słabsze — wyższa obsada inwentarzem żywym

84 — 134	0,098
135 — 207	0,075

Gleby mocniejsze — niższa obsada inwentarzem żywym

76 — 126	0,106
127 — 196	0,110

Gleby mocniejsze — wyższa obsada inwentarzem żywym

98 — 145	0,085
146 — 182	0,043

Tabela 13

Przyrost globalnej produkcji roślinnej w jednostkach zbożowych na 1 kg przyrostu NPK łącznie w nawozach mineralnych i organicznych

Poziom nawożenia	Przyrost produkcji roślinnej
Gleby słabsze — niższa obsada inwentarzem żywym	
90 — 113	0,165
114 — 148	0,046
Gleby słabsze — wyższa obsada inwentarzem żywym	
131 — 183	0,094
184 — 270	0,063
Gleby mocniejsze — niższa obsada inwentarzem żywym	
115 — 165	0,106
166 — 243	0,099
Gleby mocniejsze — wyższa obsada inwentarzem żywym	
164 — 205	0,097
206 — 243	0,042

Z podanych zestawień wynika ogólny wniosek, z jednej strony o zmniejszającym się znaczeniu obornika po przekroczeniu poziomu około 40 szt obornikowych na 1 ha użytków rolnych, z drugiej zaś — o dużym znaczeniu nawożenia organicznego dla efektywności przyrostu nawożenia mineralnego na glebach słabszych.

Tabela 14

Nawożenie mineralne zbóż

Grupy gospodarstw	Liczba gospodarstw w grupie	NPK w nawozach mineralnych na 1 ha kg	Plon 4 zbóż q/ha	Obsada inwentarzem żywym na 100 ha uż. r. szt duże	Załoga na 100 ha uż. r. osób
Gleby słabsze					
I	10	82	14,6	42	9,5
II	10	122	17,6	47	10,8
III	11	183	20,9	53	13,0
Gleby mocniejsze					
I	10	98	21,0	53	12,0
II	10	137	22,8	53	12,9
III	9	205	25,7	67	15,5

Dla poszerzenia analizy wpływu przyrostu nawożenia na wielkość produkcji roślinnej przedstawiono w tabelach 14—19 szczegółowe nawożenie i plony podstawowych roślin. Zestawienia te wykazują, że zboża i ziemniaki, czyli rośliny które są nawożone nawet przy niskim ogólnym

Tabela 15

Przyrost plonów 4 zbóż w q na 1 kg przyrostu NPK nawożenia mineralnego

Poziom nawożenia	Przyrost plonów 4 zbóż
Gleby słabsze	
82 — 122	0,075
123 — 183	0,054
Gleby mocniejsze	
98 — 137	0,046
138 — 205	0,043

Tabela 16

Nawożenie mineralne buraków cukrowych

Grupy gospodarstw	Liczba gospodarstw w grupie	NPK w nawozach mineralnych na 1 ha kg	Plon buraków cukrowych q/ha	Obsada inwentarzem żywym na 100 ha uż. r. szt duże	Załoga na 100 ha uż. r. osób
Gleby słabsze					
I	6	182	215	38	9,7
II	6	300	262	44	10,3
III	5	410	312	63	15,6
Gleby mocniejsze					
I	9	180	257	52	11,5
II	9	309	306	62	14,4
III	9	422	295	53	13,5

Tabela 17

Przyrost plonów buraków cukrowych w q na 1 kg przyrostu NPK nawożenia mineralnego

Poziom nawożenia	Przyrost plonów buraków cukrowych
Gleby słabsze	
182 — 300	0,398
301 — 410	0,459
Gleby mocniejsze	
180 — 309	0,380
310 — 422	—0,097

Tabela 18

Nawożenie mineralne ziemniaków

Grupy gospodarstw	Liczba gospodarstw w grupie	NPK w nawozach mineralnych na 1 ha kg	Plon ziemniaków q/ha	Obsada inwentarzem żywym na 100 ha uż. r. szt duże	Założa na 100 ha uż. r. osób
Gleby słabsze					
I	10	87	141	42	9,7
II	10	151	160	49	10,9
III	10	253	160	53	13,0
Gleby mocniejsze					
I	6	107	139	59	13,4
II	6	162	168	51	11,8
III	6	257	186	61	14,6

Tabela 19

Przyrost plonów ziemniaków w q na 1 kg przyrostu NPK nawożenia mineralnego

Poziom nawożenia	Przyrost plonów ziemniaków
Gleby słabsze	
87 — 151	0,297
152 — 253	0
Gleby mocniejsze	
107 — 162	0,527
163 — 257	0,191

nym poziomie nawożenia mineralnego, cechują się osłabioną efektywnością przyrostu nawożenia wraz ze wzrostem jego poziomu. Wzrost efektywności przyrostu nawożenia buraków cukrowych na glebach lekkich przy przekroczeniu 300 kg NPK na 1 ha jest spowodowany prawdopodobnie przez terminową i staranną pielęgnację, możliwą dzięki dostatecznej liczbie pracowników.

Odwrotna sytuacja pod tym względem występuje w grupie gospodarstw o najwyższym nawożeniu, położonych na glebach mocniejszych. Obniżenie liczby pracowników na 100 ha użytków rolnych wiąże się nie tylko ze zmniejszoną efektywnością przyrostu nawożenia, ale nawet z całkowitym jej brakiem.

Związek poziomu nawożenia mineralnego z ogólnymi wynikami działalności gospodarstw przedstawia tabela 20, zawierająca wskaźniki gospodarstw położonych w poszczególnych grupach województw. Kolejność grup została ustalona według wzrastającego poziomu nawożenia mineralnego na 1 ha użytków rolnych. Najniższy poziom nawożenia wykazują gospodarstwa położone w województwach północnych (oprócz gdańskiego), zaś najwyższy gospodarstwa położone na terenie województw centralnych i Wielkopolski.

Tabela 20

Nawożenie i inne wskaźniki w grupach województw

Wyszczególnienie	Koszalin Szczecin Zielona Góra	Olśtyn Białystok	Lublin Rzeszów	Gdańsk	Wrocław Opole	Poznań Bydgoszcz	Warszawa Łódź Katowice Kielce
NPK na 1 ha uż. r. kg	88	89	101	146	152	156	169
NPK w nawozach organ.							
na 1 ha uż. r. kg	42	43	40	60	43	56	57
Razem NPK 1965/66 kg	130	132	141	206	195	212	226
Produkcja globalna w jednostkach zbożowych							
na 1 ha uż. r.	35,8	32,7	31,3	54,5	42,6	49,5	62,1
w tym produkcja globalna roślinna	22,9	19,2	19,7	31,0	28,9	29,7	37,2
Plon przeliczeniowy q/ha	18,4	16,8	18,2	27,2	22,4	22,7	23,7
Plon 4 zbóż q/ha	17,7	16,1	18,2	27,7	22,1	22,1	23,4
Prod. towarowa zbóż							
na 1 ha uż. r. q	5,0	3,5	4,1	6,4	7,5	6,4	6,5
Udział zbóż w powierzchni zasiewów %	46,6	47,6	41,8	46,7	47,1	45,8	41,9
Udział trwałych uż. zielonych %	18,4	34,5	25,0	39,4	14,4	16,3	7,9
Udział pow. paszowej podstawowej w uż. r. %	45,2	55,6	48,9	57,2	38,1	41,5	39,4
Obsada inw. żywym na 100 ha uż. r. sztuki duże	44,0	45,2	45,7	63,8	48,3	63,8	69,0
Pow. paszowa na 1 szt dużą (bez trzody) ha	1,48	1,46	1,30	1,00	0,98	0,87	0,78
Wynik finansowy na 1 ha uż. r. zł	-18	-393	-532	1 772	805	741	463
Wskaźnik bonitacji gleb	1,7	1,6	1,8	2,3	2,0	1,9	2,0

Wzrost nawożenia wiąże się ze wzrostem produkcji roślinnej i zwierzęcej i z poprawą rentowności, jakkolwiek w tym wypadku najwyższy zysk wykazują gospodarstwa województwa gdańskiego, które zużyły 146 kg NPK na 1 ha użytków rolnych — a więc mniej niż gospodarstwa województw środkowo-południowych. Gospodarstwa o wyższym zużyciu nawozów mineralnych, jak wrocławskie i opolskie (152 kg), poznańskie i bydgoskie (156 kg) i położone w województwach centralnych (169 kg) wykazują kolejno zysk coraz mniejszy, niemniej są one wszystkie jeszcze zdecydowanie rentowne. Deficyt wykazują gospodarstwa województw północnych i zachodnich oraz gospodarstwa położone w województwach lubelskim i rzeszowskim.

Na specjalne podkreślenie zasługuje kształtowanie się wskaźnika określającego wielkość powierzchni paszowej przypadającej na 1 sztukę dużą inwentarza żywionego paszą surową (bez trzody).

Wzrost nawożenia mineralnego umożliwia regularne zmniejszanie się wielkości powierzchni paszowej przypadającej na 1 sztukę (z 1,48 ha w województwach północnych na 0,78 ha w województwach centralnych). Oznacza to przede wszystkim wzrost wydajności powierzchni paszowej, co jest niewątpliwie podstawowym warunkiem zwiększania pogłowia zwierząt bez zwiększenia udziału powierzchni paszowej w użytkach rolnych i w znacznym stopniu uzależnione jest od poziomu nawożenia.

4. Koszt produkcji jednostki zbożowej

Koszt wytworzenia jednostki zbożowej produkcji gospodarstwa, charakteryzując w sposób syntetyczny działalność gospodarstwa, stanowi jeden z najbardziej istotnych wskaźników oceny tej działalności. Liczby zestawione w tabeli 21 dowodzą, że poziom kosztu produkcji jednostki zbożowej uwarunkowany jest przede wszystkim wielkością produkcji uzyskanej z 1 ha użytków rolnych. Koszty przypadające na 1 ha użytków rolnych nie wykazują istotnego zróżnicowania między podanymi grupami gospodarstw, zatem niższa produkcja powoduje znacznie gorszą rentowność gospodarstw wykazujących wysoki koszt jednostki zbożowej.

Tabela 21

Koszt produkcji jednostki zbożowej

Wyszczególnienie	Grupy gospodarstw		
	I	II	III
Liczba gospodarstw w grupie	20	20	20
Koszt produkcji jednostki zbożowej zł	221	250	297
Produkcja globalna w jednostkach zbożowych			
na 1 ha uż. r.	50,6	40,2	36,7
w tym produkcja roślinna	31,3	25,1	22,6
produkcja zwierzęca	19,3	15,1	14,1
Wynik finansowy na 1 ha uż. r. zł	1 639	126	—969
Rozchody na 1 ha uż. r. zł	9 137	8 278	8 845
Załoga na 100 ha uż. r. osób	13,5	11,9	12,2
NPK na 1 ha uż. r. kg	167	144	142
Bydło szt duże na 100 ha uż. r.	68,3	57,0	44,1
Trzoda szt rzecz. na 100 ha uż. r.	10,1	31,1	47,8
Mleczność krów ltr	3 064	2 608	2 529
Przeciętny przyrost dzienny bukatów kg	0,809	0,617	0,665
Przeciętny przyrost dzienny tuczników kg	0,512	0,344	0,358
Udział trwałych uż. zielonych %	23,9	19,0	20,7
Jakość gleb	2,1	1,7	1,7

Wysoki koszt jednostki zbożowej nie wykazuje związku ze strukturą użytków rolnych, ani też zdecydowanego związku z bonitacją gleby.

Koszt produkcji jednostki zbożowej wiąże się natomiast bardzo wyraźnie z ilością bydła i trzody na 100 ha użytków rolnych. Wzrost kosztu jednostki zbożowej, czyli pogorszenie rentowności gospodarstwa, idzie zdecydowanie w parze ze zmniejszeniem wielkości obsady bydłem a wzrostem obsady trzodą chlewną.

Nasuwane się z zamieszczonego zestawienia wnioski stanowią poparcie twierdzenia o dodatnim wpływie chowu bydła na wynik działalności produkcyjnej i finansowej gospodarstwa i o potrzebie usprawnienia chowu trzody w państwowych gospodarstwach oraz rewizji obowiązujących relacji cen.

5. Powierzchnia paszowa i wyżywieniowa

Do wskaźników stosowanych w IER dla analizy organizacji i działalności państwowych gospodarstw rolnych w zakresie produkcji zwierzęcej należą, między innymi, powierzchnia paszowa i powierzchnia wyżywieniowa. Powierzchnia wyżywieniowa dotyczy wszystkich zużytych przez inwentarz żywy pasz, zarówno własnej produkcji, jak i pasz zakupionych z zewnątrz. Powierzchnia wyżywieniowa większa jest od powierzchni paszowej o obszar pod zbożami własnymi zużytymi na pasze, oraz o obszar wynikający z wyrażenia ilości zużytych kwintali pasz kupnych w hektarach, w oparciu o plony odpowiednich pasz własnej produkcji. Powierzchnia wyżywieniowa stanowi więc obszar gruntów niezbędny dla zapewnienia pełnej samowystarczalności gospodarstwa pod względem paszowym przy aktualnych plonach. Powierzchnia ta w niektórych wypadkach (np. tuczarnia o charakterze przemysłowym w gospodarstwie) może przekroczyć powierzchnię użytków rolnych gospodarstwa.

Z tabeli 22 wynika, że duży udział powierzchni paszowej w użytkach rolnych wiąże się z dużym udziałem niskowydajnych trwałych użytków zielonych. O niskiej ich wydajności świadczy zmniejszająca się globalna produkcja roślinna i wzrastająca powierzchnia zarówno paszowa, jak i wyżywieniowa przypadająca na 1 sztukę (powierzchnia paszowa przeliczona jest na 1 sztukę żywną paszą surową, a więc bez trzody chlewnej i drobiu, zaś powierzchnia wyżywieniowa na 1 sztukę inwentarza żywego jedynie bez trzody chlewnej będącej własnością pracowników).

Silniejszy wzrost powierzchni paszowej niż powierzchni wyżywieniowej na 1 sztukę oraz zwiększający się udział powierzchni paszowej w powierzchni wyżywieniowej, świadczą o mniejszych plonach roślin pastewnych w grupach gospodarstw charakteryzujących się znacznym udziałem powierzchni paszowej w użytkach rolnych.

Z podanego zestawienia wynika, że przyczyną słabej wydajności powierzchni paszowej nie jest gorsza jakość gleby, gdyż wskaźnik bonitacji gleby jest w zasadzie jednakowy we wszystkich grupach gospodarstw. Widoczne jest natomiast wyraźne pogorszenie pod względem zużycia NPK na 1 ha użytków rolnych w grupach gospodarstw wykazujących wysoki udział powierzchni paszowej. Biorąc pod uwagę silnie

Tabela 22

Powierzchnia paszowa i wyżywieniowa

Wyszczególnienie	Grupy gospodarstw			
	I	II	III	IV
Liczba gospodarstw w grupie	15	15	15	15
Udział powierzchni paszowej				
w uż. r. %	35,6	46,6	52,7	60,5
Udział pow. wyżywieniowej				
w uż. r. %	57,0	74,6	70,6	83,5
w tym powierzchnia pod paszami				
treściwymi własnymi	5,6	4,0	4,6	4,5
Udział powierzchni paszowej w po-				
wierzchni wyżywieniowej %	62	62	75	72
Bydło PGR szt duże na 100 ha uż. r.	35,0	38,2	41,1	40,6
Trzoda szt rzeczywiste				
na 100 ha uż. r.	25,3	49,9	16,2	27,0
Inwentarz żywy ogółem na 100 ha				
uż. r. szt duże (bez trzody prac.)	43,2	49,3	50,7	50,7
Pow. paszowa na 1 sztukę dużą bydła				
ha	1,02	1,22	1,28	1,49
Pow. wyżywieniowa na 1 sztukę dużą				
inwentarza żywego ha	1,32	1,51	1,39	1,65
Produkcja globalna w jednostkach				
zbożowych na 1 ha uż. r. ogółem	45,0	41,7	43,0	40,3
produkcja roślinna	29,6	25,6	26,8	23,3
produkcja zwierzęca	15,4	16,1	16,2	17,0
Plon 4 zbóż q/ha	21,7	19,2	20,5	19,3
Plon przeliczeniowy q/ha	22,0	19,5	21,9	19,8
Mleczność roczna 1 krowy ltr	2 825	2 555	2 827	2 748
Produkcja towarowa na 1 ha uż. r.				
zboża q	6,90	5,87	5,68	4,10
mleko ltr	543	521	649	596
żywiec bydlęcy kg	62	62	53	51
żywiec trzody chlewnej kg	13	36	7	47
NPK na 1 ha uż. r. kg	174	158	137	134
Przychody na 1 ha uż. r. zł				
produkcja roślinna	5 338	4 098	3 693	2 693
produkcja zwierzęca	3 869	3 843	3 699	4 342
Wynik innausowy na 1 ha uż. r. zł	727	—96	546	—114
Wskaźnik bonitacji gleby	1,9	1,8	1,9	1,8
Udział trwałych uż. zielonych %	7,7	17,1	23,8	33,9

wzrastający udział trwałych użytków zielonych w użytkach rolnych, przy utrzymywaniu się na względnie wyrównanym poziomie plonu 4 zbóż i plonu przeliczeniowego, można wnioskować o niedostatecznym nawożeniu łąk i pastwisk jako jednej z podstawowych przyczyn słabej ich wydajności.

Charakter wniosków nasuwających się z zamieszczonego zestawienia pozwala podkreślić znaczenie udziału powierzchni paszowej w użytkach rolnych oraz wielkości powierzchni paszowej na 1 sztukę przeliczeniową inwentarza żywionego paszą surową, jako wskaźników przydatnych dla oceny organizacji i działalności gospodarstw.

6. Trwałe środki produkcji

Zagadnienie oceny racjonalności wyposażenia państwowych gospodarstw w trwałe środki produkcji jest bardzo złożone. Niektóre ogólne powiązania w tym zakresie są przedstawione na załączonych zestawieniach (tab. 23 i 24).

Wyposażenie w środki trwałe przypadające na 1 ha użytków rolnych wiąże się z ogólnym wzrostem intensywności gospodarowania, większą obsadą inwentarzem żywym, poprawą wskaźnika bonitacji gleb, większą liczebnością załogi i wyższą rentownością.

Tabela 23

Wyszczególnienie	Środki trwałe			
	Grupy gospodarstw			
	I	II	III	IV
Liczba gospodarstw w grupie	15	15	15	15
Wartość brutto środków trwałych na 1 ha uż. r. zł	27 316	34 451	42 251	59 756
Wartość brutto inwentarza martwego na 1 ha uż. r. zł	6 258	6 493	7 641	8 403
Wartość brutto inwentarza martwego na 1 robotnika zł	72 708	65 027	66 342	61 394
Wartość brutto budynków mieszkalnych na 1 ha uż. r. zł	7 993	10 847	12 663	16 593
Wynik finansowy na 1 ha uż. r. zł	—453	73	873	568
Rozchody na 1 ha uż. r. zł	7 818	9 184	9 087	12 030
Produkcja globalna ogółem w jednostkach zbożowych na 1 ha uż. r.	31,0	37,8	47,2	53,9
Załoga na 100 ha uż. r. osób	9,5	11,1	12,9	15,3
Inwentarz żywy na 100 ha uż. r. sztuki duże	39,3	46,3	56,4	66,8
Udział trwałych uż. zielonych %	25,1	23,3	16,3	20,0
Wskaźnik bonitacji gleby	1,7	1,9	1,9	2,0
Obszar gospodarstwa ha uż. r.	690	613	478	359

Wzrost wartości trwałych środków produkcji oznacza zarówno wzrost wartości budynków, jak i wzrost inwentarza martwego. Należy jednak podkreślić, że wzrost wartości inwentarza martwego na 1 ha użytków rolnych tylko w nieznacznym stopniu wiąże się ze wzrostem wartości inwentarza martwego przypadającego na 1 robotnika. Dowodzą tego

Tabela 24

Inwentarz martwy

Wyszczególnienie	Grupy gospodarstw			
	I	II	III	IV
Liczba gospodarstw w grupie	15	15	15	15
Wartość brutto inwentarza martwego na 1 robotnika zł	51 069	61 754	69 961	82 689
Wartość brutto inwentarza martwego na 1 ha uż. r. zł	6 724	7 628	7 130	7 312
Liczba robotników na 100 ha uż. r.				
ogółem osób	13,2	12,4	10,2	8,8
w tym robotnicy prod. zwierzęcej	3,1	3,0	2,6	2,2
pozostali robotnicy stali	7,6	7,4	6,1	5,1
robotnicy sezonowi	2,5	2,0	1,5	1,5
Liczba ciągników na 100 ha uż. r.	1,94	2,20	2,18	2,07
Mechanizacja siły pociągowej %	75	78	81	85
% sprzętu zbóż kombajnem	25	32	48	52
Produkcja globalna w jednostkach zbożowych na 1 ha uż. r.				
ogółem	47,8	49,8	37,8	34,5
produkcja roślinna	28,6	30,5	23,3	22,8
produkcja zwierzęca	19,2	19,3	14,5	11,7
Wynik finansowy na 1 ha uż. r. zł	445	995	—409	30
Udział trwałych uż. zielonych %	16,1	24,4	27,0	17,2
Wskaźnik bonitacji gleby	1,9	2,0	1,8	1,7
Obszar gospodarstwa ha uż. r.	463	479	520	678

przedstawione wskaźniki świadczące, że wzrost wartości inwentarza martwego przypadającego na 1 robotnika jest przede wszystkim rezultatem nadmiernego obniżenia liczebności załogi, w mniejszym zaś stopniu wynika z silniejszego umaszynowania gospodarstwa. O nadmiernym ograniczeniu siły roboczej w gospodarstwach wykazujących wysoką wartość inwentarza martwego na 1 robotnika świadczą gorsze wyniki finansowe i produkcyjne tych gospodarstw.

Omówiony układ wskaźników nasuwa wniosek, że poziom umaszynowania państwowych gospodarstw i obecny postęp techniczny nie upoważniają jeszcze, ogólnie biorąc, do zbytniego ograniczania siły roboczej. Podane zestawienia wskazują na liczebność załogi około 12 osób przy wyposażeniu w maszyny i narzędzia około 60—65 tys. zł na 1 robotnika — jako poziom idący w parze z najwyższą rentownością i produktywnością. Dla poszczególnych gospodarstw wielkości te kształtują się odmiennie, w zależności od struktury produkcji i rodzaju umaszynowania. Zagadnienie ustalenia właściwych proporcji między funduszem płac i wartością inwentarza martwego przy uwzględnieniu struktury produkcji gospodarstw i odpowiednich grup inwentarza martwego jest sprawą bardzo istotną i stale otwartą.

7. Wynik finansowy

Powiązania zachodzące między rentownością gospodarstw i ich organizacją oraz produktywnością ilustrują tabele 25 i 26.

Tabela 25

Wyszczególnienie	Wynik finansowy			
	Grupy gospodarstw			
	I	II	III	IV
Liczba gospodarstw w grupie	15	15	15	15
Wynik finansowy na 1 ha uż. r. zł	-1 503	-295	814	2 045
Rozchody na 1 ha uż. r. zł	8 067	8 082	9 298	9 315
Produkcja globalna w jednostkach				
zbożowych na 1 ha uż. r.	32,6	38,5	47,0	51,1
w tym: produkcja roślinna	19,9	22,8	29,4	32,5
produkcja zwierzęca	12,7	15,7	17,6	18,6
Załoga na 100 ha uż. r. osób	11,0	11,6	13,1	13,2
Wartość brutto środków trwałych				
na 1 ha uż. r. zł	32 307	40 735	42 356	42 004
w tym budynki	25 577	34 184	34 559	34 487
inwentarz martwy	6 730	6 551	7 797	7 517
NPK na 1 ha uż. r. kg	135	126	178	165
Udział w powierzchni zasiewów %				
zboża	45,3	46,2	46,2	46,2
w tym pszenica	10,9	11,7	17,8	29,4
okopowe	12,3	15,6	16,5	14,9
Inwentarz żywy na 100 ha uż. r.				
sztuki duże	45,9	52,5	54,4	55,9
w tym bydło	31,8	35,2	42,1	43,4
Udział pow. paszowej w uż. r. %	50,7	52,5	45,5	46,8
Udział pow. wyżywieniowej				
w uż. r. %	75,5	79,4	65,8	64,9
Udział trwałych uż. zielonych %	24,0	22,4	16,5	21,8
Udział gleb dobrych %	38,3	39,5	47,5	78,3
Obszar gospodarstwa ha uż. r.	571	547	510	512

W pierwszej z nich przedstawione są cztery grupy gospodarstw, wydzielone w wyniku uszeregowania gospodarstw według wzrastającej rentowności. Przy grupowaniu gospodarstw przedstawionym w tabeli 26, uwzględniono ich przynależność do odpowiednich województw, których kolejność wyznaczono także według wzrastającego wyniku finansowego, wyrażonego w złotych na 1 ha użytków rolnych.

Z tabeli 25 wynika, że poprawa wyniku finansowego ma zdecydowany związek z intensywnością gospodarowania (poziom nakładów na 1 ha użytków rolnych) i wielkością produkcji. Wskaźniki te wykazują

Tabela 26

Wynik finansowy

Wyszczególnienie	Lublin Rze- szów	Ol- sztyń Biały- stok	Kosza- lin Szczec- cin Zielona Góra	Warsza- wa Łódź Katowi- ce Kielce	Byd- goszcz Poznań	Wro- cław Opole	Gdańsk
Wynik finansowy na 1 ha uż. r. zł	—532	—393	—18	463	741	805	1 772
Ilość lat bez zmiany dyrektora	2,4	8,4	4,6	11,1	10,6	8,5	7,5
Załoga na 100 ha uż. r. osób	10,4	12,5	10,6	17,9	16,3	11,9	13,2
Rozchody na 1 ha uż. r. zł	7 952	7 846	8 172	13 769	12 343	8 854	9 568
Wartość brutto środków trwałych na 1 ha uż. r. zł	29 355	35 649	40 097	59 161	48 525	41 020	44 919
w tym budynki	20 983	28 297	31 387	45 651	36 795	33 764	34 656
inwentarz martwy	7 456	6 491	7 561	10 373	9 182	6 638	7 525
Produkcja globalna w jedn. zbożowych na 1 ha uż. r. ogółem	31,3	32,7	35,8	62,1	49,5	42,6	54,5
produkcja roślinna	19,7	19,2	22,9	37,2	29,7	28,9	31,0
produkcja zwierzęca	11,6	13,5	12,9	24,9	19,8	13,7	23,5
Plon przeliczeniowy q/ha	18,2	16,8	18,4	23,7	22,7	22,4	27,2
Mleczność roczna ltr	2 202	2 613	2 648	3 050	2 822	2 668	3 402
Udział w powierzchni zasiewów %							
zboża	41,8	47,6	46,6	41,9	45,8	47,1	46,7
okopowe	10,3	15,4	13,6	17,5	18,1	13,4	15,2
motylkowe	30,1	23,9	24,8	27,6	26,7	24,3	23,9
NPK na 1 ha uż. r. kg	142	119	127	178	170	175	172
Inwentarz żywy na 100 ha uż. r. szt duże	45,7	45,2	44,0	69,0	63,8	48,3	63,8
w tym bydło	29,9	33,1	31,4	48,5	44,2	40,8	53,1
Bydło na 100 ha uż. r. szt rzecz.	42,5	46,2	48,9	72,4	65,1	56,3	76,2
Trzoda chlewna na 100 ha uż. r. szt rzecz.	29,1	31,0	35,6	45,3	47,9	7,0	7,7
Udział pow. paszowej w uż. r. %	50,0	55,6	49,4	44,9	45,3	42,6	57,6
Pow. paszowa na 1 szt dużą (bez trzody) ha	1,30	1,46	1,48	0,78	0,87	0,98	1,00
Pow. wyżywieniowa na 1 szt dużą ha	1,24	1,38	1,28	0,82	0,85	1,05	0,95
Udział trwałych uż. zielen- nych %	25,0	34,5	18,4	7,9	16,3	14,4	39,4
Obszar gospodarstwa ha uż. r.	519	535	687	260	438	556	392
Udział gleb dobrych %	48	51	40	61	59	62	82

z kolei współzależność z liczbą pracowników na 100 ha użytków rolnych, wyposażeniem gospodarstwa w środki trwałe, obsadą inwentarzem żywym, nawożeniem mineralnym, a wreszcie w wyraźnym stopniu z jakością gleb.

Zestawienie dotyczące gospodarstw zgrupowanych według położenia w odpowiednich województwach (tab. 26) potwierdza powiązanie jakości gleb, wydajności jednostkowych oraz intensywności gospodarowania z rentownością gospodarstw. Niemniej najwyższe wartości poziomu nakładów na 1 ha użytków rolnych nie idą w parze z najwyższym zyskiem. Podobny natomiast charakter współzależności wykazuje w tym zakresie szereg innych wskaźników dotyczących intensywności gospodarowania, jak liczba pracowników, nawożenie mineralne, obsada inwentarzem żywym, wyposażenie w środki trwałe i inne.

Najlepszym wynikiem finansowym w złotych na 1 ha użytków rolnych charakteryzują się gospodarstwa województwa gdańskiego przed grupami gospodarstw województw Wrocław—Opole i Poznań—Bydgoszcz.

Zestawienie dotyczące grup województw uwidacznia w sposób bardziej wyraźny związek zachodzący między poziomem niektórych wskaźników i obszarem gospodarstw. Gospodarstwa województw centralnych, cechujące się najmniejszym obszarem użytków rolnych (260 ha), wykazują najwyższe wyposażenie w środki trwałe i najwyższe nakłady przypadające na 1 ha użytków rolnych (rozchody pieniężne, załoga, nawożenie). Gospodarstwa te osiągają również najwyższą produkcję globalną wyrażoną w jednostkach zbożowych na 1 ha użytków rolnych, przy najniższym udziale trwałych użytków zielonych.

Najlepszy, spośród podanych grup gospodarstw, wynik finansowy wykazany przez gospodarstwa woj. gdańskiego wiąże się z najwyższym udziałem gleb dobrych, największą obsadą bydłem na 100 ha użytków rolnych, z najwyższym plonem przeliczeniowym i najwyższą wydajnością krów. Dzięki wysokiej wydajności trwałych użytków zielonych duży ich udział w powierzchni użytków rolnych bynajmniej nie wpływa ujemnie na wyniki działalności tych gospodarstw.

Rentowność gospodarstw zależna jest, jak wiadomo, od wielu czynników, ich wzajemnych proporcji i relacji cen. Nie można więc ustalić przepisu na rentowne prowadzenie gospodarstwa, poza ogólnym stwierdzeniem konieczności dostosowania organizacji gospodarstwa do warunków przyrodniczo-ekonomicznych i przestrzegania zasad racjonalnego gospodarowania, a więc dobrej organizacji pracy, niedopuszczania do marnotrawstwa itp. Niemniej w zestawieniach zbadanych gospodarstw zwracają uwagę niektóre graniczne wielkości, warunkujące ogólnie biorąc rentowność gospodarstw. Można tu wymienić:

- wielkość globalnej produkcji roślinnej 25 jednostek zbożowych na 1 ha użytków rolnych,
- obsada bydłem 40 sztuk dużych na 100 ha użytków rolnych,
- wartość środków trwałych około 40 tys. zł na 1 ha użytków rolnych,
- nawożenie mineralne około 140 kg NPK na 1 ha użytków rolnych.

Tabela 27

Plony i koszty

Wyszczególnienie	Żyto		Pszenica	
	I	II	I	II
Grupy gospodarstw	10	10	10	10
Liczba gospodarstw w grupie	10,8	26,8	13,4	30,5
Plon q/ha	100	248	100	228
wskaźnik				
Koszt brutto na 1 ha uż. r. zł				
bezpośredni	3 539	5 178	4 214	5 171
wskaźnik	100	146	100	123
pełny	5 172	8 456	6 254	8 639
wskaźnik	100	163	100	138
Koszt 1 q zł				
bezpośredni brutto	328	193	314	170
wskaźnik	100	59	100	54
pełny netto	423	265	415	240
wskaźnik	100	63	100	58
NPK na 1 ha uż. r. kg	134	198	109	172
wskaźnik	100	148	100	158
NPK na 1 ha zbóż kg	101	184	116	156
wskaźnik	100	182	100	134
Inwentarz żywy na 100 ha uż. r. sztuki duże	43,1	60,2	47,3	56,9
wskaźnik	100	140	100	120
Nakłady robotnikodni na 1 ha	6,9	14,1	8,0	9,0
wskaźnik	100	204	100	112
Nakłady koniodni na 1 ha	1,7	4,1	1,7	2,7
Nakłady traktorodni na 1 ha	1,3	2,0	1,5	1,8
Udział gleb dobrych %	27	58	38	81
Wartość brutto inw. martwego na 1 ha uż. r. zł	6 166	8 088	6 330	7 664
Wartość brutto inw. martwego na 1 robotnika zł	70 468	60 070	70 029	67 929
Załoga na 100 ha uż. r. osób	9,9	15,0	10,0	12,7
Ilość lat bez zmiany dyrektora	6,7	9,8	7,0	8,4

Tabela 27 c.d.

Wyszczególnienie	Jęczmień		Rzepak	
	I	II	I	II
Grupy gospodarstw				
Liczba gospodarstw w grupie	10	10	10	10
Plon q/ha	11,8	26,2	10,5	24,8
wskaźnik	100	222	100	236
Koszt brutto na 1 ha uż. r. zł				
bezpośredni	3 534	4 722	4 764	5 990
wskaźnik	100	134	100	126
pełny	5 206	7 718	6 786	10 624
wskaźnik	100	148	100	156
Koszt 1 q zł				
bezpośredni brutto	299	180	454	242
wskaźnik	100	60	100	53
pełny netto	406	261	646	428
wskaźnik	100	64	100	66
NPK na 1 ha uż. r. kg	127	161	118	176
wskaźnik	100	127	100	149
NPK na 1 ha zbóż kg	93	165	121	180
wskaźnik	100	177	100	149
Inwentarz żywy na 100 ha uż. r. sztuki duże	40,3	57,5	52,6	55,9
wskaźnik	100	143	100	106
Nakłady robotnikodni na 1 ha	7,0	11,0	10,1	17,0
wskaźnik	100	157	100	168
Nakłady koniodni na 1 ha	1,6	2,3	1,9	3,4
Nakłady traktorodni na 1 ha	1,3	1,6	1,9	2,4
Udział gleb dobrych %	35	67	53	65
Wartość brutto inw. martwego na 1 ha uż. r. zł	6 214	7 684	6 637	8 104
Wartość brutto inwentarza martwego na 1 robot- nika zł	72 150	60 943	65 231	62 907
Załoga na 100 ha uż. r. osób	9,5	14,2	11,4	14,7
Ilość lat bez zmiany dyrektora	3,0	10,3	9,7	10,9

Tabela 27 c.d.

Wyszczególnienie	Buraki cukrowe		Buraki pastewne	
	I	II	I	II
Grupy gospodarstw	10	10	10	10
Liczba gospodarstw w grupie	176	354	274	744
Plon q/ha	100	201	100	271
wskaźnik				
Koszt brutto na 1 ha uż. r. zł				
bezpośredni	7 633	9 440	7 659	9 363
wskaźnik	100	124	100	122
pełny	13 014	18 667	10 472	16 724
wskaźnik	100	143	100	160
Koszt 1 q zł				
bezpośredni brutto	43	27	28	13
wskaźnik	100	63	100	46
pełny netto	64	43	37	21
wskaźnik	100	67	100	57
NPK na 1 ha uż. r. kg	135	179	144	169
wskaźnik	100	132	100	117
NPK na 1 ha buraków kg	252	355	231	384
wskaźnik	100	141	100	166
Inwentarz żywy na 100 ha uż. r. sztuki duże	45,2	54,7	50,5	54,2
wskaźnik	100	121	100	107
Nakłady robotnikodni na 1 ha	48,1	57,8	45,7	57,9
wskaźnik	100	120	100	127
Nakłady koniodni na 1 ha	1,6	3,6	5,6	8,1
Nakłady traktorodni na 1 ha	1,6	2,8	2,2	3,8
Udział gleb dobrych %	48	54	47	69
Wartość brutto inw. martwego na 1 ha uż. r. zł	6 992	7 234	6 568	8 024
Wartość brutto inw. martwego na 1 robotnika zł	73 845	63 219	67 492	64 264
Załoga na 100 ha uż. r. osób	10,5	12,9	11,0	14,1
Ilość lat bez zmiany dyrektora	6,7	9,3	8,2	11,0

Tabela 27 c.d.

Wyszczególnienie	Ziemniaki		Siano łąkowe	
	I	II	I	II
Grupy gospodarstw				
Liczba gospodarstw w grupie	10	10	10	10
Plon q/ha	103	214	25	54
wskaźnik	100	208	100	216
Koszt brutto na 1 ha uż. r. zł				
bezpośredni	7 825	8 981	1 320	2 048
wskaźnik	100	115	100	155
pełny	10 563	13 986	2 254	4 084
wskaźnik	100	132	100	181
Koszt 1 q zł				
bezpośredni brutto	76	42	53	38
wskaźnik	100	55	100	72
pełny netto	103	65	90	76
wskaźnik	100	63	100	84
NPK na 1 ha uż. r. kg	130	170	145	162
wskaźnik	100	131	100	117
NPK na 1 ha ziemniaków i uż. ziel. kg	154	190	82	94
wskaźnik	100	123	100	115
Inwentarz żywy na 100 ha uż. r. sztuki duże	38,7	53,7	41,9	62,7
wskaźnik	100	139	100	150
Nakłady robotnikodni na 1 ha	28,5	33,6	6,9	11,2
wskaźnik	100	118	100	162
Nakłady koniodni na 1 ha	3,0	7,2	2,1	3,9
Nakłady traktorodni na 1 ha	3,5	3,8	1,3	1,9
Udział gleb dobrych %	39	59	38	62
Wartość brutto inw. martwego na 1 ha uż. r. zł	6 369	7 087	6 048	7 877
Wartość brutto inw. martwego na 1 robotnika zł	74 083	60 621	68 569	62 251
Załoga na 100 ha uż. r. osób	9,5	12,7	9,7	14,1
Ilość lat bez zmiany dyrektora	2,7	7,6	6,6	10,8

Tabela 28

Mleczność i koszt

Wyszczególnienie	Grupy gospodarstw			
	I	II	III	IV
Liczba gospodarstw w grupie	15	15	15	14
Mleczność roczna 1 krowy ltr	2 230	2 530	2 797	3 439
Koszt produkcji 1 ltr mleka zł				
bezpośredni brutto	3,13	2,85	2,99	2,64
pełny netto	3,01	2,77	2,98	2,75
Koszt utrzymania 1 krowy rocznie zł				
bezpośredni	6 983	7 213	8 375	9 082
w tym koszt pasz	4 127	4 204	5 121	5 574
pełny	9 071	9 336	10 620	11 933
Pasze treściwe na 1 krowę q	3,3	3,8	4,9	6,5
Pasze treściwe na 1000 ltr mleka q	1,5	1,5	1,7	1,9
Jedn. pokarmowe owsiane na 1 ltr mleka	1,32	1,15	1,12	1,03
Koszt 1 jedn. pokarmowej owsianej zł	1,43	1,45	1,50	1,59
Obsada bydłem sztuki duże na 100 ha uż. r.	36,2	42,0	36,4	42,6
na 100 ha powierzchni paszowej	68,7	89,0	82,9	91,0
Wielkość stada krów sztuki rzeczywiste	101	135	130	108
Udział trwałych uż. zielonych %	26,6	16,4	19,1	21,3
Udział pastwiska w koszcie utrzymania krowy %	5,3	4,2	3,9	3,3
Produkcja globalna roślinna w jednostkach				
zbożowych na 1 ha uż. r.	20,9	26,4	26,9	32,3
Wynik finansowy na 1 uż. r. zł	-787	352	822	1 247

8. Jednostkowe koszty produkcji

Jednostkowe koszty produkcji, ich struktura i podstawowe nakłady wyrażone w jednostkach naturalnych zawarte są w szczegółowych tabelach aneksu. Koszty produkcji obejmujące 10 ziemiopłodów oraz 5 grup zwierząt przedstawione zostały w dwu układach. Jeden układ uwzględnia podział gospodarstw na niskonakładowe i wysokonakładowe, drugi wiąże się z położeniem gospodarstw na terenie odpowiednich grup województw.

Gospodarstwa wysokonakładowe, prowadzone bardziej intensywnie, osiągają wyższe plony, dzięki czemu koszty produkcji 1 q zbóż i okopowych — pomimo większych nakładów na 1 ha poszczególnych ziemiopłodów — kształtują się na niższym poziomie niż w gospodarstwach niskonakładowych. Jedynie w przypadku grochu, rzepaku ozimego i siana łąkowego gospodarstwa niskonakładowe wykazują nieco niższe koszty produkcji 1 q.

Gospodarstwa wysokonakładowe charakteryzują się wyższymi nakładami pracy, siły pociągowej, nawożenia i innymi. Procentowy udział poszczególnych elementów kosztów konkretnych roślin nie różni się zbytnio między tymi dwoma grupami gospodarstw.

Podobnie przedstawia się sytuacja w zakresie produkcji zwierzęcej. Gospodarstwa wysokonakładowe, dzięki wyższym wydajnościom jednostkowym, uzyskiwały niższe koszty produkcji jednostki produktu (1 litra mleka, 1 kg żywej wagi bukatów i 1 prosięcia). Wyjątek stanowi tucz trzody chlewnej, gdzie przy identycznych przyrostach dziennych, dzięki tańszemu zestawowi pasz (mniej treściwych a więcej okopowych), niższy koszt produkcji 1 kg występuje w gospodarstwach niskonakładowych.

Układ gospodarstw według grup województw wskazuje na najniższe, ogólnie biorąc, koszty 1 q produktów roślinnych w gospodarstwach WZ PGR Wrocław—Opole, cechujących się stosunkowo niewysokimi nakładami na 1 ha i plonami utrzymującymi się na dość wysokim poziomie. Niższe jednostkowe koszty produkcji większości produktów roślinnych, niż w pozostałych grupach gospodarstw, miały także gospodarstwa WZ PGR Gdańsk.

W tym wypadku poziom jednostkowych kosztów produkcji uwarunkowany został znaczną wysokością plonów, osiągniętą jako rezultat wysokich, ale racjonalnie stosowanych nakładów. W produkcji zwierzęcej pod względem jednostkowych kosztów produkcji również przodowały gospodarstwa WZ PGR Gdańsk. I w tym wypadku zdecydowały wysokie wydajności jednostkowe.

Zobrazowanie powiązań jakie zachodzą między poziomem jednostkowych wydajności produkcji roślinnej, kosztami produkcji danych artykułów (z uwzględnieniem ważniejszych składników nakładów) oraz niektórymi wskaźnikami charakteryzującymi warunki działalności gospodarstw podaje tabela 27. Obejmuje ona dla każdej rośliny dwie grupy po 10 gospodarstw, skrajnych pod względem wysokości plonu. Z podanych liczb wynika stosunkowo mierny wzrost kosztów na 1 ha i silny spadek kosztu produkcji 1 q wraz ze wzrostem plonu. Wyższe plony idą w parze z wyższym nawożeniem, większą obsadą inwentarzem żywym, większą wartością maszyn i narzędzi i liczniejszą załogą na 1 ha użytków rolnych.

Wzrost plonów i obniżenie jednostkowych kosztów ma zdecydowany związek z wzrostem udziału gleb dobrych, oraz z niezmiennością na stanowisku dyrektora.

Wzrost wydajności krów wykazuje związek ze stosunkowo szybkim wzrostem kosztu utrzymania krów, na co składa się między innymi znaczne zwiększenie zużycia pasz treściwych na 1 sztukę. W rezultacie koszt produkcji 1 litra mleka obniża się dość wolno w miarę wzrostu wydajności krów. Wraz ze wzrostem mleczności stopniowo zwiększa się koszt jednostki pokarmowej owsianej i maleje udział kosztu pastwiska w koszcie brutto utrzymania krowy, pomimo wzrostu trwałych użytków zielonych w użytkach rolnych (tabela 29). W badanych gospodarstwach nie widać zdecydowanego związku między mlecznością krów i wielkością stada, widoczna jest natomiast przy wzroście mleczności tendencja zmniejszania się powierzchni paszowej przypadającej na 1 sztukę bydła, co ma związek z wyższym zużyciem pasz treściwych i większą wydajnością produkcji roślinnej. Wzrost mleczności idzie też w parze ze wzrostem rentowności gospodarstw.

9. Poziom wydajności warunkujących pokrycie kosztów produkcji

Poziom plonów podstawowych ziemiopłodów oraz mleczność krów, stanowiących granicę, powyżej której wartość produkcji danej gałęzi gospodarstwa przewyższa przypadające na nią koszty, zostały obliczone w oparciu o parametry badanych gospodarstw. Dla różnych poziomów wydajności jednostkowych zostały obliczone wielkości kosztów bezpośrednich przypadające na jednostkę przyrostu produkcji (tab. 29 i 31), a następnie obliczone zostały koszty produkcji na 1 ha i na 1 sztukę dla kolejnych wielkości plonów i mleczności, po odjęciu wartości produkcji ubocznej i podzieleniu przez ilość jednostek produktu podstawowego (tab. 30 i 32).

Jako podstawę obliczeń przyjęto założenie, że wzrost jednostkowych wydajności produkcji w konkretnym gospodarstwie uzyskiwany jest w zasadzie jedynie przez zwiększenie nakładów bezpośrednio produkcyjnych i że wzrost wydajności następuje równomiernie we wszystkich gałęziach gospodarstwa. Absolutna wielkość kosztów o charakterze ogólnogospodarczym (tzw. pośrednie) utrzymana została w podanym obliczeniu na niezmiennym poziomie. Koszty te wzrastają skokami przy przekroczeniu pewnych poziomów intensywności gospodarstwa.

Przyjęty w obliczeniach wzrost jednostkowych wydajności nie wymaga — jak wynika z obserwacji badanych gospodarstw — zwiększenia absolutnej wielkości kosztów pośrednich.

Należy też zaznaczyć że w podanym rachunku nie zostały doliczone do kosztów oprocentowanie kapitału i akumulacja, ani wreszcie tzw. koszt ryzyka, co producent musi brać pod uwagę analizując poziom opłacalnych plonów. Podane w zestawieniach liczby pozwalają na ewentualne doliczenie pewnych umownych wielkości do rachunku kosztów.

Z wykonanych orientacyjnych obliczeń wynika, że poziom plonu zbóż, który pokrywa koszty produkcji, kształtuje się na wysokości około 20 q/ha. Dzięki wyższej cenie, przy podobnej wielkości kosztów na 1 ha, opłacalny plon pszenicy ozimej kształtuje się na niższym poziomie niż plony żyta ozimego i jęczmienia jarego. Plony roślin okopowych kształtują się odpowiednio na poziomie: buraki cukrowe około 190 q/ha, buraki pastewne około 350 q/ha, ziemniaki około 170 q/ha.

Najbardziej atrakcyjną rośliną pod względem opłacalności jest rzepak ozimy, który już przy poziomie 9—10 q/ha pokrywa poniesione koszty produkcji, a który osiąga już obecnie w PGR plony bardzo bliskie średnich plonów 4 zbóż. Dla siana łąkowego poziom plonu, przy którym pokryte są koszty produkcji, wynosi około 35 q/ha.

Na stosunkowo wysokim poziomie kształtuje się roczna wydajność mleka, przy której pokryte są koszty produkcji. Przy cenie 2,50 zł za 1 litr poziom ten wynosi około 3400 litrów.

Wszystkie wymienione wielkości, określające poziom jednostki wydajności warunkujących pokrycie kosztów produkcji, należy traktować jedynie jako liczby ogólnorientacyjne. Wielkości te, co jest widoczne na podanych zestawieniach, ulegają zmianie przede wszystkim w zależności od średnich cen osiąganych przez gospodarstwa. Stąd istotne jest znaczenie jakości produktów (udział kwalifikatów, procent tłuszczu w mleku). Poza tym wpływają tu także inne czynniki, jak np. strefa położenia, czy termin odstawy.

Tabela 29

Plony, koszty i zmiany kosztów przypadające na 1 q przyrostu plonów

Poziom plonów od — do	Koszty bezpośrednie na 1 ha od — do	Koszty pełne na 1 ha od — do	Przyrost kosztu bezpo- średniego na 1 q przy- rostu plonów zł
--------------------------	--	---------------------------------	---

Żyto oz.

11,7 — 17,0	3 453 — 3 994	5 520 — 6 427	102
17,1 — 20,6	3 995 — 4 264	6 428 — 6 907	77
20,7 — 26,2	4 265 — 5 072	6 908 — 8 292	147

Pszenica oz.

14,3 — 19,9	4 298 — 4 623	6 366 — 7 127	58
20,0 — 23,7	4 624 — 4 694	7 128 — 7 857	19
23,8 — 29,4	4 695 — 5 143	7 858 — 8 581	80

Jęczmień j.

12,4 — 16,4	3 614 — 4 199	5 339 — 6 364	146
16,5 — 21,2	4 200 — 4 684	6 365 — 7 429	103
21,3 — 25,8	4 685 — 4 659	7 430 — 7 574	—

Rzepak oz.

10,8 — 14,4	4 620 — 4 735	6 699 — 7 509	32
14,5 — 18,6	4 736 — 4 999	7 510 — 8 263	64
18,7 — 23,9	5 000 — 5 803	8 264 — 10 253	154

Buraki cukrowe

176 — 250	7 633 — 7 685	13 014 — 15 295	1
251 — 294	7 686 — 8 548	15 296 — 17 376	20
295 — 354	8 549 — 9 440	17 377 — 18 667	15

Buraki pastewne

275 — 417	7 659 — 7 665	10 472 — 12 014	1
418 — 523	7 666 — 8 963	12 015 — 14 324	12
524 — 761	8 964 — 9 443	14 325 — 16 937	2

Ziemniaki

108 — 151	7 798 — 8 667	10 687 — 12 287	20
152 — 171	8 667 — 8 648	12 288 — 12 547	1
172 — 212	8 649 — 8 950	12 548 — 13 945	7

Siano łąkowe

25 — 41	1 278 — 1 617	2 229 — 2 959	21
42 — 56	1 618 — 2 018	2 960 — 4 151	29

Tabela 30

Określenie poziomów plonów pokrywających koszty produkcji loco gospodarstwo

Plon q/ha	Koszt 1 ha zł	Produkt uboczny zł	Koszt 1 q zł	Plon q/ha	Koszt 1 ha zł	Produkt uboczny zł	Koszt 1 q zł
Żyto zo. (cena 300 zł/q)				Pszenica oz. (cena 400 zł/q)			
11	5 449	495	450	13	6 291	546	442
13	5 653	585	390	15	6 407	630	385
15	5 857	675	345	17	6 523	714	342
17	6 061	765	312	19	6 639	798	307
19	6 215	855	282	21	6 716	882	278
21	6 369	945	258	23	6 754	966	252
23	6 663	1 035	245	25	6 914	1 050	235
Jęczmień j. (cena 300 zł/q)				Rzepak oz. (cena 845 zł/q)			
11	5 135	341	436	7	6 577	—	940
13	5 427	403	386	9	6 641	—	738
15	5 719	465	350	11	6 705	—	610
17	6 011	527	323	13	6 769	—	521
19	6 217	589	296	15	6 897	—	460
21	6 423	651	275	17	7 025	—	413
23	6 629	713	257	19	7 153	—	376
Buraki cukrowe (cena 60 zł/q)				Buraki pastewne (cena 30 zł/q)			
150	12 988	1 470	77	250	10 447	350	40
170	13 008	1 666	67	270	10 467	378	37
190	13 028	1 862	59	290	10 487	406	35
210	13 048	2 058	52	310	10 507	434	32
230	13 068	2 254	47	330	10 527	462	31
250	13 088	2 450	43	350	10 547	490	30
270	13 488	2 646	40	370	10 567	518	27
290	13 888	2 842	38	390	10 587	546	26
310	14 188	3 038	36	410	10 607	574	24
Ziemniaki (cena 70 zł/q)				Siano łąkowe (cena 70 zł/q)			
90	10 327	—	115	20	2 124	—	106
110	10 727	—	98	25	2 229	—	89
130	11 127	—	86	30	2 334	—	78
150	11 527	—	77	35	2 439	—	70
170	11 547	—	68	40	2 544	—	64
190	11 687	—	62	45	2 689	—	60
210	11 827	—	56	50	2 834	—	57

Tabela 31

Mleczność, koszt utrzymania krowy i zmiany kosztów przypadające na 100 litrów przyrostu mleczności rocznej

Poziom mleczności na 1 krowę ltr od—do	Koszt roczny utrzymania krowy zł			Na 100 ltr przyrostu rocznej mleczności	
	Koszt bezpośredni od—do	Koszt pasz od—do	Koszt pełny od—do	Przyrost kosztu bez- pośredniego utrzymania krowy zł	Przyrost kosztu pasz zł
2230—2530	6983—7213	4127—4204	9071—9336	77	26
2531—2797	7214—8375	4205—5121	9336—10620	436	344
2798—3439	8376—9082	5122—5574	10620—11933	110	70

Tabela 32

Określenie poziomu mleczności krów pokrywającej koszty produkcji mleka loco gospodarstwo

Mleczność ltr	Koszt roczny utrzymania krowy zł	Produkt uboczny (obornik, ciele, ubytek wartości) zł	Koszt produkcji 1 litra zł
2 000	8 900	2 650	3,12
2 200	9 054	2 650	2,91
2 400	9 208	2 650	2,73
2 600	9 613	2 650	2 68
2 800	10 485	2 650	2,80
3 000	10 685	2 650	2,68
3 200	10 905	2 650	2,58
3 400	11 125	2 650	2,49

Odnośnie wielkości jednostkowego kosztu produkcji mleka należy zwrócić uwagę na charakterystyczne naszym zdaniem wahania jego poziomu. Przy wzroście mleczności od 2000 do 2600 litrów występuje obniżenie kosztu 1 litra, następnie wzrost tego kosztu przy mleczności 2800 litrów, i dopiero wraz z dalszym wzrostem mleczności następuje stopniowy, zdecydowany spadek kosztu 1 litra mleka.

Zmiany jednostkowego kosztu produkcji mleka, zachodzące w miarę wzrostu mleczności, wskazują na występowanie poziomów wydajności, których przekroczenie wymaga zazwyczaj zmiany jakości krów. Koszt pasz zużytych na 100 litrów przyrostu mleczności krów, podany w tabeli 31, zwraca uwagę na konieczność stosowania większych dawek dodatkowych pasz w celu podniesienia mleczności krów o wydajności około 2500—2800 litrów, niż przy wydajnościach niższych i wyższych (zaznaczyć należy, że badana zbiorowość nie umożliwia dokonania analizy

Tabela 33

Jednostkowe wydajności i koszty produkcji wybranych produktów badanej reprezentacji i całości PGR

Wyszczególnienie		WZ PGR północno-zachodnie		WZ PGR środkowo- południowe		Ogółem	
		reprezen- tacja	całość	reprezen- tacja	całość	reprezen- tacja	całość
Wydajności							
Pszenica ozima	q/ha	18,9	18,6	24,5	22,1	21,7	20,3
Jęczmień jary	q/ha	16,3	17,3	21,7	20,2	18,8	18,9
Buraki cukrowe	q/ha	247	275	298	289	273	285
Ziemniaki	q/ha	151	166	170	167	159	166
Mleko ltr/krowę		2 619	2 692	2 871	2 707	2 747	2 699
Koszt brutto							
Pszenica ozima	zł/ha	6 646	6 628	8 266	8 220	7 455	7 428
Jęczmień jary	zł/ha	5 956	6 059	7 451	7 300	6 659	6 670
Buraki cukrowe	zł/ha	14 769	15 325	17 818	17 650	16 330	16 570
Ziemniaki	zł/ha	11 923	11 938	12 886	12 883	12 233	12 340
Bydło mleczne	zł/szt	9 931	10 182	10 482	9 918	10 211	10 046
Koszt jednostki produktów loco gospodarstwo							
Pszenica ozima	zł/q	305	314	290	329	297	323
Jęczmień jary	zł/q	330	318	309	329	319	320
Buraki cukrowe	zł/q	50	46	50	51	50	48
Ziemniaki	zł/q	79	72	76	77	78	74
Mleko	zł/litr	2,89	2,80	2,81	2,68	2,85	2,74

kształtowania się kosztu produkcji mleka przy wydajności krów przekraczającej 3500 litrów).

10. Próba uogólnienia obliczeń jednostkowych kosztów produkcji w PGR

W celu orientacyjnego określenia poziomu jednostkowych kosztów produkcji dla całej zbiorowości PGR, dokonano korekty poziomu nakładów w wypadku występowania zróżnicowania między ogólną zbiorowością i badaną reprezentacją pod względem jednostkowych wydajności.

Korekty jednostkowych kosztów dokonano uwzględniając również udział WZ PGR północno-zachodnich i środkowo-południowych w całości produkcji PGR.

W celu oceny opłacalności produktów należy do podanych kosztów

obliczonych loco gospodarstwo dodać koszty przechowania i odstawy produktów, oprocentowanie wartości wszystkich środków produkcji i odpowiednią akumulację. Koszty odstawy kształtują się przeciętnie dla buraków cukrowych w wysokości około 6 zł za 1 q, a dla mleka blisko 0,15 zł za 1 litr. Dla innych produktów koszt odstawy i przechowania wynosi około 3% w stosunku do wartości produktów.

Według naszego szacunku można orientacyjnie przyjąć, dla porównania z uzyskiwaną ceną, następujące koszty: pszenica — 370 zł/q, jęczmień jary — 360 zł/q, buraki cukrowe — 60 zł/q, ziemniaki — 82 zł/q i mleko — 3,0 zł/litr. (Nie wnikamy w tym miejscu w obowiązujące obecnie zasady rozliczeń z cukrownią czy mleczarnią w zakresie zwrotu kosztów odstawy).

Przy aktualnych plonach i cenach płaconych za produkty konsumpcyjne, wśród tych kilku podanych produktów opłacalność wykazują jedynie pszenica i buraki cukrowe. Opłacalność jęczmienia i ziemniaków zależy od udziału materiału kwalifikowanego (w ziemniakach również skrobi), zaś opłacalność mleka zależy od procentu tłuszczu. Przykładowo można podać, że przy podanym poziomie kosztów i cenie 100 zł za 1 q sadzeniaków kwalifikowanych, a 70 zł za 1 q ziemniaków konsumpcyjnych, dla zapewnienia opłacalności udział ziemniaków kwalifikowanych powinien wynieść około 35%, lub skrobiowość ziemniaków powinna osiągnąć co najmniej 22%.

Mleko osiąga przy podanym koszcie opłacalną cenę dopiero przy zawartości tłuszczu około 3,8% (przy średniej cenie za białko 0,70 zł i 0,60 zł za 1% tłuszczu).

11. Wyjaśnienie zastosowanej metody i techniki obliczania jednostkowych kosztów produkcji

Obliczanie jednostkowych kosztów produkcji polega na rozdzieleniu bez reszty wszystkich poniesionych w gospodarstwie nakładów między produkowane artykuły i usługi świadczone przez gospodarstwo dla osób trzecich. Część nakładów przydzielana jest bezpośrednio poszczególnym artykułom, część zaś przechodzi przedtem przez rachunki tzw. rozdzielcze. Niektóre rachunki rozdzielcze dzielone są wyłącznie między rachunki główne (rachunki poszczególnych artykułów), niektóre zaś, zanim obciążą rachunki główne, przechodzą przez inne rachunki rozdzielcze.

Jednostkowe koszty poszczególnych produktów obliczone zostały pozaksiegowo, w oparciu o obowiązującą w PGR sprawozdawczość finansową, uzupełnioną wyciągami z ksiąg gospodarczych. Nakłady pracy ludzi oraz nakłady siły pociągowej żywej i mechanicznej w jednostkach naturalnych, poniesione na produkcję poszczególnych artykułów, ustalono na podstawie codziennych zapisów prowadzonych w dzienniku gospodarczym.

W celu bliższego wyjaśnienia techniki obliczeń omówiona zostanie pokrótce konstrukcja niektórych rachunków rozdzielczych i sposób ich podziału.

Koszt pracy robotników obejmuje wynagrodzenie pieniężne brutto, ubezpieczenie społeczne w wysokości 10% płac oraz różnicę między

kosztem świadczeń gospodarstwa na rzecz robotników i opłatą za świadczenia.

Koszt pracy robotników na poszczególnych rachunkach, oprócz produkcji zwierzęcej, jest iloczynem ilości zużytych dni pracy i przeciętnego kosztu 1 dnia pracy. Płace stałej obsługi w produkcji zwierzęcej są ustalone na podstawie kart pracy dla każdej grupy zwierząt oddzielnie.

Koszt utrzymania środków trwałych obejmuje koszt rocznego umorzenia, obliczonego od pełnej wartości środków trwałych oraz koszt remontów bieżących wykonanych systemem zleconym i systemem gospodarczym (koszt pracy i materiałów). Koszty remontów rozdzielane są między grupy środków trwałych proporcjonalnie do wysokości rocznego umorzenia. Jedynie koszty remontów dużych maszyn wykonane systemem zleconym zaliczone są bezpośrednio na rachunki kosztu eksploatacji tych maszyn (traktory, kombajny, samochody).

Koszty utrzymania maszyn i narzędzi służących produkcji roślinnej, urządzeń melioracyjnych oraz budynków przeznaczonych dla składowania ziemiopłodów i nawozów mineralnych, zaliczone są na rachunek kosztów wspólnych roślinnych.

Koszt sprzężaju obejmuje koszt paszy i ściółki, koszt obsługi przy żywieniu i pielęgnacji koni roboczych, koszt utrzymania stajni i wozów oraz roczną amortyzację koni (10% wartości). Koszt pracy robotników pracujących końmi nie jest wliczany do kosztu koniodnia, a podany jest łącznie z kosztem pracy innych robotników na rachunkach rozdzielczych i głównych.

Koszt sprzężaju wykazany na poszczególnych rachunkach głównych i rozdzielczych jest iloczynem ilości zużytych koniodni i średniego kosztu 1 dnia pracy koni. Dla obliczenia kosztu 1 koniodnia roczne koszty utrzymania koni zmniejszono o wartość uzyskanego obornika i przychówka.

Koszt eksploatacji traktorów obejmuje koszt paliwa i smarów, koszt utrzymania traktorów (umorzenie roczne i remonty bieżące) oraz koszt pracy traktorzystów zatrudnionych przy konserwacji. Koszt pracy traktorzystów prowadzących traktor w czasie pracy nie jest wliczany do kosztu eksploatacji traktora, a podawany jest łącznie z kosztem pracy innych robotników na rachunkach rozdzielczych i głównych.

Ze względu na brak odpowiedniej ewidencji w dziennikach gospodarczych, jako nośnik kosztu eksploatacji traktora przyjęto dzień pracy, a nie godzinę.

Koszt eksploatacji kombajnów zbożowych obejmuje te same składniki co koszt eksploatacji traktorów. Nośnikiem kosztu eksploatacji kombajnu jest w tym opracowaniu dzień pracy.

Koszt młocarni obejmuje koszt utrzymania młocarni i silnika użytego przy młocce (umorzenie roczne i remonty bieżące) oraz koszt energii elektrycznej (względnie paliwa i smarów).

Koszt nawożenia organicznego obejmuje wartość obornika wywiezionego na grunty orne w okresie roku, koszt nasion nawozów zielonych, koszt pracy robotników i siły pociągowej zużytej przy wywożeniu i roztrzaskaniu obornika oraz przy uprawie nawozów zielonych i ugorów.

W tym rachunku uwzględnia się również wartość wapna zużytego na grunty orne w okresie roku oraz koszt pracy przy wapnowaniu.

Koszty nawożenia organicznego rozdzielane są między poszczególne rośliny proporcjonalnie do wielkości zajmowanej przez nie powierzchni.

Koszty tzw. pośrednie, czyli koszty ogólnogospodarcze, oraz koszty wspólne produkcji roślinnej obejmują takie koszty, których nie można bezpośrednio przydzielić poszczególnym produktom wytwarzanym w gospodarstwie.

W kosztach ogólnogospodarczych koszt pracy stanowi około 25% (wynagrodzenie administracji oraz prace o charakterze ogólnogospodarczym, jak stróżowanie, porządki w podwórzu, zaopatrzenie itp.). Około 40% kosztów ogólnogospodarczych stanowią koszty utrzymania mieszkań pracowników oraz innych budynków i pozostałych środków trwałych o charakterze ogólnym. Resztę stanowią koszty bhp, wydatki biurowe, odsetki bankowe, delegacje służbowe itp.

Rachunek kosztów wspólnych produkcji roślinnej obejmuje koszty umorzenia i konserwacji urządzeń melioracyjnych, koszty utrzymania budynków i narzędzi służących produkcji roślinnej oraz koszt pracy zużytej na porządki w polu.

Koszty pośrednie rozdzielane są wyłącznie między rachunki główne, proporcjonalnie do wartości produkcji globalnej wyrażonej w jednostkach zbożowych. Koszty ogólnogospodarcze rozdzielane są między wszystkie produkty oraz usługi świadczone dla osób trzecich, zaś koszty wspólne roślinne między ziemiopłody wytwarzane w gospodarstwie. Koszty wspólne zwierzęce nie są zestawiane w tym opracowaniu na oddzielnym rachunku, gdyż zarówno koszty utrzymania pomieszczeń dla zwierząt, jak koszty przygotowania pasz wchodzi w skład bezpośrednich kosztów poszczególnych grup inwentarza żywego.

Koszt stanowiska po roślinach motylkowych. Wartość stanowiska po roślinach motylkowych określona została szacunkowo na 500 zł, co odpowiada w przybliżeniu wartości nakładów ponoszonych przy uprawie 1 ha ugoru czarnego. Wartość tę odejmuje się od kosztów produkcji roślin motylkowych a dodaje się do kosztów produkcji zbóż, uwzględniając udział jednego i drugiego roślin w strukturze zasiewów.

Stosowanie metody obciążania zbóż wartością stanowiska po motylkowych jest uzasadnione w wypadku spotykanej najczęściej struktury zasiewów, przy której po roślinach motylkowych uprawia się zboża. Natomiast w wypadku gospodarstwa wyspecjalizowanego, np. o niewielkim udziale zbóż przy dużym udziale roślin motylkowych w strukturze zasiewów, nie jest słuszne wyłączenie obciążanie zbóż wartością stanowiska pozostawionego przez rośliny motylkowe.

Koszty składowania i odstawy produktów (tzw. koszty realizacji), obejmujące nakłady pracy oraz siły pociągowej żywej i mechanicznej przy przechowywaniu, ładowaniu i odstawie, nie są doliczane do przedstawionych w niniejszym opracowaniu kosztów produkcji, będących kosztami produkcji loco gospodarstwo. Koszty realizacji doliczane są do kosztu produkcji towarowej proporcjonalnie do wartości produktów.

Wycena produktów podstawowych w obrocie wewnętrznym oraz wycena produktów ubocznych. Produkty towarowe własnej produkcji zużyte na paszę lub nasiona na miejscu w gospodarstwie (ziarno, ziem-

niaki, mleko) wycenione są nie według własnych kosztów produkcji konkretnych gospodarstw, a według tzw. cen zaliczeniowych, które są w zasadzie bliskie przeciętnym kosztom produkcji. Metodę taką przyjęto dla uzyskania lepszej porównywalności organizacji i działalności działu produkcji zwierzęcej.

Produkty główne nietowarowe wyceniono następująco:

Okopowe powstewne (buraki pastewne, brukiew, marchew pastewna) zostały wycenione w wysokości około połowy ceny ziemniaków. W niniejszym opracowaniu przyjęto cenę 30 zł za 1 q okopowych pastewnych.

Siano zostało wycenione (na podstawie kosztu produkcji, obliczonego dla przeciętnych warunków produkcyjnych i średnich plonów w okresie trzech lat) w wysokości 70 zł za 1 q.

Zielonka została wyceniona w niniejszym opracowaniu w wysokości 20% ceny siana, co stanowi 14 zł za 1 q. Kiszzonka wyceniona jest na 18 zł za 1 q, w oparciu o cenę zielonki i liści, z uwzględnieniem strat przy kiszeniu.

Kompost wyceniono na podstawie kosztu pracy i siły pociągowej oraz kosztu nawozów mineralnych zużytych przy sporządzaniu kompostu. Koszty te doliczone zostały do kosztu nawożenia organicznego (jeżeli kompost zastosowany został na grunty orne) lub do kosztu produkcji trwałych użytków zielonych względnie plantacji wieloletnich.

Produkty uboczne: dla obornika przyjęto cenę w wysokości 23 zł 1 q (obliczenie na zasadzie metody przetwórczej w oparciu o cenę ziemniaków), dla słomy 25 zł. Liście buraków wyceniono tak jak zielonkę, tj. 14 zł za 1 q.

12. TABELE NAKŁADÓW I KOSZTÓW JEDNOSTKOWYCH

Tabela 34

Nakłady na produkcję żyta i pszenicy ozimej zebranych w 1966 r.

Wyszczególnienie	Gospodarstwa					
	nisko- nakła- dowe	wysoko- nakła- dowe	ogółem	nisko- nakła- dowe	wysoko- nakła- dowe	ogółem
	Żyto			Pszenica ozima		
	W zł na 1 ha					
Robotnicy	565	936	732	573	769	671
Konie	76	126	98	84	119	101
Traktory	365	420	390	390	425	407
Kombajny	162	98	133	147	148	148
Młocarnia	122	233	172	136	133	134
Nasiona	603	591	598	846	803	825
Środki ochrony roślin	9	8	9	35	74	54
Nawozy mineralne	492	677	575	642	784	713
Nawozy organiczne	1 332	1 700	1 499	1 336	1 813	1 575
Sznurek	56	82	68	38	69	53
Razem koszty bezpośrednie	3 782	4 871	4 274	4 227	5 137	4 681
Koszty ogólnoprodukcyjne	598	754	668	665	818	741
Koszty ogólnogospodarcze	1 323	1 876	1 572	1 477	2 033	1 756
Koszt stanowiska	269	282	275	277	278	277
Razem koszty brutto	5 972	7 783	6 789	6 646	8 266	7 455
Wartość słomy	848	1 149	984	882	1 149	1 015
Koszt produkcji ziarna	5 124	6 634	5 805	5 764	7 117	6 440
Plon q/ha	16,3	21,7	18,8	18,9	24,5	21,7
Koszt 1 q ziarna	314	306	309	305	290	297
	W procentach					
Robotnicy	9,5	12,0	10,8	8,6	9,3	9,0
Konie	1,3	1,6	1,4	1,3	1,4	1,4
Traktory	6,1	5,4	5,7	5,9	5,1	5,5
Kombajny	2,7	1,3	2,0	2,2	1,8	2,0
Młocarnia	2,0	3,0	2,5	2,0	1,6	1,8
Nasiona	10,1	7,6	8,8	12,7	9,7	11,1
Środki ochrony roślin	0,2	0,1	0,1	0,5	0,9	0,7
Nawozy mineralne	8,2	8,7	8,5	9,7	9,5	9,6
Nawożenie organiczne	22,3	21,9	22,1	20,1	22,0	21,0
Sznurek	0,9	1,0	1,0	0,6	0,8	0,7
Razem koszty bezpośrednie	63,3	62,6	62,9	63,6	62,1	62,8
Koszty pośrednie	32,2	33,8	33,0	32,2	34,5	33,5
Koszty stanowiska	4,5	3,6	4,1	4,2	3,4	3,7
Razem koszty brutto	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0
	W miernikach ilościowych na 1 ha					
Robotnikodni	7,6	12,7	9,9	7,8	10,1	8,9
Koniodni	1,8	3,3	2,5	1,9	3,0	2,4
Traktorodni	1,3	1,8	1,5	1,4	1,7	1,6
Nawozy azotowe kg N	36	40	38	50	54	52
Nawozy fosforowe kg P ₂ O ₅	31	56	42	40	54	47
Nawozy potasowe kg K ₂ O	40	67	52	45	74	59

Tabela 35

Nakłady na produkcję jęczmienia jarego i owsa zebranych w 1966 r.

Wyszczególnienie	Gospodarstwa					
	nisko- nakła- dowe	wysoko- nakła- dowe	ogółem	nisko- nakła- dowe	wysoko- nakła- dowe	ogółem
Jęczmień jary			Owies			
W zł na 1 ha						
Robotnicy	605	831	711	627	806	704
Konie	91	99	95	86	99	92
Traktory	379	393	386	398	384	392
Kombajny	123	81	103	76	91	82
Młocarnia	148	185	165	243	190	220
Nasiona	608	646	626	601	607	603
Środki ochrony roślin	32	49	40	29	80	51
Nawozy mineralne	482	566	521	458	572	507
Nawożenie organiczne	1 368	1 790	1 568	1 317	1 712	1 488
Sznurek	50	87	67	79	92	85
Razem koszty bezpośrednie	3 886	4 727	4 282	3 914	4 633	4 224
Koszty ogólnoprodukcyjne	562	691	622	597	705	644
Koszty ogólnogospodarcze	1 233	1 743	1 473	1 331	1 730	1 503
Koszt stanowiska	275	290	282	269	269	269
Razem koszty brutto	5 956	7 451	6 659	6 111	7 337	6 640
Wartość słomy	571	756	658	643	800	710
Koszty produkcji ziarna	5 385	6 695	6 001	5 468	6 537	5 930
Plon q/ha	16,3	21,7	18,8	17,8	21,7	19,5
Koszt 1 q ziarna	330	309	319	307	301	304
W procentach						
Robotnicy	10,2	11,0	10,7	10,3	11,0	10,6
Konie	1,5	1,3	1,4	1,4	1,3	1,4
Traktory	6,4	5,3	5,8	6,5	5,2	5,9
Kombajny	2,1	1,1	1,5	1,2	1,2	1,2
Młocarnia	2,5	2,5	2,5	4,0	2,6	3,3
Nasiona	10,2	8,7	9,4	9,9	8,3	9,1
Środki ochrony roślin	0,5	0,7	0,6	0,5	1,1	0,8
Nawozy mineralne	8,1	7,6	7,8	7,5	7,8	7,6
Nawożenie organiczne	23,0	24,0	23,6	21,5	23,3	22,4
Sznurek	0,8	1,2	1,0	1,3	1,3	1,3
Razem koszty bezpośrednie	65,3	63,4	64,3	64,1	63,1	63,6
Koszty pośrednie	30,1	32,7	31,5	31,5	33,2	32,3
Koszt stanowiska	4,6	3,9	4,2	4,4	3,7	4,1
Razem koszty brutto	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0
W miernikach ilościowych na 1 ha						
Robotnikodni	8,4	11,2	9,7	8,5	11,1	9,6
Koniodni	2,2	2,6	2,4	1,9	2,7	2,3
Traktorodni	1,4	1,6	1,5	1,4	1,6	1,5
Nawozy azotowe kg N	28	30	29	26	35	30
Nawozy fosforowe kg P ₂ O ₅	32	48	39	33	44	38
Nawozy potasowe kg K ₂ O	59	69	64	58	62	60

Nakłady na produkcję grochu i rzepaku ozimego zebranych w 1966 r.

Wyszczególnienie	Gospodarstwa					
	nisko- nakła- dowe	wysoko- nakła- dowe	ogółem	nisko- nakła- dowe	wysoko- nakła- dowe	ogółem
	Groch			Rzepak ozimy		
	W zł na 1 ha					
Robotnicy	1 172	1 181	1 177	637	1 098	876
Konie	86	143	117	75	113	95
Traktory	491	287	380	399	522	463
Kombajny	204	126	161	336	255	294
Młocarnia	180	173	176	31	158	97
Nasiona	2 362	2 834	2 620	111	112	111
Środki ochrony roślin	—	301	164	166	154	160
Nawozy mi neralne	288	384	341	1 172	1 408	1 295
Nawożenie organiczne	1 124	1 632	1 401	1 353	1 804	1 586
Sznurek	—	—	—	45	77	62
Razem koszty bezpośrednie	5 907	7 061	6 537	4 325	5 701	5 039
Koszty ogólnoprodukcyjne	537	607	575	814	1 021	922
Koszty ogólnogospodarcze	1 580	1 582	1 581	1 848	2 565	2 220
Razem koszty brutto	8 024	9 250	8 693	6 987	9 287	8 181
Wartość stanowiska	500	500	500	—	—	—
Wartość słomy	593	590	591	—	—	—
Koszt produkcji ziarna	6 931	8 160	7 602	6 987	9 287	8 181
Plon q/ha	14,4	15,1	14,8	14,7	19,0	16,9
Koszt 1 q ziarna	481	540	514	475	489	484
	W procentach					
Robotnicy	14,6	12,8	13,5	9,1	11,8	10,7
Konie	1,1	1,5	1,3	1,1	1,2	1,2
Traktory	6,1	3,1	4,4	5,7	5,6	5,7
Kombajny	2,5	1,4	1,9	4,8	2,7	3,6
Młocarnia	2,2	1,9	2,0	0,4	1,7	1,2
Nasiona	29,4	30,6	30,2	1,6	1,2	1,4
Środki ochrony roślin	—	3,3	1,9	2,4	1,8	2,0
Nawozy mineralne	3,6	4,2	3,9	16,8	15,2	15,7
Nawożenie organiczne	14,1	17,5	16,1	19,4	19,3	19,3
Sznurek	—	—	—	0,6	0,9	0,8
Razem koszty bezpośrednie	73,6	76,3	75,2	61,9	61,4	61,6
Koszty pośrednie	26,4	23,7	24,8	38,1	38,6	38,4
Razem koszty brutto	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0
	W miernikach ilościowych na 1 ha					
Robotnikodni	15,4	16,5	16,0	8,7	14,4	11,7
Koniodni	2,0	3,8	3,0	1,7	2,9	2,3
Traktorodni	1,6	1,2	1,4	1,4	2,1	1,8
Nawozy azotowe kg N	—	8	5	91	117	104
Nawozy fosforowe kg P ₂ O ₅	33	38	36	65	79	72
Nawozy potasowe kg K ₂ O	73	81	77	99	100	99

Tabela 37

Nakłady na produkcję buraków cukrowych i buraków pastewnych zebranych w 1966 r.

Wyszczególnienie	Gospodarstwa					
	nisko- nakła- dowe	wysoko- nakła- dowe	ogółem	nisko- nakła- dowe	wysoko- nakła- dowe	ogółem
	Buraki cukrowe			Buraki pastewne		
	W zł na 1 ha					
Robotnicy	3 849	4 344	4 103	3 957	4 331	4 169
Konie	129	111	120	344	284	310
Traktory	534	484	509	726	687	704
Nasiona	398	377	387	414	367	387
Środki ochrony roślin	177	214	196	40	30	34
Nawozy mineralne	1 257	1 620	1 443	1 287	1 142	1 204
Nawożenie organiczne	1 328	1 834	1 586	1 408	1 750	1 603
Razem koszty bezpośrednie	7 672	8 984	8 344	8 176	8 591	8 411
Koszty ogólnoprodukcyjne	2 109	2 520	2 319	1 317	1 602	1 479
Koszty ogólnogospodarcze	4 988	6 314	5 667	2 729	4 028	3 466
Razem koszty brutto	14 769	17 818	16 330	12 222	14 221	13 356
Wartość liści	2 421	2 920	2 675	610	739	683
Koszt produkcji korzeni	12 348	14 898	13 655	11 612	13 482	12 673
Plon q/ha	247	298	273	436	528	488
Koszt 1 q korzeni	50	50	50	27	26	26
	W procentach					
Robotnicy	26,0	24,4	25,2	32,5	30,5	31,2
Konie	0,9	0,6	0,7	2,8	2,0	2,3
Traktory	3,6	2,7	3,1	5,9	4,8	5,3
Nasiona	2,7	2,1	2,4	3,4	2,6	2,9
Środki ochrony roślin	1,2	1,2	1,2	0,3	0,2	0,3
Nawozy mineralne	8,5	9,1	8,8	10,5	8,0	9,0
Nawożenie organiczne	9,0	10,3	9,7	11,6	12,3	12,0
Razem koszty bezpośrednie	51,9	50,4	51,1	67,0	60,4	63,0
Koszty pośrednie	48,1	49,6	48,9	33,0	39,6	37,0
Razem koszty brutto	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0
	W miernikach ilościowych na 1 ha					
Robotnikodni	48,1	53,4	50,8	50,5	51,5	51,0
Koniodni	2,8	3,0	2,9	7,9	7,3	7,5
Traktorodni	2,0	2,0	2,0	2,6	2,9	2,8
Nawozy azotowe kg N	103	147	126	103	97	100
Nawozy fosforowe kg P ₂ O ₅	54	66	60	62	56	58
Nawozy potasowe K ₂ O	100	127	114	88	81	84

Nakłady na produkcję ziemniaków i siana łąkowego zebranych w 1966 r.

Wyszczególnienie	Gospodarstwa					
	nisko-nakład.	wysoko-nakład.	Ogółem	nisko-nakład.	wysoko-nakład.	Ogółem
	Ziemniaki			Siano łąkowe		
	W zł na 1 ha					
Robotnicy	2 362	2 475	2 410	473	840	623
Konie	202	257	226	89	142	110
Traktory	960	888	930	311	462	373
Sadzeniaki	2 625	2 322	2 495	—	—	—
Środki ochrony roślin	318	238	284	—	—	—
Nawozy mineralne	591	761	664	388	647	494
Nawożenie organiczne	1 339	1 712	1 497	—	—	—
Razem koszty bezpośrednie	8 397	8 653	8 506	1 261	2 091	1 600
Koszty ogólnoprodukcyjne	1 091	1232	1 151	382	520	438
Koszty ogólnogospodarcze	2 435	3 001	2 676	803	1 310	1 009
Razem koszty brutto	11 923	12 886	12 333	2 446	3 921	3 047
Plon q/ha	151	170	159	33	50	40
Koszt 1 q	79	76	78	74	78	76
	W procentach					
Robotnicy	19,8	19,2	19,6	19,4	21,4	20,5
Konie	1,7	2,0	1,8	3,6	3,6	3,6
Traktory	8,0	6,9	7,5	12,7	11,8	12,3
Sadzeniaki	22,0	18,0	20,3	—	—	—
Środki ochrony roślin	2,7	1,8	2,3	—	—	—
Nawozy mineralne	5,0	5,9	5,4	15,9	16,5	16,2
Nawożenie organiczne	11,2	13,3	12,1	—	—	—
Razem koszty bezpośrednie	70,4	67,1	69 0	51,6	53,3	52,6
Koszty pośrednie	29,6	32,9	31,0	48,4	46,7	47,4
Razem koszty brutto	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0
	W miernikach ilościowych na 1 ha					
Robotnikodni	32,0	33,9	32,8	6,5	11,2	8,4
Koniodni	4,6	6,7	5,5	2,2	3,8	2,9
Traktorodni	3,5	3,9	3,6	1,2	1,9	1,5
Nawozy azotowe kg N	41	45	43	20	44	30
Nawozy fosforowe kg P ₂ O ₅	34	47	40	24	34	28
Nawozy potasowe kg K ₂ O	65	111	85	40	80	56

Tabela 39

Nakłady na bydło mleczne i jałowiznę w 1966/67 r.

Wyszczególnienie	Gospodarstwa					
	nisko- nakła- dowe	wysoko- nakła- dowe	ogółem	nisko- nakła- dowe	wysoko- nakła- dowe	ogółem
Bydło mleczne						
	W zł na 1 krowę rocznie			Jałowizna		
	W zł na 1 sztukę rocznie					
Pasze ogółem	4 617	4 864	4 742	3 494	3 655	3 572
w tym: pasze treściwe	954	1 355	1 158	910	1 002	955
okopowe	559	386	471	244	213	229
Ściółka	356	360	358	184	185	184
Utrzymanie buhajów (lub inseminacja)	106	98	102	—	—	—
Robotnicy	1 737	1 797	1 768	594	648	621
Siła pociągowa	387	409	398	179	188	184
Utrzymanie budynków	542	508	525	209	215	212
Razem koszty bezpośrednie	7 745	8 036	7 893	4 660	4 891	4 773
Koszty pośrednie	2 186	2 446	2 318	894	1 012	952
Razem koszty brutto	9 931	10 482	10 211	5 554	5 903	5 725
Wartość obornika	2 300	2 300	2 300	784	821	802
Razem koszty netto	7 631	8 182	7 911	4 770	5 082	4 923
Przyrost (ubytek) wartości	61	114	88	2 439	2 663	2 549
Koszt produkcji mleka	7 570	8 068	7 823			
Mleczność roczna ltr	2 619	2 871	2 747			
Koszt 1 litra mleka	2,89	2,81	2,85			
W procentach						
Pasze ogółem	46,4	46,6	46,4	62,9	61,9	62,5
Ściółka	3,6	3,4	3,5	3,3	3,1	3,2
Utrzymanie buhajów	1,1	0,9	1,0	—	—	—
Robotnicy	17,5	17,1	17,4	10,7	11,0	10,8
Siła pociągowa	3,9	3,9	3,9	3,2	3,2	3,2
Utrzymanie budynków	5,5	4,8	5,1	3,8	3,7	3,7
Razem koszty bezpośrednie	78,0	76,7	77,3	83,9	82,9	83,4
Koszty pośrednie	22,0	23,3	22,7	16,1	17,1	16,6
Razem koszty brutto	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0
W miernikach ilościowych						
	na 1 krowę rocznie			na 1 sztukę rocznie		
Robotnikodni	26,3	26,4	26,4	10,4	9,9	10,2
Koniodni	9,9	11,8	10,9	4,5	5,5	5,0
Pasze: treściwe q	3,8	5,3	4,6	3,3	3,7	3,5
okopowe q	16,3	12,3	14,3	6,9	6,8	6,8

Tabela 40

Nakłady na młode bydło opasowe (bukaty) i tucz trzody chlewnej w 1966/67 r.

Wyszczególnienie	Gospodarstwa					
	nisko- nakła- dowe	wysoko- nakła- dowe	ogółem	nisko- nakła- dowe	wysoko- nakła- dowe	ogółem
	Młode bydło opasowe			Tucz trzody chlewnej		
	W zł na 1	sztukę rocznie		W zł na 100 kg	przyrostu	
Pasze ogółem	3 317	3 901	3 585	1 450	1 760	1 618
w tym: pasze treściwe	1 042	1 218	1 123	939	1 134	1 045
okopowe	475	719	587	377	347	361
Ściółka	227	245	235	45	48	47
Opał do parnika	—	—	—	37	24	30
Robotnicy	671	847	752	207	183	194
Siła pociągowa	214	229	221	27	52	41
Utrzymanie budynków	236	206	222	97	77	86
Razem koszty bezpośrednie	4 665	5 428	5 015	1 863	2 144	2 016
Koszty pośrednie	1 168	1 622	1 376	412	457	437
Razem koszty brutto	5 833	7 050	6 391	2 275	2 601	2 453
Wartość obornika	1 380	1 380	1 380	120	163	144
Koszt przyrostu	4 453	5 670	5 011	2 155	2 438	2 309
Przyrost na 1 sztuce rocznie kg	210	298	251			
Koszt 1 kg przyrostu	21,2	19,0	20,0	21,5	24,4	23,1
Waga sztuki wstawionej kg	166	140	154	14	15	14
Waga sztuki sprzedanej kg	302	310	306	114	110	111
Koszt produkcji wstawionej sztuki	2 324	1 960	2 156	569	563	567
Koszt produkcji sprzedanej sztuki	5 207	5 190	5 196	2 719	2 881	2 808
Przyrost dzienny kg	0,576	0,817	0,687	0,356	0,357	0,357
Koszt 1 kg żywca	17,2	16,7	17,0	23,9	26,2	25,3
	W procentach					
Pasze	56,9	55,3	56,0	63,7	67,7	66,0
Ściółka	3,9	3,5	3,7	2,0	1,8	1,9
Opał do parnika	—	—	—	1,6	0,9	1,2
Robotnicy	11,5	12,0	11,8	9,1	7,0	7,9
Siła pociągowa	3,7	3,3	3,5	1,2	2,0	1,7
Utrzymanie budynków	4,0	2,9	3,5	4,3	3,0	3,5
Razem koszty bezpośrednie	80,0	77,0	78,5	81,9	82,4	82,2
Koszty pośrednie	20,0	23,0	21,5	18,1	17,6	17,8
Razem koszty brutto	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0
	W miernikach ilościowych					
	Na 1 sztukę rocznie			na 100 kg przyrostu		
Robotnikodni	10,8	11,2	11,0	2,7	2,7	2,7
Koniodni	5,6	6,8	6,2	0,7	1,5	1,2
Pasze: treściwe q	3,9	4,6	4,3	3,4	4,1	3,8
okopowe q	12,4	14,1	13,2	5,4	5,0	5,2

Tabela 41

Nakłady na chlewnię macior w 1966/67 r.

Wyszczególnienie	Gospodarstwa		
	nisko- nakładowe	wysoko- nakładowe	ogółem
W zł na 1 maciorę rocznie			
Pasze ogółem	4 558	4 767	4 668
w tym: pasze treściwe	2 614	2 613	2 614
okopowe	1 031	915	970
mleko pełne	220	211	215
mleko chude	337	429	385
Ściółka	125	124	124
Opał do parnika	125	54	88
Utrzymanie knura	426	496	463
Robotnicy	1 003	1 134	1 072
Siła pociągowa	145	196	172
Utrzymanie budynków	369	358	363
Razem koszty bezpośrednie	6 751	7 129	6 950
Koszty pośrednie	730	919	830
Razem koszty brutto	7 481	8 048	7 780
Wartość obornika	760	760	760
Razem koszty netto	6 721	7 288	7 020
Ubytek wartości macior	—447	—703	—582
Koszt produkcji prosiąt	7 168	7 991	7 602
Liczba odchowanych prosiąt	12,6	14,2	13,4
Koszt 1 prosięcia	569	563	567
W procentach			
Pasze	60,9	59,2	60,0
Ściółka	1,7	1,6	1,6
Opał do parnika	1,7	0,7	1,1
Utrzymanie knura	5,7	6,2	6,0
Robotnicy	13,4	14,1	13,8
Siła pociągowa	1,9	2,4	2,2
Utrzymanie budynków	4,9	4,4	4,6
Razem koszty bezpośrednie	90,2	88,6	89,3
Koszty pośrednie	9,8	11,4	10,7
Razem koszty brutto	100,0	100,0	100,0
W miernikach ilościowych na 1 maciorę rocznie			
Robotnikodni	13,9	14,4	14,2
Koniodni	3,6	5,4	4,5
Pasze: treściwe q	9,1	9,1	9,1
okopowe q	15,2	13,1	14,1

cd. tabl. 42

Wyszczególnienie	Warszawa Łódź, Katowice, Kielce	Poznań Bydgoszcz	Gdańsk	Wrocław Opole	Lublin Rzeszów	Szczecin Koszalin Ziel. Góra	Olsztyn Białystok	Ogółem
------------------	------------------------------------	---------------------	--------	------------------	-------------------	------------------------------------	----------------------	--------

W miernikach ilościowych na 1 ha

Robotnikodni	13,8	17,0	5,3	10,0	5,9	6,8	7,1	9,9
Koniodni	3,0	4,7	1,0	2,9	0,8	1,5	1,7	2,5
Traktorodni	1,8	1,8	1,0	1,8	2,0	1,8	1,3	1,5
Nawozy azotowe kg N	45	47	47	41	32	33	30	38
Nawozy fosforowe kg P_2O_5	60	51	52	50	59	29	32	42
Nawozy potasowe kg K_2O	78	72	38	70	29	38	31	52

cd. tabl. 43

Wyszczególnienie	Warszawa Łódź, Katowice, Kielce	Poznań Bydgoszcz	Gdańsk	Wrocław Opole	Lublin Rzeszów	Szczecin Koszalin Ziel. Góra	Olsztyn Białystok	Ogółem
------------------	------------------------------------	---------------------	--------	------------------	-------------------	------------------------------------	----------------------	--------

W miernikach ilościowych na 1 ha

Robotnikodni	10,2	13,0	9,2	8,5	7,9	7,0	7,6	8,9
Koniodni	2,5	4,4	3,3	1,9	1,8	1,7	1,7	2,4
Traktorodni	1,7	1,5	1,9	1,7	1,7	1,4	1,2	1,6
Nawozy azotowe kg N	49	60	57	60	41	46	46	52
Nawozy fosforowe kg P_2O_5	61	49	57	57	41	38	38	47
Nawozy potasowe kg K_2O	68	76	97	74	59	43	22	59

cd. tabl. 44

Wyszczególnienie	Warszawa Łódź, Katowice, Kielce	Poznań Bydgoszcz	Gdańsk	Wrocław Opole	Lublin Rzeszów	Szczecin Koszalin Ziel. Góra	Olsztyn Białystok	Ogółem
W miernikach ilościowych na 1 ha								
Robotnikodni	11,9	14,1	9,6	9,0	8,5	7,6	7,7	9,7
Koniodni	2,2	4,8	1,8	1,9	1,5	1,8	1,7	2,4
Traktorodni	1,7	1,5	1,7	1,6	1,8	1,3	1,4	1,5
Nawozy azotowe kg N	38	24	32	31	38	16	37	29
Nawozy fosforowe kg P_2O_5	51	37	23	42	44	41	32	39
Nawozy potasowe kg K_2O	76	65	37	63	73	37	87	64

Nakłady na produkcję owsa zebranego w 1966 r.

Wyszczególnienie	Warszawa Łódź, Kato- wice, Kielce	Poznań Bydgoszcz	Gdańsk	Wrocław Opole	Lublin Rzeszów	Szczecin Koszalin Ziel. Góra	Olsztyn Białystok	Ogółem
W zł na 1 ha								
Robotnicy	799	1 021	695	607	878	614	596	704
Konie	90	156	62	82	74	75	84	92
Traktory	454	316	519	402	560	379	376	392
Kombajny	17	37	39	181	—	70	92	82
Młocarnia	246	178	158	139	386	258	225	220
Nasiona	578	598	608	615	628	596	609	603
Środki ochrony roślin	77	92	13	39	83	28	49	51
Nawozy mineralne	566	620	614	491	656	391	527	507
Nawożenie organiczne	1 794	1 921	1 203	1 397	1 283	1 315	1 457	1 488
Sznurek	121	111	70	81	78	81	61	85
Razem koszty bezpośrednie	4 742	5 050	3 981	4 034	4 626	3 807	4 076	4 224
Koszty ogólnoprodukcyjne	848	626	611	551	818	597	690	644
Koszty ogólnogospodarcze	2 403	1 478	1 431	1 486	1 980	1 249	1 424	1 503
Koszt stanowiska	332	250	268	253	319	271	255	269
Razem koszty brutto	8 325	7 404	6 291	6 324	7 743	5 924	6 445	6 640
Wartość słomy	996	770	800	683	824	574	740	710
Koszt produkcji ziarna	7 329	6 634	5 491	5 641	6 919	5 350	5 705	5 930
Plon q/ha	25,2	20,6	19,0	19,5	23,4	16,7	19,1	19,5
Koszt 1 q ziarna	291	322	289	289	296	320	299	304
W procentach								
Robotnicy	9,6	13,8	11,0	9,6	11,3	10,3	9,2	10,6
Konie	1,1	2,1	1,0	1,3	1,0	1,3	1,3	1,4
Traktory	5,5	4,3	8,2	6,4	7,2	6,4	5,8	5,9
Kombajny	0,2	0,5	0,6	2,9	—	1,2	1,4	1,2
Młocarnia	3,0	2,4	2,5	2,2	5,0	4,4	3,5	3,3
Nasiona	6,9	8,1	9,7	9,7	8,1	10,1	9,4	9,1
Środki ochrony roślin	0,9	1,2	0,2	0,6	1,1	0,5	0,8	0,8
Nawozy mineralne	6,8	8,4	9,8	7,8	8,5	6,6	8,2	7,6
Nawożenie organiczne	21,5	25,9	19,2	22,0	16,5	22,1	22,7	22,4
Sznurek	1,5	1,5	1,1	1,3	1,0	1,4	0,9	1,3
Razem koszty bezpośrednie	57,0	68,2	63,3	63,8	59,7	64,3	63,2	63,6
Koszty pośrednie	39,0	28,5	32,4	32,2	36,2	31,1	32,8	32,3
Koszt stanowiska	4,0	3,3	4,3	4,0	4,1	4,6	4,0	4,1
Razem koszty brutto	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0
W miernikach ilościowych na 1 ha								
Robotnikodni	10,1	14,9	7,7	8,4	11,3	8,0	8,4	9,6
Koniodni	2,2	4,5	1,3	2,1	1,3	1,7	1,9	2,3
Traktorodni	1,9	1,5	1,3	1,5	2,2	1,3	1,4	1,5
Nawozy azotowe kg N	30	35	15	32	45	18	37	30
Nawozy fosforowe kg P ₂ O ₅	40	49	52	36	50	37	26	38
Nawozy potasowe kg K ₂ O	68	73	105	57	47	47	67	60

Tabela 46

Nakłady na produkcję grochu zebranego w 1966 r.

Wyszczególnienie	Warszawa Łódź, Kato- wice, Kielce	Poznań Bydgoszcz	Gdańsk	Wrocław Opole	Lublin Rzeszów	Szczecin Koszalin Ziel. Góra	Olsztyn Białystok	Ogółem
W zł na 1 ha								
Robotnicy	—	1 382	—	683	751	1 776	672	1 177
Konie	—	239	—	12	101	129	46	117
Traktory	—	310	—	371	456	357	611	380
Kombajny	—	—	—	310	473	124	—	161
Młocarnia	—	211	—	36	—	292	322	176
Nasiona	—	2 991	—	2 614	2 212	2 582	2 040	2 620
Środki ochrony roślin	—	467	—	—	—	135	—	164
Nawozy mineralne	—	335	—	460	353	336	—	341
Nawożenie organiczne	—	1 694	—	1 231	868	1 460	1 389	1 401
Razem koszty bezpośrednie	—	7 629	—	5 717	5 214	7 191	5 080	6 537
Koszty ogólnoprodukcyjne	—	646	—	513	372	694	398	575
Koszty ogólnogospodarcze	—	1 742	—	1 448	1 051	1 918	1 016	1 531
Razem koszty brutto	—	10 017	—	7 678	6 637	9 803	6 494	8 693
Wartość stanowiska	—	500	—	500	500	500	500	500
Wartość słomy	—	640	—	621	364	667	358	591
Koszt produkcji ziarna	—	8 877	—	6 557	5 773	8 636	5 636	7 602
Plon q/ha	—	16,2	—	15,5	10,7	16,3	7,7	14,8
Koszt 1 q ziarna	—	548	—	423	540	530	732	514
W procentach								
Robotnicy	—	13,8	—	8,9	11,3	18,1	10,3	13,5
Konie	—	2,4	—	0,2	1,5	1,3	0,7	1,3
Traktory	—	3,1	—	4,8	6,9	3,6	9,4	4,4
Kombajny	—	—	—	4,0	7,1	1,3	—	1,9
Młocarnia	—	2,1	—	0,5	—	3,0	5,0	2,0
Nasiona	—	29,9	—	34,0	33,4	26,3	31,4	30,2
Środki ochrony roślin	—	4,7	—	—	—	1,4	—	1,9
Nawozy mineralne	—	3,3	—	6,0	5,3	3,4	—	3,9
Nawożenie organiczne	—	16,9	—	16,0	13,1	14,9	21,4	16,1
Razem koszty bezpośrednie	—	76,2	—	74,4	78,6	73,3	78,2	75,2
Koszty pośrednie	—	23,8	—	25,6	21,4	26,7	21,8	24,8
Razem koszty brutto	—	100,0	—	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0
W miernikach ilościowych na 1 ha								
Robotnikodni	—	20,2	—	9,0	9,4	22,7	11,0	16,0
Koniodni	—	6,3	—	0,3	1,6	3,6	1,3	3,0
Traktorodni	—	1,3	—	1,4	1,2	1,4	2,0	1,4
Nawozy azotowe kg N	—	—	—	—	—	17	—	5
Nawozy fosforowe kg P ₂ O ₅	—	41	—	54	49	21	—	36
Nawozy potasowe kg K ₂ O	—	84	—	116	74	59	—	77

Nakłady na produkcję rzepaku ozimego zebranego w 1966 r.

Wyszczególnienie	Warszawa Łódź, Kato- wice, Kielce	Poznań Bydgoszcz	Gdańsk	Wrocław Opole	Lublin Rzeszów	Szczecin Koszalin Ziel. Góra	Olsztyn Białystok	Ogółem
W zł na 1 ha								
Robotnicy	1 499	1 414	1 004	617	562	574	722	876
Konie	170	182	89	48	29	56	109	95
Traktory	653	508	533	435	497	372	396	463
Kombajny	93	121	483	299	291	348	437	294
Młocarnia	286	173	14	124	—	29	37	97
Nasiona	115	126	92	102	132	101	133	111
Środki ochrony roślin	136	61	184	110	90	255	191	160
Nawozy mineralne	1 305	1 293	1 734	1 398	1 241	1 003	1 458	1 295
Nawożenie organiczne	1 746	1 922	2 202	1 458	1 385	1 344	1 352	1 586
Sznurek	79	121	59	24	42	60	43	62
Razem koszty bezpośrednie	6 082	5 921	6 394	4 615	4 269	4 142	4 878	5 039
Koszty ogólnoprodukcyjne	1 339	875	760	891	1 114	862	796	922
Koszty ogólnogospodarcze	3 431	2 040	1 771	2 442	2 923	1 890	1 674	2 220
Razem koszty brutto	10 852	8 836	8 925	7 948	8 306	6 894	7 348	8 181
Plon q/ha	22,4	16,8	14,9	19,0	20,5	14,6	13,5	16,9
Koszt 1 q ziarna	484	526	599	418	405	472	544	484
W procentach								
Robotnicy	13,8	16,0	11,2	7,8	6,8	8,3	9,8	10,7
Konie	1,6	2,1	1,0	0,6	0,3	0,8	1,5	1,2
Traktory	6,0	5,7	6,0	5,5	6,0	5,4	5,4	5,7
Kombajny	0,9	1,4	5,4	3,8	3,5	5,0	5,9	3,6
Młocarnia	2,6	2,0	0,2	1,6	—	0,4	0,5	1,2
Nasiona	1,1	1,4	1,0	1,3	1,6	1,5	1,8	1,4
Środki ochrony roślin	1,3	0,7	2,1	1,4	1,1	3,7	2,6	2,0
Nawozy mineralne	12,0	14,6	19,4	17,6	14,9	14,5	19,9	15,7
Nawożenie organiczne	16,1	21,7	24,7	18,2	16,7	19,6	18,4	19,3
Sznurek	0,7	1,4	0,7	0,3	0,5	0,9	0,6	0,8
Razem koszty bezpośrednie	56,1	67,0	71,7	58,1	51,4	60,1	66,4	61,6
Koszty pośrednie	43,9	33,0	28,3	41,9	48,6	39,9	33,6	38,4
Razem koszty brutto	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0
W miernikach ilościowych na 1 ha								
Robotnikodni	18,2	20,5	12,0	8,5	8,4	7,3	10,4	11,7
Koniodni	3,7	5,2	2,0	1,2	1,0	1,3	2,5	2,3
Traktorodni	2,6	2,4	1,9	1,7	1,8	1,3	1,4	1,8
Nawozy azotowe kg N	119	106	152	94	104	82	115	104
Nawozy fosforowe kg P ₂ O ₅	73	57	103	98	54	50	83	72
Nawozy potasowe kg K ₂ O	77	110	73	150	76	70	124	99

Tabela 43

Nakłady na produkcję buraków cukrowych zebranych w 1966 r.

Wyszczególnienie	Warszawa Łódź, Kato- wice, Kielce	Poznań Bydgoszcz	Gdańsk	Wrocław Opole	Lublin Rzeszów	Szczecin Koszalin Ziel. Góra	Olsztyn Białystok	Ogółem
W zł na 1 ha								
Robotnicy	5 009	3 931	5 504	3 829	4 111	3 723	3 689	4 103
Konie	222	154	127	69	120	77	155	120
Traktory	392	427	667	571	912	337	640	509
Nasiona	315	378	302	416	337	404	448	387
Środki ochrony roślin	178	216	44	375	105	205	38	196
Nawozy mineralne	1 476	1 693	1 701	1 502	2 314	977	1 340	1 443
Nawożenie organiczne	1 643	1 877	2 203	1 417	868	1 315	1 445	1 586
Razem koszty bezpośrednie	9 235	8 676	10 548	8 179	8 767	7 038	7 755	8 344
Koszty ogólnoprodukcyjne	3 435	2 515	2 273	2 173	1 765	2 004	2 324	2 319
Koszty ogólnogospodarcze	8 455	6 126	5 402	6 198	4 982	4 627	4 758	5 667
Razem koszty brutto	21 125	17 317	18 223	16 550	15 514	13 669	14 837	16 330
Wartość liści	3 391	2 881	2 754	2 930	2 401	2 146	2 450	2 675
Koszt produkcji korzeni	17 734	14 436	15 469	13 620	13 113	11 523	12 387	13 655
Plon q/ha	346	294	281	299	245	219	250	273
Koszt 1 q korzeni	51	49	55	46	54	53	50	50

W procentach								
Robotnicy	23,6	22,7	30,2	23,0	26,5	27,2	24,9	25,2
Konie	1,1	0,9	0,7	0,4	0,8	0,6	1,0	0,7
Traktory	1,9	2,5	3,7	3,5	5,9	2,5	4,3	3,1
Nasiona	1,5	2,2	1,7	2,5	2,2	3,0	3,0	2,4
Środki ochrony roślin	0,8	1,2	0,2	2,3	0,7	1,5	0,3	1,2
Nawozy mineralne	7,0	9,8	9,3	9,1	14,9	7,1	9,0	8,8
Nawożenie organiczne	7,8	10,8	12,1	8,6	5,6	9,6	9,7	9,7
Razem koszty bezpośrednie	43,7	50,1	57,9	49,4	56,6	51,5	52,2	51,1
Koszty pośrednie	56,3	49,9	42,1	50,6	43,4	48,5	47,8	48,9
Razem koszty brutto	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0

W miernikach ilościowych na 1 ha								
Robotnikodni	60,7	53,4	61,9	45,7	43,6	45,4	50,4	50,8
Koniodni	4,5	4,7	2,8	1,7	1,9	1,8	3,4	2,9
Traktorodni	1,4	2,0	2,3	2,3	2,5	1,3	2,5	2,0
Nawozy azotowe kg N	131	149	169	133	123	82	110	126
Nawozy fosforowe kg P ₂ O ₃	60	62	44	68	216	45	56	60
Nawozy potasowe kg K ₂ O	103	138	121	127	222	66	112	114

Nakłady na produkcję buraków pastewnych zebranych w 1966 r.

Wyszczególnienie	Warszawa Łódź, Kato- wice, Kielce	Poznań Bydgoszcz	Gdańsk	Wrocław Opole	Lublin Rzeszów	Szczecin Koszalin Ziel. Góra	Olsztyn Białystok	Ogółem
W zł na 1 ha								
Robotnicy	4 823	4 183	4 524	4 954	3 582	3 941	3 605	4169
Konie	396	393	306	149	317	316	289	310
Traktory	736	541	1 039	849	690	540	897	704
Nasiona	332	358	286	425	390	408	439	387
Środki ochrony roślin	—	46	—	—	40	83	17	34
Nawozy mineralne	1 567	1 158	1 195	1 182	1 257	985	1 300	1204
Nawożenie organiczne	1 736	1 866	1 957	1 536	1 385	1 377	1 572	1603
Razem koszty bezpośrednie	9 590	8 545	9 307	8 735	7 661	7 650	8 119	8411
Koszty ogólnoprodukcyjne	1 780	1 242	2 098	1 566	1 268	1 209	1 769	1479
Koszty ogólnogospodarcze	5 075	3 001	4 963	3 907	3 370	2 353	3 443	3466
Razem koszty brutto	16 445	12 788	16 368	14 208	12 299	11 212	13 331	13356
Wartość liści	794	606	981	816	654	508	735	683
Koszt produkcji korzeni	15 651	12 182	15 387	13 392	11 645	10 704	12 596	12673
Plon q/ha	567	433	701	583	467	363	525	488
Koszt 1 q korzeni	28	28	22	23	25	29	24	26
W procentach								
Robotnicy	29,3	32,6	27,7	32,4	29,1	35,2	27,0	31,2
Konie	2,4	3,1	1,9	1,0	2,6	2,8	2,2	2,3
Traktory	4,5	4,2	6,3	6,0	5,6	4,8	6,7	5,3
Nasiona	2,0	2,8	1,7	3,0	3,2	3,6	3,3	2,9
Środki ochrony roślin	—	0,4	—	—	0,3	0,7	0,1	0,3
Nawozy mineralne	9,5	9,1	7,3	8,3	10,2	8,8	9,8	9,0
Nawożenie organiczne	10,6	14,6	12,0	10,8	11,3	12,3	11,8	12,0
Razem koszty bezpośrednie	58,3	66,8	56,9	61,5	62,3	68,2	60,9	63,0
Koszty pośrednie	41,7	33,2	43,1	38,5	37,7	31,8	39,1	37,0
Razem koszty brutto	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0
W miernikach ilościowych na 1 ha								
Robotnikodni	58,7	53,3	53,6	51,1	43,9	48,3	48,4	51,0
Koniodni	8,7	11,1	6,3	4,4	4,4	6,8	6,2	7,5
Traktorodni	3,0	2,8	3,2	3,5	1,2	1,9	3,4	2,8
Nawozy azotowe kg N	143	90	101	100	120	71	110	100
Nawozy fosforowe kg P ₂ O ₅	58	55	51	73	54	50	65	58
Nawozy potasowe kg K ₂ O	82	116	68	87	67	65	86	84

Tabela 50

Nakłady na produkcję ziemniaków zebranych w 1966 r.

Wyszczególnienie	Warszawa Łódź, Kato- wice, Kielce	Poznań Bydgoszcz	Gdańsk	Wrocław Opole	Lublin Rzeszów	Szczecin Koszalin Ziel. Góra	Olsztyn Białystok	Ogółem
W zł na 1 ha								
Robotnicy	2 821	2 428	2 414	2 770	1 688	2 366	2 194	2 410
Konie	364	308	267	238	39	172	207	226
Traktory	896	765	739	1 084	1 125	988	839	930
Sadzeniaki	2 280	2 294	2 776	2 684	2 469	2 427	2 734	2 495
Środki ochrony roślin	176	330	304	296	177	217	433	284
Nawozy mineralne	859	848	481	754	756	569	458	664
Nawożenie organiczne	1 786	1 877	1 203	1 306	1 640	1 304	1 435	1 497
Razem koszty bezpośrednie	9 182	8 850	8 184	9 132	7 894	8 043	8 300	8 506
Koszty ogólnoprodukcyjne	1 327	1 222	1 254	1 024	928	1 207	1 064	1 151
Koszty ogólnogospodarcze	3 411	3 071	2 937	2 805	2 245	2 505	2 195	2 676
Razem koszty brutto	13 920	13 143	12 375	12 961	11 067	11 755	11 559	12 333
Plon q/ha	175	179	190	168	119	158	138	159
Koszt 1 q	80	73	65	77	93	74	84	78

W procentach								
Robotnicy	20,3	18,5	19,5	21,4	15,3	20,2	19,0	19,6
Konie	2,6	2,3	2,2	1,8	0,4	1,5	1,8	1,8
Traktory	6,4	5,8	6,0	8,4	10,2	8,4	7,3	7,5
Sadzeniaki	16,4	17,5	22,4	20,7	22,2	20,6	23,6	20,3
Środki ochrony roślin	1,3	2,5	2,5	2,3	1,6	1,8	3,7	2,3
Nawozy mineralne	6,2	6,5	3,9	5,8	6,8	4,8	4,0	5,4
Nawożenie organiczne	12,8	14,2	9,7	10,1	14,8	11,1	12,4	12,1
Razem koszty bezpośrednie	66,0	67,3	66,2	70,5	71,3	68,4	71,8	69,0
Koszty pośrednie	34,0	32,7	33,8	29,5	28,7	31,6	28,2	31,0
Razem koszty brutto	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0

W miernikach ilościowych na 1 ha								
Robotnikodni	35,9	37,7	26,8	37,4	24,5	30,0	30,9	32,8
Koniodni	7,2	9,2	5,8	6,4	1,5	3,6	4,7	5,5
Traktorodni	3,6	3,6	1,9	4,5	4,4	3,5	3,2	3,6
Nawozy azotowe kg N	52	55	14	49	31	40	33	43
Nawozy fosforowe kg P ₂ O ₅	56	53	25	43	55	32	27	40
Nawozy potasowe kg K ₂ O	113	102	111	93	130	74	46	85

Nakłady na produkcję siana łąkowego zebranego w 1966 r.

Wyszczególnienie	Warszawa Łódź, Katowice, Kielce	Poznań Bydgoszcz	Gdańsk	Wrocław Opole	Lublin Rzeszów	Szczecin Koszalin Ziel. Góra	Olsztyn Białystok	Ogółem
W zł na 1 ha								
Robotnicy	1 237	737	458	739	649	649	328	623
Konie	213	165	69	138	73	84	76	110
Traktory	347	327	369	565	568	339	210	373
Nawozy mineralne	618	704	642	611	—	332	348	494
Razem koszty bezpośrednie	2 415	1 933	1 538	2 053	1 290	1 404	962	1 600
Koszty ogólnoprodukcyjne	597	363	475	424	289	499	387	438
Koszty ogólnogospodarcze	1 532	836	1 168	1 078	849	935	836	1 009
Razem koszty brutto	4 544	3 132	3 181	3 555	2 428	2 838	2 185	3 047
Plon q/ha	48	39	47	42	29	39	33	40
Koszt 1 q	95	80	68	85	84	73	66	76
W procentach								
Robotnicy	27,2	23,5	14,4	20,8	26,7	22,9	15,0	20,5
Konie	4,7	5,3	2,2	3,9	3,0	3,0	3,5	3,6
Traktory	7,6	10,4	11,6	15,9	23,4	11,9	9,6	12,3
Nawozy mineralne	13,6	22,5	20,2	17,2	—	11,7	15,9	16,2
Razem koszty bezpośrednie	53,1	61,7	48,4	57,8	53,1	49,5	44,0	52,6
Koszty pośrednie	46,9	38,3	51,6	42,2	46,9	50,5	56,0	47,4
Razem koszty brutto	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0
W miernikach ilościowych na 1 ha								
Robotnikodni	16,3	11,5	5,6	9,8	11,0	7,8	4,7	8,4
Koniodni	5,0	5,0	1,8	3,7	3,0	1,6	1,8	2,9
Traktorodni	1,3	1,7	1,3	2,3	1,8	1,3	0,9	1,5
Nawozy azotowe kg N	50	47	40	31	—	18	22	30
Nawozy fosforowe kg P ₂ O ₅	27	30	39	39	—	21	20	28
Nawozy potasowe kg K ₂ O	59	99	101	45	—	38	40	56

Tabela 52

Nakłady na bydło mleczne w 1966/67 r.

Wyszczególnienie	Warszawa Łódź, Kato- wice, Kielce	Poznań Bydgoszcz	Gdańsk	Wrocław Opole	Lublin Rzeszów	Szczecin Koszalin Ziel. Góra	Olsztyn Białystok	Ogółem
W zł na 1 krowę rocznie								
Pasze ogółem	5 541	4 556	5 365	4 476	4 027	4 748	4 685	4 742
w tym: pasze								
treściwe	1 672	1 355	1 515	1 008	848	1 089	853	1 158
okopowe	840	374	426	289	314	473	635	471
Ściółka	344	341	339	382	326	396	315	358
Utrzymanie buhajów (lub inseminacja)	98	80	86	111	204	106	74	102
Robotnicy	1 691	1 690	1 915	1 887	1 636	1 880	1 540	1 768
Siła pociągowa	365	422	349	439	481	422	297	398
Utrzymanie budynków	506	403	688	513	498	512	617	525
Razem koszty bezpośrednie	8 545	7 492	8 742	7 808	7 172	8 064	7 528	7 893
Koszty pośrednie	2 865	2 341	2 523	2 317	2 188	2 176	2 113	2 318
Razem koszty brutto	11 410	9 833	11 265	10 125	9 360	10 240	9 641	10 211
Wartość obornika	2 300	2 300	2 300	2 300	2 300	2 300	2 300	2 300
Razem koszty netto	9 110	7 533	8 965	7 825	7 060	7 940	7 341	7 911
Przyrost (ubytek) wartości	164	91	326	119	—72	23	43	88
Koszt produkcji mleka	8 946	7 442	8 639	7 706	7 132	7 917	7 298	7 823
Mleczność roczna ltr	3 050	2 822	3 402	2 668	2 202	2 648	2 613	2 747
Koszt 1 litra mleka	2,93	2,64	2,54	2,89	3,24	2,99	2,79	2,85
W procentach								
Pasze ogółem	48,6	46,3	47,6	44,2	43,0	46,4	48,5	46,4
Ściółka	3,0	3,5	3,0	3,8	3,5	3,9	3,3	3,5
Utrzymanie buhajów	0,9	0,8	0,8	1,1	2,2	1,0	0,8	1,0
Robotnicy	14,8	17,2	17,0	18,6	17,5	18,4	16,0	17,4
Siła pociągowa	3,2	4,3	3,1	4,3	5,1	4,1	3,1	3,9
Utrzymanie budynków	4,4	4,1	6,1	5,1	5,3	5,0	6,4	5,1
Razem koszty bezpośrednie	74,9	76,2	77,6	77,1	76,6	78,8	78,1	77,3
Koszty pośrednie	25,1	23,8	22,4	22,9	23,4	21,2	21,9	22,7
Razem koszty brutto	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0
W miernikach ilościowych na 1 krowę rocznie								
Robotnikodni	26,3	24,0	25,9	28,4	29,4	18,4	23,8	26,4
Koniodni	10,4	13,0	7,8	12,2	13,2	4,1	8,0	10,9
Pasze: treściwe q	6,6	5,4	6,0	4,0	3,2	4,3	3,4	4,6
okopowe q	25,5	12,1	11,8	8,2	9,2	14,4	19,7	14,3

Nakłady na jałowiznę w 1966/67 r.

Wyszczególnienie	Warszawa Łódź, Katowice Kielce	Poznań Bydgoszcz	Gdańsk	Wrocław Opole	Lublin Rzeszów	Szczecin Koszalin Ziel. Góra	Olsztyn Białystok	Ogółem
W zł na 1 sztukę rocznie								
Pasze ogółem	3 929	3 553	3 989	3 595	3 128	3 463	3 447	3 572
W tym: pasze								
treściwe	1 293	994	954	1 002	788	859	824	955
okopowe	366	175	254	144	77	288	243	229
Ściółka	181	174	175	207	168	188	172	184
Robotnicy	637	675	670	642	563	555	629	621
Konie	190	200	159	216	237	154	161	184
Utrzymanie budynków	203	162	276	276	151	170	252	212
Razem koszty bezpośrednie	5 140	4 764	5 269	4 936	4 247	4 530	4 661	4 773
Koszty pośrednie	1 328	963	1 085	914	818	805	947	952
Razem koszty brutto	6 468	5 727	6 354	5 850	5 065	5 335	5 608	5 725
Wartość obornika	841	794	822	892	796	696	837	802
Razem koszty netto	5 627	4 933	5 532	4 958	4 269	4 639	4 771	4 923
Przyrost wartości	3 168	2 692	3 256	2 290	2 151	2 231	2 634	2 549
W procentach								
Pasze ogółem	60,8	62,1	62,8	61,5	61,7	64,9	61,4	62,5
Ściółka	2,8	3,0	2,8	3,5	3,3	3,5	3,1	3,2
Robotnicy	9,8	11,8	10,5	11,0	11,1	10,4	11,2	10,8
Konie	2,9	3,5	2,5	3,7	4,7	2,9	2,9	3,2
Utrzymanie budynków	3,2	2,8	4,3	4,7	3,0	3,2	4,5	3,7
Razem koszty bezpośrednie	79,5	83,2	82,9	84,4	83,8	84,9	83,1	83,4
Koszty pośrednie	20,5	16,8	17,1	15,6	16,2	15,1	16,9	16,6
Razem koszty brutto	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0
W miernikach ilościowych na 1 sztukę rocznie								
Robotnikodni	10,4	9,5	10,1	11,4	11,1	9,6	9,6	10,2
Koniodni	5,5	6,1	3,7	5,9	6,3	3,9	4,2	5,0
Pasze: treściwe q	4,8	3,7	3,5	3,7	2,9	3,1	3,0	3,5
okopowe q	11,3	5,4	8,0	4,5	2,5	7,8	7,7	6,8

Tabela 54

Nakłady na młode bydło opasowe (bukaty) w 1966/67 r.

Wyszczególnienie	Warszawa Łódź, Kato- wice, Kielce	Poznań Bydgoszcz	Gdańsk	Wrocław Opole	Lublin Rzeszów	Szczecin Koszalin Ziel. Góra	Olsztyn Białystok	Ogółem
------------------	---	---------------------	--------	------------------	-------------------	------------------------------------	----------------------	--------

W zł na 1 sztukę rocznie

Pasze ogółem	4 634	3 490	·	3 875	3 587	3 602	2 898	3 585
w tym: pasze treściwe	1 651	1 029	·	1 177	1 372	1 192	630	1 123
okopowe	1 022	644	·	565	408	587	418	587
Śoiółka	213	228	·	250	213	256	205	235
Robotnicy	605	674	·	894	907	855	488	752
Siła pociągowa	103	257	·	206	285	241	178	221
Utrzymanie budynków	185	119	·	267	178	273	216	222
Razem koszty bezpośrednie	5 740	4 768	·	5 492	5 170	5 227	3 985	5 015
Koszty pośrednie	1 603	1 643	·	1 600	1 171	1 335	1 023	1 376
Razem koszty brutto	7 343	6 411	·	7 092	6 341	6 562	5 008	6 391
Wartość obornika	1 380	1 380	·	1 380	1 380	1 380	1 380	1 380
Koszt przyrostu	5 963	5 031	·	5 712	4 961	5 182	3 628	5 011
Przyrost na 1 sztukę rocznie kg	271	287	·	315	189	247	195	251
Koszt 1 kg przyrostu	22,0	17,5	·	18,1	26,2	21,0	18,6	20,0
Waga sztuki wstawionej kg	159	177	·	141	166	151	141	154
Waga sztuki sprzedanej kg	371	321	·	305	284	303	275	306
Koszt wstawionej sztuki	2 226	2 478	·	1 974	2 324	2 114	1 974	2 156
Koszt produkcji sprzedanej sztuki	6 890	4 998	·	4 942	5 416	5 306	4 466	5 196
Przyrost dzienny kg	0,742	0,787	·	0,862	0,518	0,678	0,533	0,687
Koszt 1 kg żywca	18,6	15,6	·	16,2	19,1	17,5	16,2	17,0

W procentach

Pasze	63,2	54,4	·	54,7	56,5	54,9	57,9	56,0
Ściółka	2,9	3,6	·	3,5	3,4	3,9	4,1	3,7
Robotnicy	8,2	10,5	·	12,6	14,3	13,0	9,7	11,8
Siła pociągowa	1,4	4,0	·	2,9	4,5	3,7	3,6	3,5
Utrzymanie budynków	2,5	1,9	·	3,8	2,8	4,2	4,3	3,5
Razem koszty bezpośrednie	78,2	74,4	·	77,5	81,5	79,7	79,6	78,5
Koszty pośrednie	21,8	25,6	·	22,5	18,5	20,3	20,4	21,5
Razem koszty brutto	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0

W miernikach ilościowych na 1 sztukę rocznie

Robotnikodni	11,4	10,4	·	12,7	12,0	11,4	8,5	11,0
Koniodni	2,4	7,9	·	6,7	6,7	6,5	4,8	6,2
Pasze: treściwe q	6,1	4,0	·	4,4	5,3	4,5	2,4	4,3
okopowe q	18,2	13,2	·	13,3	10,1	12,7	13,3	13,2

Tabela 55

Nakłady na tucz trzody chlewnej w 1966/67 r.

Wyszczególnienie	Warszawa Łódź, Kato- wice, Kielce	Poznań Bydgoszcz	Gdańsk	Wrocław Opole	Lublin Rzeszów	Szczecin Koszalin Ziel. Góra	Olsztyn Białystok	Ogółem
W złotych na 100 kg przyrostu								
Pasze ogółem	1 719	1 738	1 220	1 341	1 840	1 574	1 616	1 618
w tym: pasze treściwe	1 360	936	395	949	1 062	960	1 295	1 045
okopowe	275	355	567	284	507	446	225	361
Ściółka	37	48	23	42	54	62	31	47
Opał do parnika	9	22	34	37	72	38	23	30
Robotnicy	103	224	203	463	165	187	160	194
Siła pociągowa	36	49	22	35	16	49	33	41
Utrzymanie budynków	40	105	92	196	93	62	95	86
Razem koszty bezpośrednie	1 944	2 186	1 594	2 114	2 240	1 972	1 958	2 016
Koszty pośrednie	448	470	356	505	617	410	404	437
Razem koszty brutto	2 392	2 656	1 950	2 619	2 857	2 382	2 362	2 453
Wartość obornika	146	150	60	102	261	170	101	144
Koszt przyrostu	2 246	2 506	1 890	2 517	2 596	2 212	2 261	2 309
Koszt 1 kg przyrostu	22,5	25,1	18,9	25,2	26,0	22,1	22,6	23,1
Waga sztuki wstawionej kg	14	14	17	14	15	14	14	14
Waga sztuki sprzedanej kg	109	108	111	25 ^a)	107	113	110	111
Koszt produkcji prosięcia	663	543	459	·	483	584	573	567
Koszt produkcji sprzedanej sztuki	2 800	2 902	2 236	·	2 875	2 772	2 743	2 808
Przyrost dzienny kg	0,425	0,363	0,512	0,297	0,381	0,324	0,346	0,357
Koszt 1 kg żywca	25,7	26,9	20,1	·	26,9	24,5	24,9	25,3
W procentach								
Pasze	71,9	65,5	62,6	51,2	64,3	66,1	68,4	66,0
Ściółka	1,5	1,8	1,2	1,6	1,9	2,6	1,3	1,9
Opał do parnika	0,4	0,8	1,7	1,4	2,5	1,6	1,0	1,2
Robotnicy	4,3	8,4	10,4	17,7	5,8	7,8	6,8	7,9
Siła pociągowa	1,5	1,8	1,1	1,3	0,6	2,1	1,4	1,7
Utrzymanie budynków	1,7	4,0	4,7	7,5	3,3	2,6	4,0	3,5
Razem koszty bezpośrednie	81,3	82,3	81,7	80,7	78,4	82,8	82,9	82,2
Koszty pośrednie	18,7	17,7	18,3	19,3	21,6	17,2	17,1	17,8
Razem koszty brutto	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0
W miernikach ilościowych na 100 kg przyrostu								
Robotnikodni	2,7	2,6	2,2	3,2	3,8	2,9	2,3	2,7
Koniodni	0,8	1,4	0,5	0,8	0,6	1,4	1,0	1,2
Pasze: treściwe q	5,1	3,5	1,7	3,5	4,1	3,5	4,4	3,8
okopowe q	4,0	5,2	8,1	4,1	7,2	6,4	3,3	5,2

^a Sprzedaż warchlaków.

Tabela 56

Nakłady na chlewnię macior w 1966/67 r.

Wyszczególnienie	Warszawa Łódź, Kato- wice, Kielce	Poznań Bydgoszcz	Gdańsk	Wrocław Opole	Lublin Rzeszów	Szczecin Koszalin Ziel. Góra	Olsztyn Białystok	Ogółem
W zł na 1 maciorę rocznie								
Pasze ogółem	5 769	4 435	3 152	•	4 364	4 733	4 842	4 668
w tym: pasze								
treściwe	3 482	2 573	1 338	•	2 336	2 209	3 134	2 614
okopowe	1 370	555	1 185	•	361	1 481	851	970
mleko pełne	238	207	41	•	320	109	324	215
mleko chude	700	384	342	•	731	468	153	385
Ściółka	104	121	103	•	109	149	118	124
Opał do parnika	69	36	132	•	68	132	115	88
Utrzymanie knura	528	506	295	•	375	416	486	463
Robotnicy	1 410	1 120	970	•	1 013	1 072	869	1 072
Siła pociągowa	245	150	206	•	57	181	178	172
Utrzymanie budynków	572	381	360	•	269	311	320	363
Razem koszty bezpośrednie	8 697	6 749	5 218	•	6 255	6 994	6 928	6 950
Koszty pośrednie	871	871	820	•	1 014	727	832	830
Razem koszty brutto	9 568	7 620	6 038	•	7 269	7 721	7 760	7 780
Wartość obornika	760	760	760	•	760	760	760	760
Razem koszty netto	8 808	6 860	5 278	•	6 509	6 961	7 000	7 020
Ubytek wartości macior	—668	—688	—740	•	—493	—517	—443	—582
Koszt produkcji prosiąt	9 476	7 548	6 018	•	7 002	7 478	7 443	7 602
Liczba odchowanych prosiąt	14,3	13,9	13,1	•	14,5	12,8	13,0	13,4
Koszt prosięcia	663	543	459	•	483	584	573	567

W procentach

Pasze	60,3	58,2	52,1	•	60,1	61,4	62,4	60,0
Ściółka	1,1	1,6	1,7	•	1,5	1,9	1,5	1,6
Opał do parnika	0,7	0,5	2,2	•	0,9	1,7	1,5	1,1
Utrzymanie knura	5,5	6,6	4,9	•	5,2	5,4	6,3	6,0
Robotnicy	14,7	14,7	16,1	•	13,9	13,9	11,2	13,8
Siła pociągowa	2,6	2,0	3,4	•	0,8	2,3	2,3	2,2
Utrzymanie budynków	6,0	5,0	6,0	•	3,7	4,0	4,1	4,6
Razem koszty bezpośrednie	90,9	88,6	86,4	•	86,1	90,6	89,3	89,3
Koszty pośrednie	9,1	11,4	13,6	•	13,9	9,4	10,7	10,7
Razem koszty brutto	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0

W miernikach ilościowych na 1 maciorę rocznie

Robotnikodni	18,3	12,7	19,6	•	14,9	14,1	12,7	14,2
Koniodni	5,7	4,5	4,5	•	2,1	4,6	4,4	4,5
Pasze: treściwe q	11,4	9,1	4,9	•	7,9	8,1	10,4	9,1
okopowe q	19,6	8,0	16,9	•	5,2	21,1	13,3	14,1

ВОПРОСЫ ЭКОНОМИКИ СЕЛЬСКОГО ХОЗЯЙСТВА

Издержки и рентабельность сельскохозяйственного производства в Польше

СОДЕРЖАНИЕ

Здислав Гроховски — Методика исчисления и анализ издержек, рентабельности и доходности производства в крестьянском хозяйстве в 1966 и 1967 годах	3
I. Методика исчисления себестоимости, рентабельности и доходности производства	3
1. Примечания по технике исчисления себестоимости	4
2. Виды затрат и издержек	7
3. Критерия оценки рентабельности и доходности производства	10
4. Примечания по итоговым таблицам	11
II. Анализ издержек, рентабельности и доходности производства в крестьянских хозяйствах	14
1. Затраты, конечная и чистая продукция	14
2. Затраты и издержки в расчете на единицу сельскохозяйственной продукции	21
3. Себестоимость, рентабельность и доходность отдельных продуктов и отраслей сельскохозяйственного производства	25
Розалия Баханьска — Издержки, рентабельность и доходность производства в крестьянских хозяйствах в 1966 и 1967 годах	40
Ядвига Рейнштейн — Затраты труда в крестьянских хозяйствах	61
Эдвард Еленьски, София Капшик, Станислав Маковски — Издержки производства основных сельскохозяйственных продуктов в Государственных сельскохозяйственных предприятиях	71
1. Характеристика обследуемых хозяйств	71
2. Товарная продукция зерна	92
3. Внесение удобрений	93
4. Себестоимость зерновой единицы	101
5. Кормовая и скормливаемая площадь	102
6. Основные фонды производства	104
7. Финансовые результаты	106
8. Себестоимость продуктов	113
9. Уровень продуктивности гарантирующий возмещение издержек производства	115
10. Попытка обобщения расчета себестоимости в госхозах	119
11. Объяснение применявшейся методики и техники исчисления себестоимости продукции в госхозах	120
12. Таблицы затрат и себестоимости	124

PROBLEMS OF AGRICULTURAL ECONOMICS

Costs and Rentableness of Agricultural Production in Poland

CONTENTS

Zdzisław Grochowski — Method of calculation and analysis of costs, rentableness and profitableness of production in peasant farms in 1966 and 1967	3
I. Method of calculation of unit costs, rentableness and profitableness of production	3
1. On the technique of calculation of unit costs	4
2. Categories of outlays and of unit costs	7
3. Criteria of rentableness and profitableness of production evaluation	10
4. Remarks to the Tables of results	11
II. Analysis of costs, rentableness and profitableness of production in peasant farms	14
1. Outlays, final and net production	14
2. Outlays and costs per and average unit of agricultural production	21
3. Costs, rentableness and profitableness of separate products and branches of agricultural production	25
Rozalia Bachańska — Costs, rentableness and profitableness of production in peasant farms in 1966 and 1967	40
Jadwiga Reinstein — Labour input in peasant farms	61
Edward Jeleński, Zofia Kaprzyk, Stanisław Makowski — Costs of basic agricultural products in the state farms in 1966/67	71
1. Characteristics of farms under investigation	71
2. Marketable grain production	92
3. Fertilisation	93
4. Production cost of a grain unit	101
5. Feedstuffs and feeding area	102
6. Permanent means of production	104
7. Financial result	106
8. Unit costs of production	113
9. The level of efficiency stipulating covering of production costs	115
10. Attempt to generalise calculation of unit costs of production in the state farms	119
11. Explanation of the method and technique applied to calculate unit costs of production	120
12. Table of outlays and unit costs	124

ZAGADNIENIA EKONOMIKI ROLNEJ

Koszty i opłacalność produkcji rolnej w Polsce

T R E Ś Ć

Zdzisław Grochowski — Metoda obliczania i analiza kosztów, opłacalności i dochodowości produkcji w gospodarce chłopskiej w roku 1966 i 1967	3
I. Metoda obliczania kosztów jednostkowych, opłacalności i dochodowości produkcji	3
1. Uwagi na temat techniki liczenia kosztów jednostkowych	4
2. Kategorie nakładów i kosztów jednostkowych	7
3. Kryteria oceny opłacalności i dochodowości produkcji	10
4. Uwagi do tabel wyników	11
II. Analiza kosztów, opłacalności i dochodowości produkcji w gospodarce chłopskiej	14
1. Nakłady, produkcja finalna i czysta	14
2. Nakłady i koszty na przeciętną jednostkę produkcji rolnej	21
3. Koszty, opłacalności i dochodowość poszczególnych produktów i działów produkcji rolnej	25
Rozalia Bachańska — Koszty, opłacalność i dochodowość produkcji w gospodarce chłopskiej w roku 1966 i 1967	40
Jadwiga Reinstein — Nakłady pracy w gospodarstwach chłopskich	61
Edward Jeleński, Zofia Kaprzyk, Stanisław Makowski — Koszty podstawowych produktów rolnych w Państwowych Gospodarstwach Rolnych w 1966/67 r.	71
1. Charakterystyka zbadanych gospodarstw	71
2. Towarowa produkcja zbóż	92
3. Nawożenie	93
4. Koszt produkcji jednostki zbożowej	101
5. Powierzchnia paszowa i wyżywieniowa	102
6. Trwałe środki produkcji	104
7. Wynik finansowy	106
8. Jednostkowe koszty produkcji	113
9. Poziom wydajności warunkujących pokrycie kosztów produkcji	115
10. Próba uogólnienia obliczeń jednostkowych kosztów produkcji w PGR	119
11. Wyjaśnienie zastosowanej metody i techniki obliczania jednostkowych kosztów produkcji	120
12. Tabele nakładów i kosztów jednostkowych	124